
The Ohio State University
3 2435 00964 1499
PL248F95Z8N391926 001
FUZULI: SA'IR-I SEHIRIN HAYAT VE ASARI H

THE OHIO STATE UNIVERSITY BOOK DEPOSITORY
D 8 AISLE 04 SECT 03 SHLF 02 SIDE 8 POS 12 ITEM 011 C 0

LIBRARY
OHIO STATE UNIVERSITY

مشاهیر

سلیمان نظیف

فضولی

شاعر شهیرك حیات و آثاری حقنده بعض معلومات و تدقیقات

طابعی
یکی مطبعه

استانبول
۱۹۲۶

OHIO STATE
UNIVERSITY
LIBRARIES

فضولی

STX
PL248
F95 Z87
1926

شاعر اعظمك مقدمه‌سی

بیوك شاعرمز فضولی ایله نه مناسبتم پك اسكیدر. كندی كنجلكمله نه‌قدر ارتباطم وارسه، اونك قدم فضل وكمالنه اوقدر مربوطم. طهراندن استانبوله عودتم طفولیتله شباب آراسنده بولوندیغم بر زمانه تصادف ایتمش ایدی. او زمان باشمده اسن هوا او شاعر اعظمك روزكاری و بتون دوشوندكلرم اونك یادكاری ایدی دیه‌بیلیرم. ایرانده یالكز سعدی‌یی بیلمش وفارسی‌یی سعدیدن اوكرنمش ایدم. فقط استانبولده الك اول طانیدیغم واوقودیغم شاعر فضولیدر.

فضولینك اشعارینی شبهه یوق كه لایقیله آكلامیور، فقط تمامیله حس ایدیوردم. غزل وقصیده‌لرندن، لیلا ومجنونندن، الحاصل بتون شعرلرندن آكلایامدیغم بر شیلر طوغرودن طوغرویه قلبمه كچیور، لكن دماغمه نفوذ ایده‌میور، بكا بر استعداد عشق ویریور، فقط بر معشوقه كوستره‌میوردی. كفته‌سز بسته‌لر روحه نصل تماس ایدرسه، فضولینك منظوماتی‌ده حسیاتمه اویله تأثیر ایدیوردی. (آهنك موسیقی شعر حقیقی‌در). ادبیات عالمنه اوتأثرله كیردیكمدن امینم. شرقك الك بیوك شاعرینه اولان بو مربوطیتم سنتمله برابر كمالنی بولدی؛ یاخود بنمله برابر اختیار اولدی.

عصرلردن بری یاشایان ، شیخ شعرا اولان وماضیسی آتی یه قاریشان بو خارق العاده آدام بنی چوجوقکن کنج ایتمش وسعدیدن آلوب کتیردیکم بوستان وکلستانه یکیدن برفصل بهار علاوه ایده‌رك ، بیلمم نصل خلاصه ایده‌یم؟.. ، بکاسه‌ومکی اوکرتمش ، هم ده وقتندن اول‌او کرتمش ایدی. او سائقهٔ فائقه ایله محاسن پرست اولمش ایدم که صنعت ادب‌ده بو محاسن جمله‌سندندر [١] . (سرنامهٔ محاسن ، حسن بشردر) .

فضولی هرکسك تعقل ایده‌میه‌جکی درجه‌ده برشاعراولدیغی حالده ، نه‌غریبدرکه ، ینه هرکسك محبوب قلوبی‌در . اونك نظم ونثری دهای تاریکنك طلوع وغروبی‌در .

اشعارینك برقسمی میدانده وبرقسمی قلبلرده وازبرده وفقط ترجمهٔ حالی مع الاسف مجهولات ایچنده وکیم‌بیلیر نرده اولان بوابدی وروحانی شاعرمزك حیات ومماتی حقنده بیوك ادیبمز سلیمان نظیف معلومات کافیه ویریور . واونك علو همتله درعهده ایتدیکی بوخدمت دلالتیله شاعرك روحانیتنه ینه برجسمانیت کلیور . نره‌ده اولدیغی بیلنمه‌ین فضولی یکیدن ایچمزده یاشامایه باشلیور . ابدیته برحیات تازه ویرمك سهل ممتنع قبیلندن برهنردر . فی الحقیقه شرقك اوبیوك شاعرینك مناقبی اویله بیوك برادیبك قلمنه یاقیشیردی . قلبمده اولان فضولی ایله برابر سلیمان نظیفی تبریك ایدرم .

١٥ نیسان ١٩٢٦ عبدالحق حامد

[١] اشارت ایتدیکم فائقه کلمه‌سنده ایکی معنی واردر .

مشاهیر

سلیمان نظیف

فضولی

شاعر شهیرك حیات و آثاری حقنده بعض معلومات و تدقیقات

طابعی
یکی مطبعه

استانبول
۱۹۲۵ — ۱۳۴۳

هر حقی محفوظدر .

فراوه عراوه لك صحيفه‌لرينه شوپريشان نوحه‌ده قاريشمشدى :

ديار فضولى

كاربان راه تجريدز خطرخوفن چكوبه
كاه مجنون كاه بن دورايله نوبت بكلرز
فضولى

بوكون فضولى ، مصائبپناه اولان تربه‌ڭ ،
غموم ايچنده ، امينم كه ، آغليور بزسز .
اوبى نواى فراقزكه مسكن ومدفن
وطن‌ده اولسه غريبز ... يتيم تاريخز .

كوروشمه‌دم‌سه‌ده اصلا مزارزاركله ،
روان پاككى كوردم ، كزردى هريرده .
أوت ، فضولى ، سنك روح ناله‌كاركله
زمان زمان دولاشيردم او اوكسوز ايللرده .

سنکه بن دولاشیرکن کورور وآغلاردم
اوکیمسه‌سز وطنك حشرأولان سفالتنی .
سکوت ایدردی ئولورکن‌ده ؛ اویله آغلاردم
که‌خوف عار ایله کیزلردی هرمذلتنی .

محاسننده نمایان ملال خسرانی :
- کلیندی صانکه او ، برکریه زار هجرانده -
جهانه عمر آقیدیرکن زواللی پستانی
قانار دورورردی ملوث دهان کفرانده .

بن بو فریادی بغدادك فردای افتراقنده ، قلممی قلبمه باتیرارق ، یازمشدم . فضولی ، سکز سنه‌دن بری ، بنم یوره‌کمده آغلایان بیکس بر یتیمدر . مدت عمرمده بر کره بیله کوره‌مدیکم کربلاده نامنه نسبت ایدیلن مزاردن قولاقلرمه بوسکز سنه‌نك هرکون وساعتنده ،

— نره‌ده قالدیکز ؟ .. پك یالکزم . نه‌وقت کله‌جکسکز ؟ ...

سسلری کلیر . زاواللی فضولی بیلمیورمی که هر تورکك حافظه‌سنده ، قلبنده اویاندیردیغی هیجانلر ایچنده وحیات فانیه‌سندن داها زنده یاشیور؟.. عراقده‌کی قبریدر ؛ کندی بوراده . شیمدی عراقده‌کی قبرنده دکل ، بغداددن زیاده استانبولده اوقونان دیواننده یاتیور .

مدت حیاتنده دیارمزك بو الك کوزل قسمنه کلمه‌مش اولان شاعر ،

فضولی ایلدی آهنك عیشخانهٔ روم
اسیرمحنت بغداد کوردیکك کوکلم

بیتنی صانکه بوکون ایچون سویله‌مش . بغداد چوللرنده سکزسنه‌دن بری بیکس قالان بویوك تورك شاعرینك روحی ، انکلیز سنجاغی ، مرتد

عراق باغرندە تنکرله ، کندی قبرینک اوستنه دیکیلدیکی کون ، ینه کندی ایلنه دوغرو سفربر اولدی : وقتیله بیزانس دولتنک حوزهٔ حکومتنده بر آزالق قالمش اولدیغی ایچون روم دینیلن بو کونکی صاف وخالص تورك ایلنه ... اسیر محنت بغداد اولمق ایستەمین فضولیده شیمدی ایچمزده مهاجردر : اعمار واسکان ادارەسندن معاونت دیلەمین و بکلەمین بر مهاجر . جناب پیغمبرك اثرمبار کنده فضولینك روحی بر کرەده بوصورتله یوکسەلمش اولدی .

روضهٔ کوینه هردم دورمیوب ایلر کذار
عاشق اولمش غالبا اول سروخوش رفتاره صو
طینت پاکینی روشن قیلمش اهل عالمه
اقتدا قیلمش طریق احمد مختاره صو

مسقط رأسی دنیانك نرەسی اولورسه اولسون ، تورکك هرشاعری استانبوللودر . استانبولی کورمەین تورکلر بیله بلدهٔ طیبه یه قارشی داءالصلوی انجذابلر دویار . بن شیمدی استانبولك ولولەسز ، متواضع بر کوشەسنده ، فقط فضولینك دیار ومزارینه قارشی ، داءالصلەدن مضطربم . شو سطرلری آنجق او اضطرابی تنویم وتسکین ایچون یازییورم .

*
* *

بزده فضولینك حیاتنه عائد معلوماتی جمع ایله ، طوپلو حالده ، ایلك نشر ایدن دارالفنون تورك تاریخ ادبیاتی مدرسی کوپرولو زاده محمد فؤاد بکدر . فضـولینك عرقاً منسـوب بولوندیغی آذری تورکلرینك ادبیاتنه متعلق ایضاحات ومعلومات ایله برلکده یکرمی بویوك صحیفه‌دن متشکل اولان بوترجمهٔ حال یکی شرق کتبخانه‌سی طرفندن طبع ایتدیریلن کلّیات فضولینك مقدمه‌سنی تشکیل ایدییور. برده مکتب بحریه معلملرندن ابراهیم عشقی بکك فضولی حقنده برایکی سوز عنوانلی قرق یدی کوچوك صحیفه‌دن عبارت بررساله‌سی واردر . بورساله‌ده صاحب اثر ، شاعرك ترجمهٔ حالندن زیاده ، اشعاری حقنده تدقیقات ایله اشتغال ایتمش .

بن بغدادده بولوندیغم صیره‌ده ، فضولینك ذات وزمانه عائد برشی بولمق امیدیله ، پك چوق تحریاتده بولوندم. زاواللی شاعر!.. مهدولحدینی درآغوش ایتمش محللرده پك غریب الدیار ایدی . ایکی سطر آل یازیسنی بیله دیارتارماری محافظه ایده‌مه‌مش . ینه الڭ چوق وثائق ویادکار ، استانبولك عمومی وخصوصی کتبخانه‌لرنده بولونیور .

فضولی ، تورك عشیرتلرینك بایات بوینندندر . فارسی دیوانك مقدمه‌سنده شاعر کندی اصل وعرقنی شویله تعریف ایدییور :

کاهی باشعار عربی پرداختم فصحای عربرا بفنون تازی فی الجمله محظوظ ساختم وآن برمن آسان نمود زیراکه زبان مباحثهٔ علمی من بود وکاهی درمیدان ترکی سمند طبیعت راندم وظریفان ترکرا بلطائف کفتار ترکی متمتع رساندم آن نیز چندان تشویشم نمیداد اوچون بسلیقهٔ اصلی من موافق افتاد وکاهی برشتهٔ عبارت پارسی کهر کشیدم وازان شاخسار میوهٔ کام دل چیدم ...

حرفیاً ترجمه‌سی :

... بعضاً عربجه اشعار تنظیم ایتدم . وفصحای عربی فنون عربیه ایله‌هپ محظوظ قیلدم . بو ، بکا قولای کوروندی . چونکه عربجه بنم مباحثهٔ علمیه لسانم ایدی . بعضاً اسب طبعمی تورکجه میداننده قوشـدوردم . وتورکجه‌نك لطائف کلامیله ظرفای ترکه فائده‌بخش اولدم . بوده بنجه‌اوقادارمشکلاتی‌موجب‌اولمیوردی . چونکه بنم سلیقهٔ اصلیه‌مه موافق دوشـدی . بعضاً عجمك سلك کلامنه اینجی دیزدم . واوشاخساردن کوکلك میوهٔ مقصودینی طوپلادم ... [١]

اوچ لسانك غوامضنه واقف واوچنده‌ده بویوك شـاعر فضولینك بوراده استعمال ایتدیکی سلیقه کلمه‌سنی‌ده قاموسدن عیناً نقل ایدییورم :

(السلیقه) سفینه وزننده دوه‌نك صیرتنده یاغری وجداوی اوکولدقدن صکره قالان‌آقلغه دینور . وکذلك دوه‌نك یانلرنده صیقی قولان یرینه دینور . ویولده اولان آیاق وطرناق آثارینه دینور . جمعی سـلائق کلور . وسرشت وطبیعت معناسنه‌در . یقال الکرم سـلیقته والسخاء خلیقته ای طبیعته . ویقال فلان یقرأ بسلیقته ای بطبیعته‌لا بتعلم الخ ...

سرشت کلمهٔ فارسیه‌سنی‌ده برهان قاطع دن ینه عیناً نقل ایدییورم :

(سرشت) بهشت وزننده خلقت وطینت ومایهٔ طبع وخوی آدمی‌معناسنه‌در . و(سرشتن) دن اسم مصـدر وفعل ماضی کلور . سرشتن یوغورمق وتخمیر معناسنه‌در .

قاموس مترجمی عاصم افندی مرحومك سلیقه یی ایضاح ایدرکن سرشت دن صوکرا التزام ایتدیکی طبیعت کلمه‌سنی ینه اوقاموس شوصورتله تعریف ایدییور :

[١] کوپرولو زاده محمد فؤاد بك ، بوترجمه‌یی بنم داها اول انتشـار ایتمش اولان بر مقاله‌مدن عیناً اخذ واقتباس ایده‌رك ، کلیات فضولی مقدمه‌سـنه درج ایتمکله اثرمه شرف ویرمشدر . یالکز متن فارسی‌یی طی ایتدیکی کبی ، ترجمه‌یی نره‌دن آلدیغنی تصریح ایتمیور .

(الطبع) نبع وزننده و (الطبيعة) سفينه وزننده و (الطباع) كتاب وزننده انسانك مجبول ومفطوراولديغى سجيه‌يه دينور كه سرشت وخليقه‌سيدر . يقال هو كريم الطبع والطبيعة والطباع اى سجيةالتى جبل عليهاالانسان . وبونلر اصلده مصدردرلر . وبعضلرطباعى فرق ايلديلر . يعنى طبع وطبيعة معناى مذكوره اولوب وطباع مطعم ومشرب وشدت ورخا وبخل وسخا مثللو من حيث العاده او من حيث الخلقة زائل اولميوب ثابت ومستقر اولان خوى وخلفه دينور . ايكيسنه كوره‌ده ختم معناسندن مأخوددر . مؤلفك بصائرده بيانته كوره طبع بر نسنه‌يى بر صورتله تصوير ايلمك معناسنه موضوعدر . طبع درهم وطبع سكه كبى پس ختمدن اعم ونقشدن اخص اولور . بعده انسانك سجيهٔ مجبوله‌سنه اطلاق اولندى كه نفس انسانينك من حيث الخلقه اومن حيث العاده صورت ما ايله تنقشندن يعنى منتقش اولديغى سرشت وخليقه‌سندن عبارتدر . لكن من جهت الخلقه‌ده اغلبدر . وطبيعة النار وطبيعةالدواء ديدكلرى ملابسهٔ مذكوره ايله حق تعالى‌نك آنلره ابداعله متكيف اولدقلرى مزاجدن عبارتدر .

فضولى يالكز **سليقه‌م** ديمكله اكتفا اتميه‌رك ، **سليقهٔ اصليه‌م** تركيبنى قوللانيور ؛ يعنى **اصلده تورك و تكلم ايتديكم لسانه توركجه‌در . عربجه‌يى مباحثهٔ علميه اثناسنده ، فارسى‌يى‌ده جانم ايسته‌ديكى زمانه استعمال ايدرم .** ديور . عربجه‌يى‌ده ، عجمجه‌يى‌ده ارضروملو نفعى ، اورفه‌لى نابى ، استانبوللو نديم كبى صوكرادن اوكره‌نمش . فضولى توركجه ديواننك مقدمه‌سنده ديور كه :

... زمان طفوليتمده صادر اولوب متفرق اولان غزللردن بر مختصر ديوان جمع ايتمك صلاحن كوردم ...

برشاعر **زمانه طفوليتنده** يالكز كندى لسان مادرزاديله انشاد اشعار ايده‌بيلير . هله فضولى كوردجه‌يى نه لسان وقلمنه آليور ، نه خاطرينه كتيرييور .

ایلریده ، حدیقة السعدا یی تدقیق ایدرکن ، فضولینك تورك عرق ولسانه انجذاب وانتسابنی صراحةً کوسترن منظوم ومنثور سوزلرینی مشاهده ایده جکز .

شو بحثی بو قادار تفصیل وتطویل ایدیشیم سببسز دکلدر . ایکی یابانجی مؤلفك بلا تدقیق وعلی العمیا فضولی یی کورد عرقنه منسوب کوسترمه سنی کرك کوردلر ، کرك تورك اولدقلری حالده ، تورك دشمنلکنی مدار انتفاع اتخاذ ایدن بعضی نجابتسز وفرومایه کیمسه لر ، ینه تورك دشمنی اجانب حسابنه استثمار ایتمکه چالیشدیلر . بو ادعایی توثیق ایده جك هیچ اماره یوقکن ، غریبدرکه ، اذهانده تردد وحتی بعضیلرنده قناعت بیله حصوله کتیره جك قوتده بریالان ، حقیقتی استخفاف ایتمکه باشلامشدی . یازما نسخه لری فوق العاده نادر بولونان فارسی دیوانك مقدمه سنده متروك ومنسی قالارق ، یازلدیغی کوندن بری کیمسه نك نظردقتنی جلب ایتمه مش اولان شو وثیقهٔ تاریخیه یی الك اول میدانه بن چیقاردم . بو دیوان حقنده کی تدقیقات وتحلیلاتی یازدیغم زمان مالطه دن یکی کلمشدم . واستانبول ایسه حالا دشمن اوردوسنك چیزمه لری آلتنده ایکلیوردی . قسماً بوقاری یه نقل ایدیکم سطرلرك زیرینه شو سوزلری علاوه ایتمشدم :

وفاکار فضولی ، بش سنه دن بری هجرانزار اولان مزارندن جفاکش تورکه ... آه !.. احتضارلری بیله اجلی وثولومی قورقودان وقاچیران تورکه ... ماتم قادار قارا بر کوننده ، دییورکه :

ــ بن سنده یم . وسن ایم ...

اللهك رحمتی دائما بویوك شاعرمزله برابر اولسون !..

أوت ، اونك مولد ومقامی آلمزدن کیتدی . کیم بیلیر ، احتمال که ، برداها کلمز . فقط بز شیمدی فضولی‌یی قازاندق . . . رقیب‌سز ومؤبداً قازاندق . تورك ایچون بوده برتسلیدر .

حزین ، فقط شرفلی برتسلی ... [١]

*
* *

[١] پیام صباح ، عدد ١١٥٤٥ ، تاریخ ١١ کانون ثانی ١٩٢٢ .

فضولینك منسوب بولوندیغی بایات عشیرتنی احمد وفیق پاشا لهجهٔ عثمانی سنده شویله تعریف ایدییور :

بیات — برقدیم اوغوز عشیرتی بغداد شرقنده همدان طرفلرنده منتشردر .

قدما ، تورکجه کلمه‌لرك املاسنده صوائتی اهمال ایدردی . هله هجرتك بیك تاریخندن اول یازلمش کتابلرك چوغنده همان هیچ بولونماز . مثلا بوکون اولدیغی صورتنده یازدیغمز صله فعلنك اوزمانکی شکل محرری الدغ‌در . بونك کبی ، زمانمزه قادار بیات صورتنده یازیلان اسمك‌ده تازه مقابلی ، اسکیمش ، قورومش شیلره اطلاق ایدیلن تورکجه بایات صفتندن آلینمش اولدیغی ، حکمه یاقین برقوتله ، ظن اولونابیلیر .

بایات بویی یالکز بغداد شرقنده وهمدان طرفلرنده منتشردکلدر ؛ کرکوك ، اربیل طرفلرنده وحلب ایله اسکندرون آراسنده‌ده بوعشیرت خلقندن بولونور . اورالردن باشقه ، حالا ماکو سرداری اقبال السلطنه مرتضی قلی خان‌ده بایات بویندن اولدیغی سویلدیکنی وان والیٔ سابقی دیاربکرلی قدری بکدن ایشیتدم . ینه قدری بك ، بالذات اجرا ایتدیکی تدقیقات نتیجه‌سنده بایات عشیرتنك آنطالیه ومنتشا ولایتلرینه قادار کله‌رك ، بورالرده توطن ایتمش اولدقلرینه مطلع اولمش .

ماکو آذربجانك ایران طرفنده قالان اقسامندن ، یعنی تورك دیارندندر . بواعتبار ایله بایات عشیرلی آق دکیزله بحر محیط هندی حوضه‌لرینه و بحر خزر مائله‌لرینه قادار یاییلمش بولونیور . ایشته

فضولی ، اوچ دکیزی قوجاقلامش اولان بوتورك عشیرتندن نشئت ایتدی .

بایات عشیرتی تورکك ادبیاتنه یالکز بویوك شاعری هدیه ایتمکله قالمامش ، موسیقیسنه‌ده برمقام اتحاف ایتمشدرکه **بیاتی** اسمیله معروفدر . بومقام استانبول اساتذهٔ موسیقیه‌سنك ألنده اینجه‌لدی ، کوزللشدی . طبقی تورك لسانی کبی .

* * *

شاعرك اصل اسمی **محمد** در . پدرینك آدی **سلیمان** اولدیغنی **کشف الظنون** ایله آیا صوفیه کتبخانه‌سنده‌کی یازما **فضولی** دیوانی قید ایدن مطبوع فهرست کوستریور : فهرستك رقمی ، **٣٩٤٤** .

فضولی مخلصی نیچون اختیار ایتمش اولدیغنی فارسی دیوانك ، ینه لسان فارسی ایله محرر ، مقدمهٔ منثوره‌سنده ایضاح ایدییور :

شاعر ، هانکی مخلصی آلمق ایسته‌مش‌سه برمدت صوکرا باشقالرینك‌ده بونکله تخلص ایتمش اولدیغنی کورمش . اول کلنلر ، معانی کبی ، اسملری‌ده یغما ایتمشلر . نهایت ـ باشقالری معناسندن تدهشله قبول ایتمز دییه ـ **فضولی** اسمنی التزام ایتمش .

معلومدرکه **فضولی** ، بوش بوغاز ، مالایعنی شیلرله اوغراشیر ، حدندن ووظیفه‌سندن خارج سوز سویله‌ین ویا ایشه قاریشان آدام معناسنه عربجه برکلمه‌در . بوقادار مناسبتسز برمخلصی نه‌دن ترجیح ایتمش ؟.. بونی ینه بالذات شاعر آکلادییور ؛

... اکر تخلص مشترکی قبول ایدرده موفق اولورسه‌م سوزلرم هم‌مخلصلرمه

عطف واسناد ایدیلیر ، بکا یازیق اولور ؛ موفق اولمازسه‌م شرکای نامه ظلم ایتمش اولورم . بناءً علیه رفع التباس ایچون (فضولی) تخلص ایتدم ... دییور [١] . وشو قطعه ایله فکرینی اجمال وتأیید ایدییور :

کرد بدنامی مرا از اختلاط خلق دور
عزلتم شد موجب مشغول کسب این هنر
منت ایزدرا که شد نیك آنچه بد پنداشتم
خارمن کل کشت وسنك من کهر [٢]

ترجمه‌سی :

کوتو آدیلق بنی خلقه قاریشمقدن اوزاق بولوندوردی . بو هنری قازانغه عزلتم سبب اولدی . اللهه شکر که فنا ظن ایتدیکم أیی چیقدی . دیکنم کل ، طاشم الماس اولدی .

شاعر ، کلمه‌لرك پك مناسبت‌سزلرندن برینه نجیب برماهیت وهویت ویردی . بوکون فضولی دینیلینجه خاطره عادتا اعزّه واولیا درجه‌سنه

---

[١] دولتشاهك فارسی (تذکرة الشعرا) سنده (یوسف فضولی) آدلی برایران شاعری مذکوردر . هجرتك ٥٦٣ سنه‌سنده وفات ایتمش اولان (اتابك ایلدکز) ایله اوغوللری (اتابك جهان پهلوان محمد) و (اتابك قزل ارسلان) زمانلرندکی مشاهیر شعرای فرسی تعداد ایدرکن (یوسف فضولی) نامنده برینی ذکر ایدییورسه‌ده نه ترجمهٔ حالنی ایضاح ، نه‌ده اسمنی برکره‌دن زیاده یاد ایدییور .

صاحب تذکره سمرقندلی (امیر دولتشاه بن علاءالدوله) چغتای تورکجه‌سیله انشاد اشعار ایدن شاعرلرك الك بویوکی (علیشیرنوایی) ایله معاصرو بناءً علیه فضولیٔ بغدادی‌یه زماناً متقدمدر. (فضولی) تخلص ایدن (یوسف ایرانی) اوقدر چابوق اونودولدی‌که مفصل برتذکرهٔ شعراده اسمی ، اوده باشقه بر مناسبتله وباشقه‌سنك سایه‌سنده ، یالکز برکره کچه بیلدی . (فضولیٔ بغدادی) کندیسندن درت یوز سنه اول کلمش اولان وایرانی هم مخلصندن خبردار اولامامشدی . بیلسه‌یدی البته باشقه براسم ایله تخلص ایدردی .

[٢] (موجب مشغول کسب این هنر) عباره‌سی هر حالده سهو مستنسخ اولسه‌کرك . صوك مصراعك وزنی‌ده ایلك اوچ مصراعك وزننه اویمیور . ألمده تك بریازما نسخه اولدیغندن و ذاتاً مطبوعی‌ده بولونمادیغندن ، مقابله ایله تصحیح ایتمك نجه ممکن اولمادی . عیناً نقل ایتمکده مضطر قالدم .

صعود ایتمش بر آدام کلیر . اویله عزیز وولی که وجدانلرك تحول قناعت وایمانیله‌ده قدسیتنه خلل کلمك احتمالی یوقدر .

*
* *

فضولی نره‌ده وهانکی سنه‌ده دوغدی ؟.. محل ولادتی مختلف فیه ، تاریخ ولادتی ایسه بوسبوتون مجهولدر . **فضولی بغدادی** عنوانیله اشتهار ایتمش اولماسی مطلقا بغداد شهرنده دوغدیغنی اثبات ایتمز . او حوالینك مرکز اداره‌سی و اشهر بلادی اولدیغی ایچون **بغداد**ك آغوش مدلولنه اکثریا متجاور قصبه‌لرده داخلدر .

فضولینك بغدادده متولد و مقیم بولونمادیغنی بغداد والیسی ایاس پاشایه اولان قصیده‌لرندن برنده‌کی شو بیتلر صراحةً کوستریور :

یرندن دپره‌دن بن مبتلایی شوق غالبدر
هوادز کزدرن یردن یره ابر کرانباری
بوعشرتکاهك اتمامنده برطاش اولمسه اکسك
بنی یردن یره نقل ایلمزدی دهر معماری
قدخم برله تحریکم یرمدن محض حکمتدر
قضا صورتکری بیهوده کزدرمز بوپرکاری
مکان تغییری صحت موجبیدر نوله نقل ایتسه
طبیب حکمت حق ملکدن ملکه بو بیماری
بکا بن اولدیغم منزلده راحت میل ایدوب کلمز
دوشوب زحمتلره ناچار بن اولدم طلبکاری
هوای سیر قیلدم ارتفاع قدر ایچون زیرا
یرنده هرمتاعك پست اولور البته مقداری
رواج عشق ویرمك قصدنه چیقدم دیارمدن
هنر ضایعدر اول کشورده کیم یوقدر خریداری

محبت قیلمغه اظهار غربت اختیار ایتدم [١]
نه‌چاره یوق بوجنسك اولدیغم یرلرده بازاری
مبارکدر سواددودآهم قنده عزم ایتسم
یمان اولماز سحابك کزدوکی یرلرده آثاری
مکرمدر سرشکم قنده یوز طوتسم بویوزدن کیم
بهار انکیز اولور هرقنده کیم سیلاب اولور جاری
ینه ای بلبل بیچاره ایام بهار اولدی
ایرشدی وقت کیم بخت اوله اهل دردە غمخواری
کله‌کل آچله نرکس لطافت بوستاننده [٢]
قوپه سیلاب ذوقیله الم خاشاکی غم خاری [٣]
سکا اولسه میسر خلوت وحدتده کل وصلی
نصیب اوله بکا پاشای کلرخسار دیداری

ایاس پاشایه بو قصیده‌یی ویرمك ایچون شاعرك بر بهار موسمنده حله ویا کربلادن بغداده عزم وسفر ایتمش اولدیغی آکلاشیلیور. بغداده کلمك ، فضولینك کندی تعبیرنجه ، اختیار غربت ایتمك در .
کربلاده تولد ایتدیکنی ادعا ایدنلر، شو قطعه‌سیله احتجاج ایتمك ایسته‌رلر:

چون خاك کربلاست فضولی مقام من
نظمم بهرکجا که رسد حرمتش رواست
زر نیست سیم نیست کهر نیست لعل نیست
خاك است شعر بنده ولی خاك کربلاست

[١] بز بوکون عینی بایراق آلتنده عین قوانین ایله اداره ایدیلن ومنافع ومضراتی افراد عمومیه‌سنه عین درجه‌ده شامل اولان مملکته (وطن) دییورز . قدما ، بوکلمه ایله یالکز کندی دوغدیغی شهری ویاکویی قصد وافاده ایدردی . فضولینك وفاتندن ایکی یوز اوتوز یدی سنه صوکره تولد ایتمش اولان کچه‌جی زاده عزت منلا منفیاً کشانه کیدرکن ، استانبولك سورلرندن آیریلیر آیرلماز وطنندن چیقمش اولدیغی (محنت کشان) ده یانیق یانیق سویلر . (وطن) کلمه‌سنه بوکونکی معنایی ویرنلرك پیری نامق کمال در .
[٢] کوله کل .
[٣] سیلاب ذوق ایله .

ترجمه‌سی :

فضولی ، کربلانك طوپراغی مقامم اولدیغی ایچون ، نظمم نره‌یه کیدرسه بو نظمه حرمت لائقدر . آلتون دکل ، کوموش دکل ، لعل دکل ؛ بوکوله‌نك شعری طوپراق ، فقط کربلا طوپراغیدر .

بو قطعه‌دن فضولینك کربلاده دنیایه کلدیکی استدلال ایدیله‌مز . احتمال که بر مدت اوراده اقامت ایتمش و شو قطعه‌یی یازمشدر . ذاتاً کندیسی **مقامم** دییور ؛ هر مقام ، مولد دکلدر . وحتی مولد مدلولنه ایراث ضعف ایدر .

حله قصبه‌سنده تولد ایتمش اولماسی احتمالی اغلبدر . علی امیری افندی مرحوم بکا فضولینك حال حیاتنده واوغلی **فضلی** علیهنده سویله‌نمش شو فارسی قطعه‌یی کوسترمشدی :

درحله دوشاعراند اکنون
فضلی پسر وپدر فضولی
عکس اند جمیع کار عالم
فضلی پدر وپسر فضولی

بوقطعه‌ده‌کی **فضولی** کلمه‌لری برنجی بیتده شاعرك مخلصی ، ایکنجیسنده ، شاعردن تجرید ایله ، معنای اصلیسنه ارجاع ایدیله‌رك ، اوغلنه صفت صورتنده التزام ایدلمشدر .

ترجمه‌سی :

شمدی (حله) ده ایکی شاعر واردر : (فضلی) اوغول ، (فضولی) بابا . دنیانك هرایشی ترسنه‌در ؛ بابا فضلی ، اوغول فضولی .

فضولینك حلّه قصبه‌سیله مناسبتنی بوقطعه‌ده توثیق ایدر .

فضولینك پدری حله مفتیسیدر . بو ، اوتەدن بەری شایع اولدیغی کبی ، الآن بغدادده اویله روایت ایدرلر .

فضولینك تاریخ وفاتی ، **کچدی فضولی** جملەسندن‌ده آکلاشیلدیغی اوزره ، هجرتك ۹۶۳ سنەسیدر : میلادی ، ۱۵۵۵ .

بو **کچدی** فعل ماضیسی حد ذاتنده معنیدار اولدیغی کبی ، **کوچدی** صورتنده‌ده اوقونابیلیر . یوقاریده‌ده دیمشدك که قدما ، عربلری تقلیداً ، املاده صوائتی پك فضله اهمال ایدردی .

فضولینك وفاتندن سکز سنه صوکره **عهدی بغدادی** نك تألیف ایتمش اولدیغی **کلشن شعرا** آدلی تذکرۀ شعراده مؤلفك معاصری واحتمال که محب ومصاحبی اولان بویوك شاعرك ترجمۀ حالی شو صورتله قید ایدیلیور :

مولانا فضولی علیه الرحمه

بغدادی کمال معرفتله کامل وفنون فضایل ایله فاضل شوخ طبع وشیرین صحبت وعلم هیئت ایله ابدان دان اهل حکمت [۱] ومضمون بلاغتمون بولمغله بی‌مثال اوچ زبان ایله اصناف شعره قادر وطرز معما وعروضده ماهر اسلوب انشای سلاست انکیزی مسجع مانند خواجۀ جهان مقبول اهل زمان وقواعد پر فوائد فصاحت آمیزی ملمع مثال قصاید خواجه سلمان دلپسند اهل عرفان وسمت مثنویده لیلی ومجنون مانند درمکنون ثبت ایتمشدر . ونیچه نیچه ترکی وفارسی رسایل یازمشدر . ودخی روضة الشهدای مولانا حسین واعظی بطریق ترجمه حدیقة السعدا نام برکتاب درج قلمش . حقا بودر که کندو طرزنده مخترع وطریق معانیده مبتدع [۲] وشاهد فکری الفاظ پاك ایله وکون کبی جامۀ زرین معنا ایله اعیان

[۱] فضولینك علم طب تحصیل ایتمش اولدیغنه عهدینك (ابدان دان اهل حکمت) دیمەسی‌ده دلالت وشهادت ایدر .

[۲] فرانسزجەده ، یرینه کوره ، هم صفت ، هم اسم اولان original کلمەسنك عربجه مقابلی ، ینه یرینه کوره ، (مبتدع) و (ابتداع) ویا (ابتداعی) در . اوچ یوز یتمش ایکی سنه اول ، تورکجه برکتابه ، صاحب صلاحیت بر قلمله یازلمش اولان (مبتدع) ایله بوجوهرکلمەنك دیکرمشتقاتی دورورکن ، (اوریژینال) یازمق ودیمك زوپەلك صاییلیر .

ایچره متعین ولسان تازیده اولان ادبیاتی فصحای عربدن مشهور وگفتارنوایی آیینی ترکان مغل [۱] یاننده مذکور وزبان فرسده اولان دیوانی پسندیدهٔ هر مرزوبوم [۲] واشعار ترکیی مقبول ظرفای روم اولمشدر. غزلرنده برقچ [۳] مطلع فارسی وترکی بیت و برغزل عاشقانه‌که مشهور مردم دور زمانه‌در ثبت وکندوسی ثلاث وستین وتسعمائه‌ده مرض طاعونله مطعون اولوب دکرکون اولمشدر .

فضولینك حیاتنه متعلق روایات آراسنده عهدینك شو برقاچ سطرینی الك موثوق وشایان اعتبار بولورم . وفاتی سنه‌سنك ۹۶۳ اولدیغنی تصریح ایله ، کچدی فضولی تاریخنی ذکر ایتمکسزین توثیق ایدییور . قافزاده فائضی ایله ، ریاضی تذکره لرنده کاتب چلبینك کشف الظنونه آدلی عربی العباره اثر مشهورنده دخی ۹۶۳ کوسترلمشدر . [٤]

[۱] (مغل) بالآخره «مغول» ، شیمدی‌ده « موغول » شکلنه کیرن املای قدیم .

[۲] درس وزننده (مرز) عجمجه یروزمین معناسنه کلیر . بایقوش دیدك اولان (بوم) کلمه‌سنك ینه اولسانده معانیٔ متعدده‌سندن بری (جای ومقام) در . وبوراده اومعنی قصد اولونمشدر .

[۳] برقاچ ...

[٤] (کشف الظنون) لك کرك مصرده ، کرك استانبولده مطبوع نسخه‌لرنده فضولی‌یه تعلق ایدن سطرلری تحریف ایدلمش و یاکلشدر . بوتحریف وسهوه (راغب پاشا) کتبخانه‌سنده‌کی یازما نسخه‌ده‌ده تصادف اولونیور . مؤلفك خط دستیله محرر اولان و برقسمی ینه مؤلف طرفندن تبییض ایدیله‌رك ، متباقیسی مسوده حالنده قالان نسخهٔ اصلیه‌نك کاملاً ، مجلد اولدیغی حالده ، ولی الدین جارالله افندینك کتابلری آره‌سنده و (ملت) کتبخاسنده محفوظ بولوندیغنی (کتبخانهٔ عمومی) مدیرفاضلی اسماعیل افندی حضرتلری خبر ویردیلر . تدقیق ایتدم . کاتب چلبینك قلمیله شویله یازلمشدر .

« دیوان فضولی ترکی و فارسی وهو محمد بن سلیمان البغدادی توفی فی حدود سنه ۹۶۳ » کچدی فضولی ... الخ .

او نسخه‌لرده‌کی سهوك نصل و نره‌دن سریان ایتدیکنی بیلمیورم . کاتب چلبی ۹۶۳ سنه‌سی قید و(کچدی فضولی) تاریخیله توثیق ایتمش ایکن ، بنم کوردیکم یازما ومطبوع نسخه‌لره (سنه احدی سبعین و تسعمائه ۹۷۱) شکلنده درج ایدلمسی معما آمیز بر تحریفدر . خطای واقع کوپرولو زاده محمد فواد بکی‌ده اضلال ایتدیکندن ، فضولی دیوانه اولان مقدمه‌سنده ، کشف الظنون تنقید ایدیلیور .

حسن چلبی تذکره‌سنده ،

. . . حدود سبعین تسعمائه‌ده (کل من علیها فان) باده‌سنده سرکران وصهبای (کل شیٔ هالك الاوجهه) ایله مست سرکردان اولدقده ترك عالم وجود مستعار وهجرت ملکت هستیٔ ناپایدار ایدوب دنیای دنائت مداردن آهنك (وان الاخرة هی دارالفرار) ایتمشدر .

دیبور . فضولینك تاریخ وفاتی حسن چلبینك ۹٦۰ له ۹۷۰ آراسنده وعادتا یتمشده وقوع بولمش کبی کوسترمه‌سی تاریخی اغلاق ایتمشدر .

بویوك شاعرك طاعوندن وفات ایتدیکی معاصری اولان و کندیسنی پك یاقیندن طانیدیغی یازدیغی سطرلردن آکلاشیلان عهدیٔ بغدادینك روایتندن معلوم اولیور . بو اویله بر مرضدرکه تسلط ایتدیکی حیاتلرك کهنه ویا تازه اولدیغنه باقماز . فقط فضولینك حال حیاتنده اوغلنك شعرله توغل و اشتهار ایتمش اولدیغی یوقاریده ذکر ایتدیکمز فارسی قطعهٔ هجویه‌دن آکلاشیلیور . بوندن باشقه فضولی زاده فضلینك **گلشن شعرا** ده‌کی ترجمهٔ حالی‌ده شایان دقتدر . بابا ، اوغول ، ایکی شاعری‌ده شخصاً طانیمش اولان **عهدی بغدادی** دیبورکه :

فضلی ـــ مولانا فضولینك اوغلیدر . صفای ذهن سلیم وذکای طبع مستقیم ایله آراسته و عروس حجلهٔ خیالی زیور قبول کریم ایله پیراسته حالا علم ظاهره مشغول و کنج عزلتده قناعت ایله خمول [١] واوچ زبان ایله اقسام شعره مالك وروز وشب هر برینه مداومت کوسترمکه سالك بناءً علی ذلك فن معماده ذهنی عقده کشا وطرق تواریخده طبعی مرغوبدر . اعجازنما ابیات عاشقانه‌سی سوزناك وکلمات رندانه‌سی رنکین وپاك اولمغن خوب ومرغوبدر . بو مطلعلر اونکدر »

[١] خمول ، کمنام اولمق ، آدی ، صانی باتمق دیمکدر. عهدی ، ترجمهٔ حالی تحریر واقتدارینی تصدیق ایتدیکی برشاعر حقنده بوکلمه‌یی استعمال ایتمکله ، اونك غالبا مزیاتی تقدیر ایدیله‌مه‌مش اولدیغنی افهام ایتمك ایستیور .

مطلع

بقتلم تیغ زرین برکمر آن سیمبر بسته
زشادی چون نمیرم بهر قتل من کمر بسته [١]

وله

کنج فراغتمدر میخانه‌لر بوجاغی
باشم کسلسه کسمن اول کنجدن اایاغی [٢]

عربی

نصلی علی خیرالبرایا محمد
تنور مصباح الهدی بجماله
حبیب له رب البریة واصف
لقد فاز من صلی علیه وآله [٣]

بغداد والیسی مراد پاشانك ٩٧٥ سنه‌سنده ، بغداد شهرنده بنا ایتدیکی جامعه فضولی زاده فضلی طرفندن تحریر اولونان منظومهٔ تاریخیه نظمی‌زاده مرتضانك **گلشن خلفا** سنده مسطوردر . اورادن نقل ایدیورم :

سلطان جوان بخت سلیم اول شه عادل
کم در کهنك خادمیدر چرخ معلا
اول سرور اسلام خداوند ممالك
دارای عبادتکه دین ملجأ دنیا

[١] اوکوموش کوکسلو ، بنی ئولدورمك ایچون آلتون قلیج قوشاندی . سه‌وینجله نصل ئولمیه‌یم‌که بنی قتل ایچون کمر باغلادی .

[٢] باباسنه نظیره‌در. بعضی تورك دیارلرنده مفرد متکلم میمنی نونه تحویل ایدرلر . بو مصراعده‌کی (کسمن) بزم لهجه‌جه (کسمم) در . فضولی‌ده بعضاً بویله یازار .

کیروب مسجدلره‌کر مقتدالر پیروی اولمن

کبی‌که (اولمام) دیمکدر .

[٣] افضل مخلوقات اولان محمدی تصلیه ایدرز . هدایتك چراغی اونك جمالیله تنور ایتدی . رب مخلوقات او سه‌وکیلینك واصفی‌در . اوکا وآلنه صلوات کتیرن البته فوز ونجات بولور .

بغداده بر اهل كرمی ايلدی والی
كم قلدی آنوك همتی بو مسجدی انشا [١]
پاشای فلك قدر مراد اولكه ازلدن
لطف ايتمش اكا عز وعلا حضرت مولا
فضلی ديدی بو مسجد ايچون صدقله تاريخ
كل مسجده ای پاك مراد ايله تمنا [٢]

كرك بو وثائق ، كرك شاه اسماعيل زماننده يازلمش اولان بنك وباده ،
بويوك شاعرك وفاتنده ياشی لااقل آلتمشی متجاوز اولديغنی اثباته كافيدر .
هر حالده ٩٠٠ سنهٔ هجريه سنده (ميلادی ١٤٩٤) ويا داها اوّل تولد
ايتمش اولديغنه حكم اولونابيلير .

فضولی ، عراقده ايكی دورك ، ايكی ادارهنك شاهدی اولدی .
صفويلردن عثمانليلره كچن بو ديارك وتوركك اك بويوك شاعرينی نه
صفويلر تقدير وترفيه ايتمشلردی ، نه عثمانليلر . تورك وتورجهده شاعر
اولان شاه اسماعيل ايله ، ديوان سلطنتدن باشقه ، ديوان اشعاريده
بولونان سلطان سليمان قانونی فضولينك صونديغی قصيدهلری آكلايامادیلر .
نه ،

مجلس افروز بزمگاه خليل
جم ايام شاه اسماعيل
آندن آسودهدر غنی وگدا
خلد الله ملكه ابدا

بيتلريله ثنا ودعا ايتديكی شاه اسماعيلدن ، نه ،

---

[١] بو مصراعدهكی (كم) (كيم) ، (آنوك) (اونك) اداتلرينك اوزمانكی املالريدر .
[٢] بو مصراع ، ٩٧٨ تاريخنی كوسترمكدهدر . نظمی زاده ٩٧٥ دييور . بوندن آكلاشيلديغنه كوره جامعك امر انشاسی اوچ سنهده اتمام ايدلمش .

پادشاه بحر وبر سلطان سلیمان ولی
سرور صاحب نظر شاهنشه شفقتشعار
اول نهال کلشن دولت که شاخ کل کبی
لطف وقهرندن ویرر احبابه کل اغیاره خار

شکلنده توصیف ایتدیکی سلطان سلیماندن شاعرك اضطرارینه برمدد ومعاونت توجه ایتمشدر .

فضولینك نشانجی محمد پاشایه اولان شکایتنامهٔ مشهورندن باشقه ، حیات خصوصیه‌سنی توضیح ایدن بر وثیقه اخلافه انتقال ایتمدی . فقط ادبیاتمزك بر شهکار مخلدی اولان بو اثر کوستریبور که فضولی‌یی زمانده ، بر ایکی قدرشناس ذاتدن ماعدا ، کیمسه آکلامامش . هله بالذات شاعر وشاعرنواز سلیمان قانونی ، یالکز کندی دورینك دکل ، هر دورك اك بویوك شاعری اولان بو دهای مستثنایی تقدیر ایده‌مه‌مشدر [۱] . باباسی سلیم اوّل تبریزده بولدیغی اذکیایی وهنرورانی [۲] استانبوله نقل ایله بوراده توطین و ترفیه ایتمشدی . سلیمان قانونی فضولی‌یی ـ حتی او مشهور قصیده‌سندن صوکرا بیله ـ آکلامادی . شاعری عراقك قیزغین چوللرنده باغری یانارق ، احتیاج ایچنده قیورانمقدن تخلیص ایله ، مثلا استانبوله کتیرسه‌یدی و بو هرغریبه نازنین شهر ووطن‌ده اوکا برملاذ حضور ، برملجأ تفکر وتحریر احضار ایتسه‌یدی ، قرق سکز سنه‌لك دورمدید سلطنتنك اك مشکور ، اك پایدار واك عظمتلی

[۱] سلیمان قانونینك شاعرنواز اولدیغنه باقی‌یه اولان توجه و انعامندن دولایی اشارت ایتدم . شرق و غربك مشهور اولان بعض حکمدارانی درجه‌سنده ادبیاته بویوك بر حمایت وهمتی سبق ایتمه‌مشدر .

[۲] فرانسزجه artiste کلمه‌سنك فارسی مقابلی ، بزده‌ده من القدیم شایع اولان (هنرور) ایکن (صنعتکار) ترکیبنه لزوم واحتیاج یوقدی . هرحالده (هنرور) داها مناسبدر .

اثری اولوردی . فضولینك مزیاتنی تقدیر ایله ، احتیاجدن خلاصی اسبابنی تحری ایدن نشانجی محمد پاشا ، شاعره اوقافدن دوقوز آقچه یومیه تخصیصی اسبابنه توسل ایتمش . دوقوز آقچه بزم آلتون پاره ایله شیمدی تقریباً اون بش غروشدر . فضولینك شهری دورت یوز اللی غروش نفقه ایله و کندی تعبیرنجه اوقافدن همیشه بهره‌مند اولمق وپادشاهه فراغ بال ایله دعا قیلمق جهتی دربار شوکتقراره عرض ایدلمش . کیم بیلیر ، عقلا کچینن هانکی احمق ، برات تقاعده زوائد اوقافدن قیدینی علاوه ایدر . فضولی شکایتنامه‌سنده اوقاف مأمورلریله اولان کشمکشنی شو صورتله آکلادییور :

... ابراز حکم ایچون متولیٔ اوقاف حضورینه یوز اوردم . الحق‌متولی ملاقاتنه فرصت دوشمدی . وآنك دامن ملازمتنه دست‌نیل ایرشمدی . اما دیوان بلاغتنه تهجم ایتدم . چون اخس اوقاتده واضعف حالاتده حضور-لرینه کتدم . بر جمع کوردم حکایتلری پریشان . نه صفادن آنده اثر ونه صدقدن آنده نشان وار . جمعیتلری دام حیل . حضار مجلسلری « اولئك کالانعام بل هم اضل » . حرکات ناهموارلری مثابهٔ سوهان روح وکلمات پرآزارلری مشابه امواج طوفان نوح . سلام ویردم . (رشوت دکلدر) دیو آلمادیلر . حکم کوستردم . (فائده‌سزدر) دیو ملتفت اولمادیلر . اکرچه ظاهرده صورت اطاعت کوستردیلر . اما زبان حال ایله جمیع سؤالمه جواب ویردیلر . دیدم (یاایها‌الاصحاب بو نه فعل‌خطا وچین ابرودر .) دیدیلر (بزم متصل عادتمز بودر) . دیدم (بنم رعایتمی واجب کورمشلر وبکا برات تقاعد ویر-مشلرکه اوقافدن همیشه بهره‌مند اولم . وپادشاهه فراغ بال ایله دعا قیلم) . دیدیلر (ای مسکین سنك مظالمکه کیرمشلر . وسرمایهٔ تردد ویرمشلرکه مدام فائده‌سز جدال ایده‌سن ونامبارك یوزلر کوروب ناملایم سوزلر ایشیده‌سن) . دیدم (براتمك مضمونی نیچون صورت بولمز) . دیدیلر (زوائددر . حصولی ممکن اولمز) . دیدم (بویله اوقاف زوائدسز اولورمی) . دیدیلر

(ضروریات آستانه‌دن زیاده قالورسه بزدن قالورمی) . دیدم (وقف مالن زیاده تصرف ایتمك وبالدر) . دیدیلر (اقچه‌مز ایله صاتون آلمشوز . بزه حلالدر) . دیدم (حساب آلسه‌لر بو سلوککزك فسادی بولنور) . دیدیلر (بوحساب قیامتده آلنور) . دیدم (دنیاده دخی حساب اولور) . (خبرین ایشتمشوز . دیدیلر . آندن دخی باکمز یوقدر . کاتبلری راضی ایتمشوز) .

نهایت دوقوز آقچه نفقهٔ یومیه‌یی ، عظمتی اونونجی عصر هجریدن بالعموم اعصار مستقبله‌یه طاشان ، شاعره چوق کورویورلر . زوائد قیدی قالقدیمی ، قالدیمی ؟.. کیمسه بیلمز . احتمال که اوبویوك آدام اضطرار ایچنده ، فقر ایچنده قهراولوب کیتمشدر .

شکایتنامه‌سنك صوکلرینه دوغرو ، شو آجی حقیقتی نه‌قادار صاف ، فقط مستهزی برلسان ایله بسط وتحلیل ایدییور :

... خداوندا مخفی بیورلمیه ومستور اولنمیه که‌وارد اولان برات همایون مضمونی ارسال اولنان عرضه مطابق اولمیوب تصرفده ناقص قالمشدر . فی‌الواقع اکر لفظ زوائددن غرض بوایسه که وظائف خدام ورواتب ارباب تقاعد واخراجات علیق‌الدواب وعلف عوامل ومایحتاج حفروبنادن صکره بنده‌یه بر فائده مترتب اوله . حقیقتده درکاه معلادن بویله اشارت اولنمقدر که بندهٔ واجب‌التقصیر فضولیٔ حقیر استعداد تقدم واستحقاق تکرم دعواسن قیلورکن و کندوسن اکثر ارباب استحقاقدن مقدم بیلورکن مرحمت ملوکانه‌م ومکرمت خسروانه‌م ظهوره کتوروب بوبرات سخاوت آیاتی ویردم . وبیوردمکه من بعد رتبهٔ اقتدارین وپایهٔ اعتبارین جمیع کدالردن بلکه بهائمدن وطاشدن وطپراقدن اخس وادنی بیله . وبیهوده تصرف برات قیلمیوب مرتبه‌سندن خبردار اوله . حقا که بوواقعه‌دن نم ملالت چکدوکم چکدوکم رنج و ایتدوکم خرج و خسارت ایچون دکلدر محضا تحریرنده حضرتکز چکدوکی امك ایچوندر که ضایع اولدی . نیده‌لم . الدن نه‌کلور . عوض میسر اوله . وقلم قضا تدارك قیله .

بوسطرلر آراسنده‌کی **اخراجات علیق الدواب و علف عوامل** ایله

مابحتاج حفر وبنا تعبیرلرینك معناسنی ، احتمال كه ، برقسم اصحاب مطالعه بیلمز . علیوه الدواب حیوانلرك طوربا ایله بویونلرینه آصیلان یملری ، علف عوامل تارلالرده چالیشدیریلان اوكوزلرك یه‌جكلریدر . مابحتاج حفر وبنا دن‌ده مسجدلرله مدرسه وتكیه‌لرك آبدستخانه‌لرینی مراد ایدییور . ایشته زوائد كلمه‌سندن فضولینك بحق چیقاردیغی معنی بودر . باركیرلرك ، اوكوزلرك امر اعاشه‌سیله سرسری بر درویشك احتیاج مستكرهی‌الك بویوك شاعرك معیشتنه ، استراحتنه ، حیاتنه ترجیح ایدلمش . بوحال وحركت قارشیسنده ، سلیمانیه جامعی ، قبه‌لری ، مناره‌لری ، معمار سنانیله برلكده حجابندن یرلره كچسه سزادر .

شوماجری ، بزم عرق وتاریخمزه پك بویوك عیب وعاراولوردی ؛ اكر دیكر عرق وتاریخلرده‌ده بوكا مماثل وقعه‌لر بولونماسه‌یدی ...

*
* *

بوكتابك بعض اقسامی ثروت فنونده ایله مقاله شكلنده انتشار ایدركن ، فضولی‌یی اوزون سنه‌لردن بری تدقیق وتتبع ایتمش برذات محترمدن مجموعه اداره‌خانه‌سنه مفصل برمطالعه‌نامه كلمشدی . اوراق آراسنده غائب اولارق ، نشر ایدیله‌مدیكنه متأسفم . خاطرمده قالدیغنه كوره ، فضولینك سلطان سلیمان طرفندن مظهر اعزاز واقدار اولدیغی ، دیوانده‌كی برقاچ بیت ایله حسن چلبی تذكره‌سی نده‌كی برفقره‌دن استدلال ایدیلیوردی .

استشهاد اولونان اوبیتلری بن‌ده داها اول كورمش وبوكتابی

يازار كن، اونوتمامشدم . عاشق چلبی نك مشاعر الشعراء آدلی تذكره سنده بو روايتك تأييد ايدلديكنی ده بيليوردم . اولا شاعرك بيتلرينی تدقيق ايده لم . سلطان سليمانه ويرديكی تركيب بند شكلنده ،

نه خوشدر الده كلكون جام باشده عشق سوداسی
كوكلده وصل ذوقی جانده جانانلر تمناسی

مطلعلی قصيده سنده كی ،

شها جنت ديلردم حق ميسر قيلدی ديدارك
اومردم نور رحمت روزی اولدی شمع رخسارك
مرادم كعبه ايدی طوف دركاهك نصيب اولدی
چكردم لعل ايچون حسرت ايرشدی سمعه كفتارك
قيلوردم آرزو حقدن كليد مخزن مقصود
كورندی ديدهٔ اميدمه دست كهربارك
صفای طلعتك محو ايتدی كوكلمدن الم نقشن
معالج اولدی حاضر قالمدی تشويشی بيمارك
طريق عز واقبالی ايتورمشدم اولوب غافل
بنی غفلت يخوسندن اويتدی بخت بيدارك (١)
نه طاعت اجريدر يانه دعا تأثيريدر يارب
كه مطلوبی ميسر اولدی محنتسز طلبكارك

تذكره لرك قيل وقالنی نقل ايتمه دن شو آلتی بيتی تدقيق ايده لم :
نظمی زاده مرتضی — كه مولدی اولان بغدادده وفات ايتمشدر —

(١) آذری لهجه سنده الفك كسرهٔ خفيفه سيله « ايتورمك » و « ايتيرمك » غائب ايتمك وينه كسرهٔ خفيفه ايله «ايتمك» ضايع اولمق معنالرينه در. استانبول لهجه سنك بو مصدرلره احتياجی وار.
« يخو » كلمه سنی بز بو كون « اويقو » شكلنده تحرير وتلفظ ايدييورز .
« اويتدی » دوغرو اوقونا بيلمك ايچون « اوياتدی » صورتنده يازيليور . « اوياتمق » ينه او لهجه ده « اوياندرمق » معناسنه كلير .

سلیمان قانونینك بغدادی نه صورتله فتح ایده‌رك ، شهره نصل داخل اولدیغنی حکایه ایدرکن ، شو سطرلری یازییور :

... چون بهشت آباد قدوم میمنت لزوم پادشاه سلیمان رسوم ایله رشك بلاد اولدی اهل بلده استقبال باقباللرینه رونهاده اولوب هر بری نوازش والتفات خداوندکاری ایله برمراد اولدقلرندن ... [١]

احتمال که پادشاهی استقباله کیده‌رك ، مظهر نوازش اولانلر آراسنده فضولی ده بولونیوردی. وینه احتمال که تبریك قدوم وفتح ایچون حضوره قبول ایدلمش برهیئتك اعضاسی میاننه بویوك شاعرده داخل اولمشدی. پادشاهك بو وسیله‌لردن بریله یوزینی کورمش وسسنی ایشیتمش اولا بیلیر. بو رؤیت و استماعك ، او وقته کوره ، بر شرف ومباهات بخش ایتمه‌سی ممکن سه‌ده ، فائدهٔ مادیه تأمین ایده‌جك بر مظهریت عد ایدیله‌میه‌جکی طبیعیدر . بر پادشاهك پرچین غضب چهره‌سی‌ده کوروله بیلیر . و ،

— شو نابکارك کله‌سین کسك !..

امرینی ویررکن سسی‌ده ایشیدلمك قابلدر . فضولی او قصیده‌یی ده ، امثالی کبی ، جائزه آلمق امایله تنظیم ایتمشدی .

کوروندی دیدهٔ امیدمه دست کهربارك

دییور. فقط اومدیغنه نائل اولدیغنی کوستره‌جك تك بر ایما واماره یوقدر. داها ویك چوق صوکرا یازمش اولدیغی لیلی ومجنونه‌ك شو بیتلری کندی ترکیب بند قصیده‌سنده‌کی مسرو داتنك ابهامنی رفع ایله تذکره صاحبلرینك روایاتنی نقض وتصحیح ایدر :

[١] (کلشن خلفاء) ١١٣٤ سنهٔ هجریه‌سنده‌کی استانبول طبعی ، ورق ، ٦٢ — ٦١

ساقی مدد ایت که دردمندم
غم سلسله‌سینه پای بندم
غم دردنه جام می دوادر
تدبیر غم ایلمك روادر
رحم ایت که غریب ودردمندم
بی‌مونس ویار ومستمندم
اول بر نیجه همدم موافق
یعنی شعراء روزسابق
تدریجله کلدیلر جهانه
تعظیمله اولدیلر روانه
دوران اولاری معظم ایتدی [۱]
هر دور برین مکرم ایتدی
هر برینه حامی اولدی بر شاه
ذوق سخنندن اولدی آکاه
ترك وعرب وعجمده ایام
هر شاعره ویرمشیدی برکام
شاد ایتمشیدی ابی‌نواسی
هارون خلیفه‌نك عطاسی
بولمشدی صفای دل نظامی
شروان شاهه دوشوب کرامی
اولمشدی نوائی سخندان
منظور شهنشه خراسان
سوزکوهرنه نظر صالانلر
کنجینه ویروب کهر آلانلر
چون قالمادی قالمادی فصاحت
ارباب فصاحت ایچره راحت

[۱] اولاری – اونلری .

اول طائفه چکدی خرقه‌یه باش
حالتلرین ایتمز اولدیلر فاش
تا اولمیه رسم شعر مفقود
ابواب فنون نظم مسدود
لازم بکا اولدی حفظ قانون
ضبط نسق کلام موزون
ناچار طوتوب طریق ناموس
راحتدن اولوب مدام مأیوس
عهدی سوزه استوار قیلدم
اشعار دیمك شعار قیلدم
چون خلقه خلاف مدعایم
آنلر زعمنجه سست رأیم
هر سوزکه کلیر ظهوره بندن
بیك طعنه بولور هر انجمندن
ایلر حسد اهلی بغلیوب کین
تحسین عوضینه نفی ونفرین
امید که رفع اولوب کدورت
تغییر پذیر اوله بو صورت
اول قوم بو کلشنه کیرنده
بو کلشن انچنده کل درنده
کل تازه ایدی وسبزه نوخیز
دیرندکجه نسیم کاریز
آنلر کلی دردیلر من زار
حالا دیلرم درم خس وخار
بو بزمه اولار ویرنده تزیین
می صاف ایدی بزم هم نوآیین
می صافی اولاره اولدی روزی
قالدی بکا داغ ودرد سوزی

بودرده بن اولمشم هواخواه
برنشئه ویررمی بیلمزم آه

فضولینك عمر خاسری بو بیتلرك ایچنده‌در . شکایتنامه‌سی ألده اولماسه‌یدی بیله ، بوساقی نامه اونك محرومیتلرینی تقریر ایتمکه کافی ایدی . کندندن اولکی عرب ، فرس و تورك شاعرلرك پادشاهلر نزدنده‌کی مقبولیتنی ، اسملرینی تصریح ایله ، متحسرانه یاد ایدییور .

شیمدی عاشق چلبی ایله حسن چلبینك روایتلرینی تدقیق ایده‌لم :

عاشق چلبی مشاعر الشعراء نامنی ویردیکی تذکره‌سنده دییور که :

فضولی - مذکور بغدادی‌در . اول جانبده اولان شعرانك استادی‌در . ولایت بغداد و دیاربکر نشیده‌لری انوك انشادی‌در . فی الحقیقه کوکلی عسکر عشق خراب آبادی‌در . انوکچون خاکسار کوی فنا اولوب معمورهٔ سروساماندن آبی دوشدیکنه وشعری آتش انکیز اولدیغنه هوای عشقی بادیدر . سلطان مشرقین وخاقان خافقین مرحوم سلطان سلیمان بغداده شرفنزول بیورب جوی دلجوی دجله وفرات شکر مایهٔ لعابیله رشك آب حیات وحوالئ دار السلام بغداد خیام ظفر ختامیله غیرت جنات اولدقده فضولی زکاب پادشاهی‌یه ومجلس ابراهیم پاشای وزارت پناهی‌یه قصیده‌لر ویروب قادری [١] افندی‌یه دخی

[١] عاشق چلبی بوراده‌کی (قادری افندی) یی ترجمهٔ حالنی یازارکن (قدری افندی) دییه ضبط وقید ایتمشدر . فضولینك دیوانندهکی ،

باغ لوحینی خزان برکی زر افشان ایلر
آب اول لوحده مشق خط ریحان ایلر

مطلعلی قصیده‌نك ،

عرش تمکین وفلکمرتبه قادر چلبی
که‌فلك تابعی‌در هرنیه فرمان ایلر

بیتنده ایسه (قادرچلبی) صورتنده ذکر ایدلمشدر . حسن چلبی تذکره‌سنده (قدری) افندی دییور . بالآخره شیخ الاسلام اولان بو ذاتی ١٢٩٤ سنهٔ هجریه‌سنه مخصوص اولان سالنامهٔ رسمی (عبد القادر چلبی الحمید افندی) نام و عنوانیله کوسترمکده‌در . فضولینك بیتیله قید رسمی ، تطابق ایده‌رك ، (قادر چلبی) دییه یاد ایدلدیکنی توثیق ایدییور .

قصیده ویروب اول دخی پادشاهه و پاشایه تربیه‌لر ایدوب ادرارات پادشاهیدن [١] ارتفاع ولایت بغداددن سد رمق بلکه سعت معیشت اولاجق راتبهٔ مرتبه تعیین اولنمشدر . اول دم بودمدرکه احوال معاشی مهیا واسباب انتعاشی مهنادر . فراغ بال ورفاه حالله نظم اشعاره وتدوین ابیات بلاغت شعاره مداومدر . اشعاری رصین ومحکم ونظمی متین ومبرمدر . غزلیاتی عشق انگیز وقصائدی مخیل ومصنوع ودرد آمیزدر . مثنویده دخی لیلی ومجنونی واردر . هر سوزی سوزده [٢] برشمع تابدار وهر نقطه‌سی آتش شوقدن براخگر پرشراردر . خصوصا نعت نبیده اولان قصیده‌سی صنایع بدیعه‌نك اکثری ایله مکمل وافسر بلاغتله مکللدر . الی الآن هنوز وفاتی شایع دکلدر . معلوم دکلدرکه یاواقع یاواقع دکلدر [٣] .

شکایتنامه ایله لیلی ومجنونه ک هر صورتله احتجاجه صالح اولان محتویات وصراحتی قارشیسنده عاشق چلبی‌نك بو بیخبرانه سوزلری هیچ بر قیمت احراز ایده‌مز .

... اول دم بودمدرکه احوال معاشی مهیا واسباب انتعاشی مهنادر . فراغ بال ورفاه حالله نظم اشعاره وتدوین ابیات بلاغت شعاره مداومدر ...

[١] (ادرارات) کلمه‌سنی عیناً نقل ایتدم . (ادرار) ك متعدد معنالرندن برینی قاموس شویله تعریف ایدییور : ... سودلی طوار سودینی گرکی کبی روان ایلمك معناسنه‌در . وبرنسنه‌یی تحریك ایلمك معناسنه‌در . ورع سحابدن سود صاغار کبی یغمور آقتمق معناسنه استعمال اولنور . بزم بو عربی کلمه‌یه ویردیکمز معنایی قاموس احتوا ایتمیور . چونکه عربلرجه مستعمل دکلدر .

[٢] ایکنجی (سوز) فارسی (سوزش) دن مخففدر . و (سوزده) دالك کسریله وصف ترکیبی درکه (یاقان) دیمکدر .

[٣] عاشق چلبینك فضولی‌یه عائد سوزلرینی یازما نسخه‌دن عیناً نقل ایتدم . بعض عباراتنده‌کی رکاکت ، سهو مستنسخ اولسه بیله ، تغییر وتعدیل ایتمك برناقله عائد حقوقدن دکلدر . فضولیدن عاشق چلبینك نقل ایتدیکی اشعار آراسنده برچشمه ایچون یازلمش اولان شو تاریخده کورولویور :

کویا بوچشمه برسقادرر
راه حقده تشنه ایلر جست وجو
لوله‌سی آنك دهندر صودلی
دل دوکر هرکیمکه اولسه روبرو
صوکبی ازبرلمش اوقور روان
ماجرای دهری هردم سوبسو
اوکنه کم کلسه در تاریخ ایچون
ماحسین ایله حسین عشقینه صو

دیدیکی وقت فضولی، اون سنه‌یی متجاوز زماندن بەری ، کوزلرینی مؤبداً قاپامشدی . بو قادار اوزون بر مدت ظرفنده فضـولینك وفاتی شـایع اولمامق و خبر ارتحالی اسـتانبوله کلمه‌مك براز مستبعددر . عاشق چلبی مدقق بر مورّخ اولسه‌یدی البته تحقیق و توثیق ایدردی .

حسن چلبی ده تذکره‌سنده شویله یازییور :

... شاعر مزبور [١] وزیراعظم وخلیل جلیل سلطان عالم اولان ابراهیم پاشا وصدراکرم مولاناءاعظم قدری افندینك جناب والاقدرینه قصیدهٔ غرا ویروب [٢] آنلرك حسن تربیت و سلطنت عنایتلریله خاقان مسفوره [٣] دخی قصیده ویردکده نجه جوائز عطیاتنه مظهر و چمنزار دل وجانی فرات صلات [٤] واحسانیله مخضر [٥] اولمشدی. کل ردیف بو قصیدهٔ لطیف وشریفی اول خاقان واجب التشریفه ویردکده کل کبی باش اوزره یر ایدوب بوی دلجوسی عالمکیر اولمشدر ...

واقعا فضولینك دیوانده کل ردیفلی اوزون بر قصیده وار ؛ فقط اوته‌دن بەری مشهور اولان بغداد قصیدهٔ تاریخیه‌سی در که شاعرك آثار مماثله‌سی آراسنده شهکاری عد اولونور . کل کلمه‌سی تشبیه واستعاره‌جه داها مساعد اولدیغندن ، تذکره صـاحبی یالکز بوندن بحث ایده‌رك ، اوته کنی اهمال ایتمشدر .

بو تاریخك فضولی‌یه عائد اولمادیغی بحق ادعا ایدیله‌بیلیر . تعمیه‌سز وتام تاریخ اولارق یازلمش اولدیغندن ، حرفلرك دلالت ایتدیکی ٩٧٤ سنه‌سنده فضولی اون بر سنه‌لك بر میت مدفون ایدی . (عشقینه) دن (ی) حرفنی چیقارارق حساب ایتسه‌ك ٩٦٤ قالیرکه بوده شاعرك وفاتندن صوکرادر. شو تاریخ فضولینك اسلوبنه موافق اولمادیغی کبی ، مخلصنی‌ده احتوا ایتمیور .

[١] ابراهیم پاشا وقادری افندیدن باشقا موقع سلطانی جلال زاده مصطفی چلبی‌یه قصـیده ویروب (جوایز سنیه‌لرین) آلدیغنی مورخ عالی‌ده کنه‌الاخبار نده نقل ایدر .

[٢] فضولی .

[٣] سلیمان قانونی .

[٤] صلات ، صادك کسریله ، بخشش ، جائزه معناسنه اولان (صله) نك جمعی .

[٥] محشر وزننده (مخضر) خضارتدن اسم مکان ، یم یشیل یر .

فضولینك شوخ طبع و شیرین صحبت بر آدام اولدیغنی همشهر و معاصری عهدیٔ بغدادی ، تذکره‌سندن یوقاری‌یه نقل ایتدیکمز سطرلرده ، ذکر ایتمشدی . بو روایت اولماسه‌یدی بیله ، شکایتنامه‌سنده‌کی لسان تهکمله ترکی و فارسی دیوانلرینك مقدمه‌لری و سائر بعض آثار و ابیاتی اونك شوخ طبع و شیرین صحبت اولدیغنی اثبات ایتمکه کافیدر . سلام وبردم؛ رشوت دکلدر دیه آلمادیلر طرزنده نکته پرداز اولا بیلمك ایچون انسانك فضولی کبی داهی و دهاسنك ظریف بولونماسی ایجاب ایدر . بونکله برابر ضیا پاشایه ،

یا نیقدر او عاشقك کتابی
نظمنده قوقار جکر کبابی

دیدیرته‌جك قادار پرسوز و گداز اولماسنه سبب نه‌در ؟.. بز بونی ــ ینه شاعرك آثارندن آکلادیغمزه کوره ــ زماننده قدری بیلنمه دیکنه و عمری فقر و محرومیت ایچنده کچدیکنه حمل ایده‌بیلیرز . دیواننده منظومهٔ مسجال وستایسه سید محمد غازی قاضیٔ بغداد سرنامه‌لی بر قصیده‌سی واردر که ، یوقاریده‌کی مسروداتمزی تأیید ایله ، اضطراباتی منظوم و مخلد بر فریاد شکلنده ، اعصاره نقل و تقریر ایدر :

بن کیمم بر فقیر بی سر و پا
کمترین بنده و کمینه گدا
سایر کارگاه صبر و سکون
سالك شاهراه فقر و فنا
نه مزاجمده ارتکاب غرور
نه خیالمده احتمال ریا

کنج عزلتده فقر وفاقه ایله

اولمشم اویله محو کم مثلا

مرکز خاکی ایتسه زیروزبر

بوله‌مز گردمی نسیم صبا

عزل قیلمش بنی عمللردن

عامل کارخانهٔ دنیا

قیلمزم کاروبار عالمه میل

چکمزم عزل و نصب ایچون غوغا

بکا ویرمش جهان قو فقرین

نوله اورسم جهانه استغنا [١]

عالم عزلتك یکانه‌سیم

قافدن قافه یوق بکا همتا [٢]

صورتم فقر وسیرتم منعم

هیأتم مور وهمتم عنقا

رفعت قدرم التماس ایتمز

کرسلیمان قیلورسه عرض عطا

فانی مطلقم قبول ایتمن [٣]

منت خضر ایله زلال بقا

دیمزم وحشیم طبیعت ایله

طالب ذوق صحبتم اما [٤]

بردیار ایچره‌یم که خلقندن

ایلمز هیچ کم بکا پروا

---

[١] بعضی نسخه‌لرده (ایتسه‌م استغنا) شکلنده ایسه‌ده ، دیوانك اعتنا ایله وجوده کتیریلن شایان اعتماد طبعلرنده (اورسه‌م استغنا) در . شکایتنامه‌ده‌ده (اورسه‌م) یازییور .

[٢] بوکونکو املایه کوره (یکانه‌سی‌یم) یازمق ایجاب ایدر . فضولی کبی قدما ، فارسی قاعده‌سنه اتباع ایله (یکانه‌سیم) یازاردی . دورت بیت آشاغیده‌کی (وحشیم) ده بویله .

[٣] ٢٠ نجی صحیفه‌نك ٢ نجی حاشیه‌سنه مراجعت .

[٤] فضولینك (شوخ طبع وشیرین صحبت) اولدیغنه شو بیتده دلالت ایله حقنده‌کی روایتی تأییدایدر .

کیمسه یوق دردم ایلیم اظهار
ایلیم آندن التماس دوا
لعل وش طاش ایچنده در وطنم
کل کبی خاری قیلمشم مأوا

بو بیتلر فضولینك حالنی تماماً ناطق ومصوّردر . ایچنده بولوندیغی دیارك – که دوغدیغی ، بویودیکی و ئولدیکی یردن باشـقه دکل – خلقی آراسـنده هیچ محب ومددرس یوق . هر کس حاسد ومعاندی . شاعر ، کندی وطننده ومسقط رأسنده غریب وقومی آراسنده بیکس یاشامش . اضطرار واستحقارك تهافت پیاپی قارشیسنده بی مونس و یار و مستمند قالدقچه ،

جیفهٔ دنیا دکل کرکس کبی مطلوبمز
بر بلوك عنقالرز قاف قناعت بکلرز

کبی بیتلرله نفسنی بیهوده تسلیه ایتمکه چالیشیردی .

اساطیر یونانیه‌ده بر پرومه‌ته Prométhée واردر : آدمه یریوزینك بالچیغندن شکل و صـورت ویردکدن صوکرا ، اوکا جان افاضه ایتمك ایچون کوککك آتشنی چالدی . آلهة الآلهات اولان ژوپیتر Jupiter پرومه‌ته‌نك بو حرکتنه غضب ایده‌رك ، اونی قاف داغنه چیویله‌تمشدی . بر آق بابا اوراده پرومه‌ته‌نك قارا جکرینی متمادیاً یردی . پرومه‌ته لایموت اولدیغی ایچون ، یونان اساطیرینك اك مشهور قهرمانی اولان هرکول Hercule طرفندن تخلیص ایدیلنجه‌یه قادار ، بو اشکنجه‌یی اوزون سنه‌لر ، اوزون عصرلر چکدی .

فضولی ده لسانك ادبیاتنه کندی سمای دهاسنك لاهوتی آتشنی نفخ ایتمشدی . زمانه بی‌امان بر ژوپیتر کسیله‌رك ، تورکك بو غیر اساطیری

وحقیقی پرومه‌ته سنی فقر وفاقه‌نك قاف طاغنه چیویله‌دی . شاعرك قهرمان رها کاری اولان طاعونه‌ك آن امدادینه قادار حاسد ومعاندلری اونك اعصاب والیافنده و کمیکلرنده ایکه‌ین روحنی کمیردیلر. ایشته قاف قناعت دیدیکی طورسینای عذاب !..

طبدن هندسه‌یه قادار ، زماننده معلوم ومدوّن ، عقلی ونقلی ، بالعموم علوم وفنونده متبحّر واوچ لسانده بینظیر شاعر اولان فضولینك حیاتنده نه دهای موهوبی تقدیر اولوندی ، نه کمال مکسوبی . اخلافك تعظیم وشکرانی اونك یریوزنده ، آلتمش سنه‌دن زیاده ، محروم ومضطرب چیرپینمش اولان روحنی نه قادار تسلیه ایدر ، بیلمم !..

*
* *

دیوانه ترکی سی قطعه و بیتلرله ملمّع برمقدمهٔ منثوره‌دن صوکرا ،

هوا عرایس کلزاره اولدی چهره کشا
بهار کلشنه کیدردی حلهٔ خضرا

مطلعلی اوزون برمناجات ایله باشلار . بومنظومه‌ده فضولی عاشق اولمقدن زیاده علمفروشدر . عشق خدایی تقریردن زیاده ، اشیایه عائد معلوماتنی تشهیر ایدر . بونی تعقیب ایدن نعتلرك برنجیسی‌ده فضولی‌یه شرف ویره‌جك براثر دکلدر . فقط ،

صاچما ای کوز اشکدن کوکلمده‌کی اودلاره صو [١]
کیم بودکلو دوتشان [٢] اودلاره قیلمز چاره صو

[١] (اود od) فارسی (آتش) ك تورکجه مقابلی .
[٢] دوتشان ـ طوتوشان .

مطلعیله باشلایان ایکنجی قصیده ، روح حسانی حیران ورقصان ایده جك برشوق ووجد ایله ، آب زلال بقا کبی ، آقوب کیدییور :

ذوق تیغکدن عجب یوق اولسه کوکلم چاك چاك
کیم مرور ایله براقور رخنه‌لر دیواره صو
وهم ایلن [١] سویلر دل مجروح پیکانك سوزین
احتیاط ایله ایچر هر کمده اولسه یاره صو [٢]
صویه ویرسون باغبان کلزاری زحمت چکمسون
برکل آچیلماز یوزك تك ویرسه بیك کلزاره صو [٣]
عارضك یادیله نمناك اولسه مژکانم نوله
ضایع اولماز کل تمناسیله ویرمك خاره صو
غمم کونی ایتمه دل بیماردن تیغك دریغ
خیردر ویرمك قراکو کیجه‌ده بیماره صو [٤]
بن لبك مشتاقیم زهاد کوثر طالبی
نیته کم مسته می ایچمك خوش کلیر هشیاره صو
دستبوسی آرزوسیله کر اولسم [٥] دوستلر
کوزه ایلك طپراغم صونك آنکله یاره صو [٦]
سید نوع بشر دریای در اصطفا
کم سپوبدر [٧] معجزاتی آتش اشراره صو
قلمغیچون تازه کلزار نبوت رونقن
معجزندن ایلمش اظهار سنك خاره صو

[١] آذری لهجه‌سنده الفك کسر خفیفی ولامك فتحیله (ایلن) بزم (ایله) شکلنده تلفظ ایتدیکمز ادات مصاحبت ومعیتدر .

[٢] طب قدیمه کوره مجروحلره چوق صو ایچیرمك مضر عد ایدیلیردی .

[٣] آذری لهجه‌سنده (تك) بعضاً (کبی) معناسنده ایفاده ایدر .

[٤] (قراکو) قدماجه قراکلق مقامنده اومعنایه قوللانیلیردی .

[٥] (ئولمك) دن (ئولورسه‌م) .

[٦] (طوپراغمی صو دستیسی یاپیکز) دییور . بوراده (ایلك) (ایلیك) دن مخففدر .

[٧] (سپوبدر) بزم بوکونکو لهجه‌مزده (سرپمشدر) .

معجزی بر بحر بی پایان ایمش عالمده کم
یتمش آندن بیك بیك آتشخانهٔ کفاره صو
حیرت ایلن [١] پرمغن دیشلرکم ایتسه استماع
پرمغکدن ویردیکك شدت کونی انصاره صو
یاحبیب الله یاخیر البشر مشتاقکم
ایله کم [٢] لب تشنه‌لر یانوب دیلر همواره صو

بوندن اوّل ده ، صو کراده حضرت پیغمبره حسابسز نعتلر انشاد ایدلمشدر . دیکر السنهٔ اسلامیه‌نك شعراسی کبی ، بزم شاعرلرمزده فخر کائناتی بلیغ نشیده‌لرله عاشقانه تبجیل ایتدیلر . فقط ابتدائی برلسان ایله تنظیم ایتدیکی بو مصراعلره فضولینك ویردیکی روح وتاب ، شایان حیرتدر . خصوصیله ردیف اولارق انتخاب ایتدیکی تك بر **صو** کلمه‌سنده بو قادار اوینایارق ، کوستردیکی قدرت تصرف وتنوع ، **وجعلنا من الماء کل شیٔ حی** آیت کریمه‌سنك حقیقتنی بر کره داها تصدیق ایتدیرر .

بونی متعاقب **ضجر** ردیفلی اوتوز بر و **صبا** ردیفلی یکرمی بش بیتدن متشکل ایکی قصیدهٔ نعتیه‌سی واردر . ایکیسنده‌ده مضمون پردازلقدن قورتولا بیلمش ، بکنیله بیله‌جك تك بر مصراع کورمدم . **صو** نشیده‌سی شاعرك ایمان وعشقندن نبعان ایتمش بر نهرشیدا کبی ، میدان حشره و کوثره قادار ، کاشکی تك باشنه آقوب کیده‌یدی ! .. اونی تعقیب ایدن ایکی منظومهٔ نعتیه ، برصویك اوستنه دوشمش خس وخاشاك کبی ، بو نشیده‌نك بیتلرنده چاغلایان زلال صفانك صفوت وتابش جریانی اخلال ایدییور .

[١] بر صحیفه اولکی حاشیه‌لردن برنجیسنه مراجعت .
[٢] اویله کیم .

صبا ردیفلی نعتی قصیده‌در مدح شاه ولایت سرنامه‌سیله حضرت علی‌یی تبجیلاً یازلمش ایکی منظومه تعقیب ایتمشدر [۱] . فضولینک کرک صو نعتنده ، کرک مرثیهٔ حسینیه ایله دیکر برقسم نشائدنده‌کی حرارت بیانه بو ایکی قصیده‌سنده اصلا تصادف ایدلمز . لسان و اسلوب‌ده بغداد ایله استانبولك عینی باپراق آلتنده برلشمه‌سندن اولکی زمانه عائد و بارددر.

بو منظومه‌لریله حدیقة السعدا سندن فضولینک شیعی المذهب اولدیغنی تذاکر شعرا اصاحبلرینك، فقط شیعی المذهب بولونانلری احساس ایدییورلر. کوپرولو زاده محمد فؤاد بك‌ده ، سنی و سنوی اولدیغی حالده ، بو قنا-عتده‌در . شاعرك دیوانه یازدیغی مقدمهٔ مفصله‌ده ، هپ‌سندن ایلری‌یه کیده‌رك ، فضولینك شیعیلکی برحقیقت تاریخیه‌در دییور. و سوزینی تأیید ایچون دیوانك بعض محتویاتیله احتجاج ایتمك کافی اولدیغنی سویلیور . محمد فؤاد بکه کوره ، فضولینك نعتلرنده ایلك اوچ خلیفه‌دن اصلا بحث ایتمه‌مه‌سی دلیل تشیع اولا بیلیرمش . حالبوکه سنّی شاعرلر دورت خلیفه حقنده اکثریا آیری آیری نعتلر یازدقلری کبی ، حضرت پیغمبره عائد نعتلرنده‌ده مطلقا اونلردن بحث ایدرلر .

یوقاریده‌کی اصلا ، اکثریا ، مطلقا کلمه‌لرینك آلتلرینه بررخط بطلان چکه‌رك ، شو اوچ کلمه‌یه نظر دقتی فضله جلب ایتمك ایسته‌دم . چونکه بونلر محمد فؤاد بکك قلمندن عیناً چیقمشدر .

[۱] بو (قصیده درمدح شاه ولایت) سرنامه‌سی مصرده وطاش باصماسیله استانبولده طبع ایدلمش اولان فضولی دیوانده یوقدر. بالآخره ایرانی طابعلر طرفندن استانبولده وجوده کتیریلن تمثیللرده بو مقدمه اثره علاوه ایدلدی . دیکر قصائد و نشائده‌ده مصرك و استانبولك آنفاً ذکر اولونان طبعلرنده مقدمه و اشارت وضع ایدلمه‌مشدر . فضولینك او سرنامه‌لری یازمامش اولدیغنه محقق نظریله باقیله بیلیر .

سنّی المذهب بولوندقلرنده کیمسه‌نك ذرّه قادار شبهه‌سی اولمایان مشهور، نامشهور برچوق شاعر کوستریله بیلیر که چاریاری بحثه قاریشمدن مقسزین پیغمبره اثنیه خوان اولمشلر. حتی تدقیق ایدیلیرسه اکثریت بونلرده‌در.

ایشته **نفعی**:

دیوانده یکانه نعت نبوی اولان مشهور **سوزم** ردیفلی نشیده‌سنی تشکیل ایدن قرق بش بیت آراسنده خلفای راشدیندن هیچ برینك اسمی سبق ایتمیور.

ایشته **نابی**:

قبر نبوی یی زیارت مناسبتیله انشاد ایتدیکی یوز آلتمش اوچ بیتدن متشکل نعت مشهورنده، حتی عین سقف مبارك آلتنده منتظر انفلاق آخرت اولان ابوبکر الصدیق ایله عمر الفاروق رضی‌الله عنهمانك نه اسملرینه، نه جسملرینه، نه صراحةً، نه ایماءً اشارت واردر. وغریبدر که ایمانه ایلك سبب وسائق، جان قورقوسی وحیاتنی قورتارمق اضطراری بولونان **کعب بن زهیر** حضرتلرینك اسمی بیله بالمناسبه بو نعتده مندمج بولونیور:

چونکه کعب بن زهیرك کنهن عفو ایتدك
مژدهٔ عفو ایله ایله بوکنهکاری ده شاد

نابینك دیوانده چهاریار کزینه ثناخوان تورکجه بر منظومه‌سی بولوندیغی کبی، حضرت علی حقنده آیریجه برده فارسی مدحیه‌سی واردر.

هله **ثابت**ك بوتون علمنی مصراعلری آراسنه یرلشدیرمك ایسته‌دیکی

مشهور نعتنده‌ده خلفای راشدینه برایما بولونمازسه ایدیله‌جك دعوی واعتراض وسویله‌نه‌جك سوز قالماز .

بو مثاللرك آرزو ایدلدیکی تقدیرده تعدد ایتدیرلمه‌سی ممکن و پك سهلدر . کورولویورکه سنّی شاعرلر ، نعتلرده چهاریار حضراتنی اکثریا دکل ، آرا صیرا ، ودیه‌بیلیرم که ، نادراً ذکر ایتدیلر .

فضولینك ایلك اوچ خلیفه‌دن **اصلا** بحث ایتمه‌دیکی یولنده‌کی دعوی دخی قوللای تصدیق ایدیله‌مز . ذاتاً **لیلی ومجنونه** مقدمه‌سنده‌کی نعتدن ،

ای چاریار کاملك اعیان ملك دین
ارباب صدق ومعدلت ورأفت وحیا
دورك بودرت فصل ایله برمعتدل زمان
شرعك بودرت رکن ایله برمعتبر بنا [١]

بیتلرینی نقل ایتمکله کوپرولو زاده محمد فؤاد بك کندی ادعاسنی تأیید دکل ، توهین ایدییور . اکثر ابیاتنی ازبر بیلدیکی بجه یقیناً معلوم اولان **بغداد** قصیده‌سنده‌کی شو بیتی دارالفنون تورك تاریخ ادبیاتی مدرس محترمی نیچون اهمال ایتمش ؟ . .

بونده اولمش جحت حکم خلافت منطوی
بونده‌در خاك خلافت خیزختم چاریار

چونکه هرشیعی‌یه کوره **چاریار** یوقدر . وحضرت علی یاریکانه‌در . بغداد والیسی ایاس پاشا ٩٥٣ سنه‌سی خلالنده بصره‌یه کیدرکن ، حضرت علینك مدفون بولوندیغی **نجف** ه اوغرامشدی [٢] . فضولی بومناسبتله انشاد ایتدیکی قصیده‌ده دییورکه :

[١] بوقطعه‌ده‌کی (صدق) ابوبکرك ، (معدلت) عمرك ، (رأفت) علینك . (حیا) عثمانك صفات کاشفه‌سی‌در . وعلینك عثمانه تقدم‌ایتدیرلمه‌سی ، وزن وقافیه‌نك الجاسی ولف ونشرمشوش صورتیله‌در .

[٢] نظمی زاده مرتضی ، کلشن خلفا ، ١١٤٣ طبعی ، ورق ، ٦٢ .

منور ایلدی اقبالك اولیا برجن
لوای عدلك اولوب اولیایه شمع مزار
رواج بخش طریق امام اعظم اولوب
بنای شرعله وردك امور ملکه قرار
چراغ طلعتله کربلایه صالدك نور
او آستانه‌ده قیلدك در نیاز نثار
تمامی امرادن سکا مسلمدر
رعایت نسب شرع احمد مختار
یتر بو اجر سکا اول زمانکه عرض اولنور
جزا ایچون حنفه بربر عبادت احرار
خلاف غیر نصیب اولدی حین حکم سکا
زیارت حرم پاك حیدر کرار
کم اول خلیفهٔ رابعدر ومناسبدر
سکا که حاکم رابعسن اکا قرب جوار

مذهب حنفی‌یه رواج بخش اولوب ، امور ملکه بنای قرار ویرمش اولدیغنی برکره داها اقرار ایدن برآدامه **شیعی** دینیله بیلیرمی ؟.. بو قصیده‌دن آکلاشیلدیغنه کوره ، ایاس پاشا ، بغداده کیدن عثمانلی والیلرك دوردونجیسی‌در . اونی خلیفهٔ رابع اولان حضرت علی‌یه تشبیه ایتمه‌سی ، علیدن اوّلکی خلفای ثلثه‌نك **خلیفهٔ بالحق** اولدقلرینی صراحةً تصدیق دکلمی ؟.. سنّی المذهب اولدیغنده کیمسه‌نك شبهه‌سی اولمیان وشیعه دشمنی عثمانلی پادشاهنی نجف و کربلاده تمثیل ایدن برآدامه **حیدر کرار** مشبّه اولویور .

بغداد قاضیسنه اولان قصیده‌سنده مندرج شو بیتلرله فضولی ، حنفی المذهب برقاضینك شخصنده شرع شریفه مدیحه خوان اولمقده‌در :

فقها فرقه‌سنه صورت فعلی فتوی
جمله‌دن جمله‌یه اول صدر شریعت مختار
ای وجودك سبب تقویت شرع شریف
بنیهٔ ملت زهرایه سداد معمار
خدمتك اولمسه مقصود نه‌ممکن که ویره
نظم اصناف ثلاثه اثر هفت وچهار [١]

حدیقة‌السعدا نك اوچونجی بابی – که ارتحال نبوی‌یی حاکی‌در – شویله برسطری احتوا ایدر :

. . . روایتدر که حضرت عمرالفاروق رضی‌الله عنه حضرت مرتضانك الین طوتوب . . .

عمره حضرت کلمهٔ تبجیلنی اضافه وفضله اولارق، اتحاف ترضیه ایتمه‌سی فکر ودعوامزی تقویه ایدر قناعتنده‌یم.

ینه حدیقة‌السعدا نك شوسطرلری، فضولینك مذهبی اطرافنده، شیعی منابعدن، ترشح ایدن قیل وقالی تکذیبه کافیدر :

... اول اثناده جماعته حضرت رسولدن فرمان یتوردیلر که ابوبکرالصدیق رضی‌الله‌عنه امامت قیلوب جماعت منعقد اوله حضرت ابوبکر حسب‌الفرمان [٢] متوجه محراب اولدقده صورت محراب زبان حالله رسولك طاق ابروسندن خبر ویروب حضرت ابوبکرك قامت بارحیرتله رکوعدن مقدم خمیده قیلدی ومشاهدهٔ شکل محرابدن چهره‌سنه ابواب فراق آچلدی . بی‌اختیارفغانه کلوب وجمله صحابه آنك اتفاقیله کریان اولوب صدای نوحه‌لرندن حضرت رسول خبردار اولدقده فاطمه‌دن سؤال ایتدیکه بونه غلغله‌در حضرت فاطمه ایتدی یارسول‌الله صحابه شدت فراقکدن فغانه کلدیلر ومهاجر وانصار اندوه مفارقتکدن کریان اولمشلر .

[١] بومصراعه‌کی ثلاثه، هفت وچهار کلمه‌لرینك نه‌یه دلالت ایتدیکی (لیلی ومجنون) مقدمه‌سنده‌کی (آباءعلویه‌ایله امهات‌سفلیه) یه علاوه ایده‌جکمز حاشیه‌ده ایضاح ایدیله‌جکدر.

[٢] (فرمان) کلمه‌سی فارسی اولدیغندن، عربك حرف تعریفنی ادخال ایتمك قاعدهٔ یاکاشدر . بویله مسامحه‌لره قدمانك آثارنده صیق صیق تصادف اولونور .

حضرت برالن مرتضى كتفنه و برالن فضل بن عباس كتفنه براغوب بردخى حجرهٔ شريفه‌دن چيقوب جماعتله نماز ايتدى ... [٢]

برشيعى ، حضرت ابوبكرى ، فراق نبوى ايله بلى بوكوله‌جك قادار عاشق تصور و بوقادار محرق تصوير ايدرمى ؟ ..

روضة الشهدا ده اومبحث شوصورتله يازلمشدر :

... القصه شخصى بامر عايشه بنزد بلال آمد وكفت حكم نبوى چنين نفاذ يافته كه ابوبكر امامت قوم بجاى آرد بلال بنزد ابوبكر آمد وصورت حال باز كفت ابوبكر برخاست وچون نظرش برمحراب افتاد و آن محل را از قبلهٔ اهل يقين خالى ديد نتوانست كه خودرا نكاه دارد كريه بروغلبه كرد وصحابه فرياد بركشيدند ...

ترجمه‌سى :

حاصلى بر شخص عايشه‌نك امريله بلالك يانته كلدى . وجماعتك امامتنى ابوبكرك ايفا ايتمسنه امرنبوى صدور ايتديكنى سويلدى . بلال ابوبكرك يانته كلدى . وصورت حالى تكرار ايتدى . ابوبكر يرندن قالقدى . وقتا كه نظرى محرابه ايليشدى واومحلى قبلهٔ اهل يقيندن خالى كوردى . كنديسنى ضبط ايده‌مدى . آغلاما اوكا غلبه ايتدى . واصحاب رفع فرياد ايتديلر .

فضوليده‌كى حرارت بيان ايله ، حسين واعظك افاده‌سى قارشيلا-شديريليرسه ، حديقة السعداء مؤلفنك ابوبكره‌ده متمايل ومحب اولديغى كورولور . بونده تقيه‌نك تقاضاسنى فرض ايتمكه لزوم وامكان يوقدر .

ينه بغداد قصيده‌سنده‌كى شو بيت اوزرنده محمد فؤاد بك بر دقيقه توقف ايده‌بيليردى :

بونده اولمش منتشر فيضى امام اعظمك
بونده بولمش بهرهٔ علم شريعت انتشار

[٢] حديقة السعدا ، صحيفه ٨٦ .

ابوحنیفه یه هیچ بر شیعی **امام اعظم** دیمز . هر شیعی بزم امام اعظممزدن **دشمن** دینه جك قادار متنفردر . هله اونك فیض منتشری بولوندیغی ادعاسی شیعیلری عصیان وهپسنه غثیان ایتدیرر . شو حقیقتی بن یالکز کتابلرده اوقومادم ؛ کندی کوزلرمله کوردم ده اونك ایچون بو قادار اصرار ایدییورم .

فضولینك تشیّعنه براز یوقاریده حجت اتخاذ ایدلمك ایسته نیلمش اولان ، **اصلا** ، **اکثریا** ، **مطلقا** حکملریله مؤید ، اوچ دعوانك بطلانی ایشته کندیلکندن ثابت اولدی .

فواد بکك ،

... شیعیلکده تقیه : یعنی اعتقادات حقیقیه سنی ایجابات زمانه کوره کتم ایده رك ، باشقه شکللر آلتنده کوسترمك بویوك براساسدر ...

سوزینی تصدیق ایدرم . بونکله برابر ، امام اعظمك مدّاح انتشار فیضی اولمق کبی بر تقیه یه فضولینك هیچ مجبوریتی یوقدی .

تواتراً منقولدر که سلیمان قانونی عبدالقادر کیلانینك قبرینی زیارت ایدرکن پك زیاده وبعضیلرینك روایتنه کوره ، امام اعظمك مرقدنده کینه فائق صورتده ، آثار حرمت کوسترمش . وسببنی صورانلره ،

— عبدالقادر کیلانینك تربه سی سنیلکك بغدادده شیعیلکه قارشی بر قلعه سی در .

جوابنی ویرمش .

فی الحقیقه شیعیلر ابو حنیفه دن نصل رو کردان ایسه لر ، عبدالقادر کیلانی یی ده اویله سه ومزلر . اکر فضولینك امام اعظم حقنده کی مدحی

تقیه یه و قانونی یه خوش گورونمك املنه مستند اولسه یدی ، پادشاهك عبدالقادر کیلانی یه توجه ایدن میل مخصوصندن کندی حسابنه فائده‌لر آراردی . نصل که ،

بونده‌در معروفه سرمنزل جنیده جلوه‌گاه
بونده‌در بهلوله زنجیر جنون منصوره‌دار

بیتیله عین قصیده‌ده دیگر اعاظم متصوفه‌یی ذکر ایتمکدن چکینمه‌مشدر .

ینه کندی تدقیقات و مشاهداتمله بیلیرم که ، بغدادلیلرك **قادری** طریقتنه منسوب اولمیان قسمی ، عبدالقادر کیلانی یی سه‌ووب تعظیم ایتمزلر . احتمال که طریقت قادریه دخی برقسم مشایخك ألنده آلت تغلب اولدیغی ایچون .

فضولی **قادری** دکل ؛ فقط حله مفتیسنك اوغلو بولونماسی ده اثبات ایدر که حنفی المذهب ایدی . سلیمان قانونینك عبدالقادر کیلانی حقنده‌کی توجهندن استفاده ایتمك ایسته‌مه‌مه‌سی ده گوسترر که فضولی **بغداد** قصیده‌سنی انشاد ایدرکن هر تورلو تقیه قیدندن آزاده و پك صمیمی بولونمشدر .

حضرت حسینه اولان مرثیه‌سنه و **حدیقة السعدا** یه گلینجه :

اهل بیتك اوغرادیغی اهوال و مصائبك یادی ، سنیلری ده شیعیلر قادار دلخون ایدر . هر لسانده اوزون مرثیه‌لرله اوماجرانك خاطره‌سی تخلید ایدلدی . او درجه‌ده که ، عباسیلردن صفویلره قادار ، برچوق سلطنت و تسلطن احتراصلری هپ او وقعه‌لردن مایه واونلرك تکرر تذکارندن قوت آلیوردی . آناطولیده‌کی شیعیلرك برقسمنی قتل عام ایدن سنی المذهب سلیم اول بیله ، قویو برشیعی و بو مذهبك متعصب

مجدّدی اولوب ، سنیلری قتل عام ایتمکدن منع ایتمك ایسته دیکی ایچون ، کندی والده سنی اعدام ایدن اسماعیل صفوی یه هجوم ایدر کن ،

برجان خارجی زده ام پنجه چون اسد
خون حسین میطلبم یاعلی مدد [١]

دیمشدی .

علی یه مدحیه و حسینه مرثیه لر یازمق ـ تعبیر معروفیله ـ دأب شعرادر. کرك اسکی ، کرك یکی شاعرلرك قسم اعظمی بو عادته اتباع ایتدی . طرز قدیمك اشعر متأخرینی یکیشهر فناری عونی بکك بیله ، حضرت علی یه ،

السلام ای اسد الله عظیم الاخلاق
السلام ای ید علیای جناب خلاق

و حضرت حسینه ،

هرسنه ایتمك ایچون رسم عزایی تجدید
ماتم خون حسین ایله کلور سال جدید

مطلعلریله مصدّر اوزون و یانیق نشیده لری واردر . حالبوکه عونی بك ابوبکر الصدیقه ادعای نسب ایدن جلال الدین رومی نامنه مؤسس طریقته صمیمیتله انتساب ایتمش ، صاحب عشق و ایمان برسنّی ایدی .

[١] (خارجیلرك جاننه آرسلان کبی پنجه صالدم . حسینك قانی دعوی ایدییورم . مدد یا علی !..) معناسنی تضمن ایدن بو بیت ، شاه اسماعیلك سلطان سلیمی هدف اتخاذ ایدن ،

عالم تهی زمردم وپر شد زدیوودد
با دیو ودد چه چاره کنم یا علی مدد

بیتنه جوابردر . بو بیتك معناسی :
عالم انساندن خالی ، دیولر وسباع ووحوش ایله دولدی . سباع ووحوشه قارسی نه چاره بولایم ؟ . . مدد یا علی ! . .

شیعی المذهب اولماسنه حتی کوپرولو زاده محمد فؤاد بیله امکان تصور ایده‌مز .

بن ، حضرت حسینه قارشی لاقید وبی حرارت برتعظیمکار اولدیغم حالده ، عراقك سقوطی اوزرینه ،

سر مبارکك ای قرهٔ دوچشم رسول ،
شهادتکده سنك تجدا اولوب ، کیتدی ؛
بوکونده ، طالع اسلامه باق که ، مشهدیکی
ویروب عدویه ، یتیم وطنجدا ایتدی ! . .

قطعه‌سنی سویله‌مشدم . کوپرولو زاده محمد فؤاد بکك اولاد واحفادندن بری ایلریده خروج ایدوب ده ، بوقطعه‌دن بنم شیعیلکمه استدلال ایدرسه وای حالمه ! . . برکت ویرسین که بو قطعه‌نك اوستنه قاپانان صحیفه‌ده ، ینه اومناسبت مؤلمه ایله یازلمش ،

روان پاك محمد سماده کریاندر ؛
مخلداتنی اسلامك ایتدیلر تحریف :
امام اعظمك آفاق اجتهادنده
ایدر مجادله ناقوس ایله اذان شریف ! . .

قطعه‌سی وار .

براز یوقاریده‌کی برکت ویرسین که ده بنی تطمین وتأمین ایده‌میور . چونکه فؤاد بکك اولاد واحفادی اب وجد محترملرینك **ادبیات تاریخی مقدمه‌کی معین ومعلوم اصوللرینه صادق قالارق** ، [١] یعنی امام اعظمه

[١] کوپرولو زاده فؤاد بك ، کلیات فضولی مقدمه‌سی ، صحیفه ٣

تعلق ایدن بیتلری مسکوت [١] کچه‌رك ، دیکر قطعه ایله احتجاج ایدرلرسه بن مزارمده نه یاپابیلیرم ؟ ..

فضولینك شیعیلکنی تذکره صاحبی **سام میرزای صفوی** ده صراحةً ذکرایتمیور . فؤاد بکك نقل ایتدیکی **اشعارینك اکثری منقبت ائمهٔ دینه‌در** روایتی شاعرك تشیّعنه دلیل وسند اولامیاجغی کبی ، حد ذاتنده‌ده مجروح ومردوددر . چونکه **منقبت ائمهٔ دینه** اشعار فضولینك اکثریتنی شویله دورسون ، اونده برینی بیله تشکیل ایده‌مز . یالکز دورینك اکابرینه یازدیغی قصیده‌لر ، ائمهٔ دینه اولان نشائد وابیاتنك برقاچ مثلی‌در .

زمانی ادراك ایله شخصنی کوردیکمز بروسه‌لی مولوی سنیح افندی ، هنوز کنج صاییلاجق برسنده ایکن ، ١٢٧٥ سنهٔ هجریه‌سنده ، مجموعهٔ اشعارینی باصدیرمشدی . فضولی دیوانك آلتیده برینی بیله تشکیل ایده‌مین بودیوانچه‌ده ، حضرت علی وفاطمة‌الزهرا ایله ائمه حقلرنده‌کی متعدد وآتشین منظومه‌لرفضولینك دیوانده‌کی اشعار مماثله‌سندن پك‌چوق زیاده‌در . سنیح افندی‌یه نه حیاتنده تشیّع اسناد ایدلمشدی ؛ نه بوکون اوظنده بولوناجق کیمسه وار . احتمال که اخلافده بویله برظن حاصل اولمامق مقصدیله ، ابوبکروعمر وعثمان حضراتنه‌ده آیری برمدحیه یازمشدر . سنیح افندینك‌ده تقیّه فکریله حرکت ایتمش اولدیغنی کیمسه ادعا ایده‌مز .

---

[١] عربجه‌نك قواعدی (مسکوت) ی یاکلیش عد ایدر . (سکوت) مصدرلازمندن (مسکوت) اسم مفعولنی اساغه ایدرکن (عن) حرف جریله فعلی تعدیه ایتمك لازمدر . بولزومه بناءً ، بزده‌کی قواعد پرستان فصحا صوك زمانلره قادار (مسکوت‌عنه) دیرلردی . او ضرورته بزم‌ده اتباع ایتمه‌مزه لزوم یوقدر . اك اول عبدالحق‌حامد ،

فریادمه قارشی امرمسکوت

دیمکله او قیدی قیردی .

ینه کوپرولو زاده محمد فؤاد بك سویلیور :

... ایران تورکاری آراسنده فضولینك شیعیلکی حقنده‌کی عنعنه‌نك اوزون مدت دوام ایتدیکنی اولیا چلبینك « درکزین » ده تماشا کری اولدیغی صحنهٔ ماتمده فضولینك « مقتل حسین » ینك اوقونماسی‌ده تأیید ایدر . اکر بوشاعرك تورکلکی حقنده ایران تورکاری [۱] آراسنده الك اوفاق برروایت ، برشبهه موجود اولسه‌یدی ، متعصب شیعیلرك بونی اصلا اوقومیاجقلری طبیعی ایدی ... [۲]

هیچ ده طبیعی دکلدر . فؤاد بك قطعی حکملردن اجتناب ایله ، **اصلا** ، **قطعا** ، **طبیعی** کبی ، حقیقی اصول تاریخه صادق قالان جدی مورخلرك دائما اجتناب ایتدکاری کلمه وحکملری دها آز سوء استعمال ایتسه مناسب اولور .

فضولینك **مقتل حسین** آدلی براثری بولوندیغنی بیلمیورم . راویسی **اولیا چلبی** مرحوم اولماسنه نظراً ، ظن ایتمم که بویله برشیٔ موجود اولسون . مقصد **حدیقة السعدا** ایسه بو ، مؤلفك ویردیکی عنوان ایله مشهوردر .

کلمه واسملر اوزرنده فضله اصرار ایتمیه‌لم. وفرض ایده‌لم که درکزینده‌کی شیعیلر صحنهٔ ماتمده فضولینك اثرینی اوقویورلر . بو ، شاعرك تشیّعنه حکم اصدار ایتمکی موجب اولاجق درجه‌ده قوتلی برسندمیدر ؟ ..
ضیا پاشانك دیوانده ،

آغلسون اول شاه وفایی سون
ایکلسون اول مهرحیایی سون
ناره ینار نور صفایی سون
باصماز آیاق بونده ریایی سون

[۱] (ایران تورکاری) معناسزدر. (آذری تورکاری) دیمك ایجاب ایدر .
[۲] کوپرولو زاده محمد فؤاد بك ، فضولی دیوانته مقدمه ، صحیفه ، ۱۸–۱۷ .

ماتم ایدر آل عبایی سون
سینه دوکر بونده خدایی سون

مصراعلریله باشلایان ترجیع مسدسی ۱۲۸٤ سنهٔ هجریه‌سی محرمندن بری ، هرماتم کونی والده خانی دیوارلرنده چیتلار . بلکه تبریزده‌ده ، باکوده‌ده اوقونمق معتاددر. ظفرنامه شاعرینك اسان شطحیاتیله یازدیغی اسلوبندن پك بارز آکلاشیلان بومنظومه اونك شیعیلکنه حجت اولا . بیلیرمی ؟ . ضیا پاشانك نشئه‌لی زمانلرنده ، بعضاً وایرانیلری تقلیداً ، سینه دوکه‌رك ، فقط آغلامق یرینه کوله‌رك ، بو مصراعلری انشاد ایتدیکنی مجالس صمیمیتنه داخل اولانلردن ایشیتدم. ذاتاً ، براز اوّلده دینیلدیکی کبی ، طرزی جدیتدن زیاده مزاح افهام ایدر .

بوقاریده‌کی منظومه‌نك اسلوب بیاننه قارشی تضادتام تشکیل ایدن ،

بودر بروقعهٔ ماتمفزا کیم اولمیان دلسوز [۱]
مکر ابن زیاد ویا یزید وابن ملجمدر
کمینه بندهٔ آل عبایز قوم سفیانه
دمادم لعنت ایتمك فرضدر هم فرض اقدمدر
وجودم ریزه ریزه ایتسه‌لر تیغ فلاکتله
ینه هرریزه‌سنده حب اهل بیت مدغمدر

بیتلریله ضیا پاشا غلات شیعه‌دن ظن ایدیله‌جك قادار افراطه وارمشکن ، نعت نبویسنده ،

مناره‌لردی بهین مسجد شریعتنه
چهاریار کزین مسلم الاطوار

دییور .

---

[۱] بومقامده (دلسوز) یاکلشدر . (دلسوخته) ویا (سوخته‌دل) یازلمق ایجاب ایدردی.

اكر دارالفنون تورك ادبيات تاريخى مدرسى محمد فوأد بك افندينك اصولنه صادق قالارق تدقيق ايدرسه‌ك حكم ايدرزكه :

ضيا پاشا هم شيعى در ، هم سنى . خلفاى ثلثه‌يى هم سه‌ور ، هم سه‌ومز .

فوأد بك ، فرقنده اولميارق ، دوشـديكى كريوه‌يه ، ينه فرقنده اولمقسزين ، هپمزى سوروكله‌مك ايستيور .

مدرس محترمك مذهب فضولى حقنده احتجاج ايتديكى دليللردن برى‌ده شو صورتله اتيان ايدلمكده‌در :

... فضولينك علم كلامه دائر يازمش اولديغى (مطلع الاعتقاد) عنوانلى مهم بر رسـاله‌يى كوروب اوقويان (كاتب چلبى) شـاعرك (حكما) و (اماميه) مسلكلرينه كوره سرد مطالعات ايتديكنى سويليه‌رك ، يوقاريدن به‌رى ذكر ايتديكمز دلائل تاريخيه‌يى قطعياً تأييد وتصديق ايتمكده‌در ... [۱]

اعتراف ايدرم‌كه شـو سطرلردن هيچ بر معنى چيقارامادم . كاتب چلبينك قلمندن بو قادار مبهم بر عباره‌نك صـدور ايده‌بيله‌جكى بكا پك مستبعد كوروندى . كشف الظنونه ده‌كى عربى متنى‌ده ،

(مطلع الاعتقاد) فى الكلام لمحمد بن سليمان المعروف بفضولى البغدادى الشاعر تكلم فيه بما اراده على وفق مذهب الحكماء والاماميه [۲] .

شـكلنده ، يعنى مذهب له مسلك اختلافى نظر اعتباره آلينمازسه ، اصل ايله ترجمه برى برينك عينى . تردد وحيرتى ازاله ايچون ، كاتب چلبينك خط دستيله محرر نسخه‌يه مراجعت ايتدم . اوراده‌ده مطبوع نسخه‌ده اولديغى كبى .

[۱] كوپرولو زاده محمد فوأد بك ، كليات فضولى مقدمه‌سى ، صحيفه ، ۱۸ .
[۲] كاتب چلبى ، كشف الظنون ، ۱۳۱۱ ده استانبولده طبع اولونان نسخه ، جلد ، ۲ ، صحيفه ، ٤٥٥ .

فضولینك علم کلامه دائر اثر یازمش اولدیغنی ایلك و صوك دفعه اولارق ، کاتب چلبی سویلیور . فقط افادەسی او قادار مشوش که معنی چیقارمق قابل دکلدر . چونکه **حکما** ایله **امامیه** مذهبلری بری برینك ضدی . بر آدام هم فلاسفەدن ، هم متکلمیندن اولاماز . مکر که بیطرف بر ناقل قالا .

کاتب چلبی ، اثر حقنده هیچ بر شرح وتفسیرده بولونمیور . **مطلع الاعتقاد** فی الحقیقه فضولینك قلمندمی چیقدی ؟ .. بوده معلوم دکل . رساله کورولمدکجه ، محتویاتی ومؤلفنك نیتی حقنده بر سوز سویله‌نه‌مز .

محمد فؤاد بك ، فضولینك معاصری بولونان **اضلاع علائی** مؤلفنك شاعر حقنده **رافضی** دیمش اولدیغنی پك مهم بر وثیقه تلقی وذکر ایدییور . فضولی ایله یالکز معاصر دکل ، همشهرده اولان وخصوصیت مزاجنی بیله تذکرەسنده قید ایدن عهدیٔ بغدادی ، شاعرك شیعیلکنه دائر بر حرف یازمامشکن ، **اضلاع علائی** مؤلفنك اوزاقدن ایشیتدیکی شیلر، نەدن شایان اعتماد ومحمد فؤاد بکه مدار احتجاج واستناد اولسون ؟..

هر معاصرك سوزی موثوق دکلدر . فضولی ایله همزمان اولان عاشق چلبی ، شاعرك وفاتندن ، لااقل اون ایکی سنه صوکره تألیف ایتدیکی تذکرەده اونك مماتندن بیخبر بولوندیغنی سویلیور . همان هپسی بویله تحقیقسز ، تدقیقسز یازیلان تذاکر شعرایه وامثالی آثارەینه تحقیقسز ، تدقیقسز اعتماد ایتمك جائز دکلدر .

بو بحثه ختام ویرمه‌دن کیملره **شیعی** و کیملره **سنی** اطلاق ایدیله بیله جکنی ایضاح ایده‌لم :

شیعی اولا بیلمك ایچون اولا شیخینی سبّ ، بعده حضرت علی ایله مجادله‌ده بولونمش اولان اصحابی تکفیر ایتمك ، برده **قذف عائشه** [١] اقتضا ایدر . دیگر متفرعاتی براقالم . شیعیلگك بواوچ عمدهٔ اساسیه‌سنه فضولینك رعایت ایتمش اولدیغنی گوستریر برمصراعی ، برسطر یازیسی وارمیدر ؟.. بولونمق شویله دورسون ، عکسنه ، یعنی شیخینی تبجیل وعایشه‌یی تکریم ایدن منظوم ومنثور آثارینه دیوانینده ولیلی ومجنونی ایله حدیقة‌السعداسنده تصادف ایتمکده‌یز .

هر **محب آل** ، شیعی عد ایدلمك لازم گلیرسه ، سنّیلرك انحنا ناپذیر ائمّهٔ متعصبه‌سندن اولان **امام شافعی** ده ،

ان کان رفضاً حب آل محمد
فلیشهد الثقلان بانی رافضی [٢]

بیتیله **شیعی** و **رافضی** طانینمق ایجاب ایدر .

*
* *

فضولینك کربلاده‌کی قبری‌ده موثوق دگلدر . اکثر اعاظمی ، وفاتلرندن صوکرا ، طریقت وتکیه‌لر ، کندیلرینه نسبت ایتمکله ، برنوع اصالت احراز ایتمك ایسته‌رلر . فضولینك **عبدالمؤمن دده** نامنده بر بکتاشی شیخنه انتساب ایده‌رك ، تکیه‌نك **چراغسوزی** اولدیغنی ووصیتی موجبنجه ، بعدالوفات بوتکیه‌یه دفن ایدلدیگنی توثیق ایده‌جك تك بر مصراعنه وسوزینه تصادف ایده‌مدم . گوردیگم متعدد تذکرشعراده

---

[١] القذف ــ قافك فتحی وذالِ معجمه‌نك سکونیله آتمق واهل عرض قادینه تهمت زنا ایله بهتان ایلمك . (قاموسدن خلاصه)

[٢] محمدك آلنه محبت رفض ایسه انس وجن شاهد اولسونکه بن رافضی‌یم .

بوکا دائر ایما بیله یوق . زنده ومیت ، هر کسه آووج آووج قصیده‌لر صونمش اولان شاعر ، اکر برشیخه مرید اولسه‌یدی ، مرشدینه نه‌لر یازمازدی !..

آناطولینك اکثر محللرنده اصحاب نبوی نامنه برچوق قبره ومکلف تربه‌لره تصادف اولونور . بوصحابیلرك کویا مدفون بولندقلری یرلره مدت عمرلرنده برکره اولسون ، آیاق آتمامش اولانلری ده واردر . هم اولدقچه چوق . قبل الطوفان کلن انبیادن شیت بن آدم علیهما السلامك موصلده مکلف بر تربه‌سی ویاننده جامعی کورولور . مهماندار نبوی **ابو ایوب انصاری** نامنه استانبول خلیجنك منتهاسنده بوکسله‌ن مکلف تربه ، اونك ارتحالندن سکز عصر صوکرا ، مظنّهٔ کرامدن **آق شمس الدین** طرفندن کشف اولونارق انشا ایدلمشدر .

شامده **محی الدین عربی** نامنه اولان تربه‌ده بویله حادث .

پدرم دیاربکرلی سعید پاشا ، هیچ برطریقته انتساب ایتمیه‌رك ، خالص ، مخلص بر مسلمان قالمق ایسته‌مش وقالمشدی . ارتحالندن صوکرا ، برنقشبندی شیخی پدرمك نقشی اولدیغنی بکا قارشی برکون ادعا ایتدی .

بویله اسنادلر کثیر الوقوعدر . فضولینك بکتاشیلکی حقنده ، اوغیر موثوق قبردن باشقا وکندی آثارندن دلیل کوستریلنجه‌یه قادار ، طریقته انتسابی ده ، عبدالمؤمن دده‌نك مزاری قربنده مدفون بولوندیغی ده برر افسانه اولمقدن قورتولاماز .

*
* *

حیاتی اطرافنده الک چوق روایات متضاده دولاشدیرلمش اولان شاعرمز فضولی‌در. بوندن کندی‌ده همان هر اثرنده، مناسبت دوشدکجه، شکایت ایدر. زماننده صوك سنه‌لره قادار، دیننده بیله شبهه ایدنلر کورولدی. اونی الحاد ایله اتهام ایتمك ایسته‌ینلر، شو بیتلریله احتجاج ایدرلردی:

سجده‌در هرقنده بر بت کورسم آیینم بنم
خواه کافر خواه مؤمن دوت بودر دینم بنم

و،

بت نورسم غمازه شب وروز راغب اولمش
بونه دیندر الله الله بته سجده واجب اولمش

حالا اونوتمام: بن هنوز چوجوقلقدن یکی آیرلمش بر یاشده ایدم. حاجی تیمور بکزاده، أنشته‌م محمد صبری بکك خانه‌سنده فضولینك ذات و اشعاری موضوع بحث اولورکن، مسئله دیندارلغنه و عقیده‌سنك اشکالنه انتقال ایتدی. صاریقلی، صاریقسز، بعض ذوات طرفندن شاعرك له و علیهنده حرارتله سویله‌نن سوزلردن صوکرا، روحی استجواب، یعنی دیوانندن تفأل ایتمك ایسته‌دیلر. آچیلاجق صحیفه‌لردن صاغده کی‌نك یدنجی بیتی شاعرك جوابی عد ایدیله‌جکدی. شو بیت چیقدی:

دورمه قبرم اوزره ای عشق ایچره بن تك اولمین
طعنه طاشیدر سکا سنك مزارمدن صاقین

زاواللی فضولی!.. زماننده قدری هیچ بیلنمه‌دی. درت یوز بوقادار سنه‌دن به‌ری عرقی، قومی، مذهبی، دینی، قبری، متناقض روایتلرله، ظلام شك و ابهامه کومولمك ایسته‌نیلیور. حلّه مفتیسی سلیمان

افندینك اوغلو محمّد آنجق حنفی المذهب دوغابیلیردی. بو محمد بویویوب، شاعر فضولی اولدقدن صوکرا ، اقدار وتسریری مراد ایدیلنجه ، تخصیص اولوناجق معاشه ـ صرف سنّیلره عائد اولان ـ اوقاف اسلامیه‌دن قارشیلق آراندی . ایشته متروکات تاریخیه‌دن چیقان حقیقت !..

فضولینك تشیّعنه سند اتخاذ ایدلمك ایسته‌نیلن آثارندن بری **حدیقة السعداء**در. بو کتابك سائق تحریرینی‌ده ، محتویاتی آتیاً تدقیق ایدرکن ، کوزه‌جکز .

*
* *

دیوان فضولی‌ده مناجات ونعتلرله حضرت علی‌یه اولان نشیده‌لردن صوکرا ، سلیمان قانونی‌یه قصیده‌لری کلیر . بوقاریده‌ده دیمشدك که آثار مماثله‌نك سرنامه‌لری ، استانبولده وصوك زمانلرده باصیلان نسخه‌لره ، ایرانی اولان طابعلری طرفندن ، علاوه ایدلمشدر . کرك مصرده ، کرك طاش باصماسیله و مرفته‌لی عبدالله خلوصی افندی یازیسیله ۱۲۶۸ سنهٔ هجریه‌سنده استانبولده طبع اولونان نسخه‌لرده شو علاوه‌لره تصادف اولونماز. بونلرك فضولی طرفندن یازلمامش اولدیغنه مثلا کل ردیفلی قصیده‌نك باشنده‌کی **قصیده در مدح حضرت خاتم المرسلین وستایش سلطان سلیمان علیه الرحمة والغفران** مقدمه‌سی دلیلدر . چونکه فضولی سلطان سلیماندن اون بر سنه اول وفات ایتمشدی . اوکا بالطبع **تمنیٔ رحمت وغفران** ایده‌مزدی .

تذاکر شعراء اصحابی نه‌دیرسه‌دیسین ، **کل** ردیفلی قصیده‌سنده فضولی هیچ موفق اولامامشدر . بونی تعقیب ایدن ،

ابداللهم فی الآفاق امن المسلمین
بادوام دولت پاینده‌ٔ سلطان دین [۱]

مطلعلی عربی و فارسی ایله تورکجه مصراعلردن متشکل قصیده‌سی بر طمطراق ایسه‌ده خوشه ادا عداولونا ماز. قدماجه ملمّع قصائد وغزلیات معیار اقتدار عدایدیلیردی. فقط نه‌قادار آهنکدار اولورسه اولسون،

لشکری نقصان کوررسه جیش اعدادن نوله [۲]
هست بهر نصرتش فوج ملائك درکمین [۳]

کبی بیتلر، فضولینك قلمندن‌ده چیقسه یینه ذوق سلیمه خوش کلمز. تصنّع قادار شعری بوزان و ئولدورن برشی یوقدر. بوندن صوکرا بغدادی توصیف ایدن قصیده کلیر. شونشیده لسانمزك آبدات ادبیندندر. بر کره‌داها دیمشدك که سلیمان قانونینك اوروپا ایله آسیا و آفریقایی دولدوران دورشوکتندن یالکز اوچ اثر قالمشدر: معمار سنانك استانبولده پادشاه نامنه انشا ایتدیکی جامعله، فضولینك بو قصیده‌سی و باقینك مرثیهٔ سلیمانیه‌سی. زمان بلکه سلیمانیه جامعنی تخریب ایده‌بیلیر. فقط باقینك مرثیه‌سیله فضولینك قصیده‌سندن بر مصراعی ییقمغه قادر دکلدر. دورت عصر، لهجه‌یی، لسانی، ادراکی، ذوقی پك چوق دکیشدیردی. دکیشمه‌ین و کوزللکی یازلدیغی زماندن زیاده بوکون حس و تقدیر ایدیلن شیلر وارسه اوده ادبیاتمزك شو ایکی آبده‌ٔ پایداریدر. بغداد قصیده‌سی نامق

[۱] الهی، سلطان دینك دوام دولت باقیه‌سیله مسلمانلرك امن و سلامتنی افقلرده ابدی قیل.

[۲] بومصراع؛ مصرك حروفات واستانبولك طاش باصمالریله مطبوع نسخه‌لرده شویله‌در:
لشکری نقصان اکر کوررسه اعدادن نوله
بونسخه‌لره دیکر طبعلرك کیلردن زیاده اعتماد اولونابیلیر.

[۳] اونك نصرت بولماسی ایچون ملکلر بولوکی پوصوده‌در.

كمال ، فضولينك اك كوزل آثارندن برى عد ايديور [١] . وفى الحقيقه بويوك شاعرك اك كوزل اثرلرندن بريدر . عثمانلى اوردوسى بغدادى فتح ايدركن ، ادبياتى بونشيده‌يى قازانيوردى . بغداد شيمديلك المزدن كيتدى . فقط قصيده‌سى تورجه‌مزك ممتنع الضياع ماليدر. شاعرك شوقنى تقريره كندى لسانى كافى كلمه‌مش ، عربجه‌دن ، عجمجه‌دن‌ده استعانه ايديور . بوقصيده‌ده ملمّع بيت يوقدر. ايلك يكرمى آلتى بيتنده تورجه اولميان برمصراعه تصادف ايدلمز . ديكر قرق دورت بيتك بشى عربجه، يديسى فارسى‌در. بو بيتلرده مصراعلر متجانس بولونديغى ايچون ، تصنّع‌ده حس ايدلمز . بغدادك كرك تاريخى ، كرك محلى مفاخر ومحاسننى پروجد وهيجان صايدقدن صوكرا ،

هر غريبه نازنين شهروولاياتى وطن
هر مزاجه معتدل آب وهواسى سازكار
تربت مقبولى بروفاجره تأثيربخش
خاك پاكى صورت هر نيته آيينه‌دار
بو مجربدركه بولمز ظلم بونده امتداد
بو مقرردركه ظالم بونده اولماز پايدار
كرچه برقاچ كون فلك خيل بلا تعيين ايدوب
قلمغ ايستردى بو ملكك رخت عيشن تارمار [٢]
كفر مستولى اولوب اسلامى ايتمشدى زبون
جهل استيلا بولوب علم اهلنى ايتمشدى خوار [٣]

---

[١] جزمى ، صوك طبعى ، صحيفه ٧١ .

[٢] قلمغ ــ قيلمق .

[٣] آنف البيان مصر واستانبولده مطبوع نسخه‌لرده ،

كفر مستولى اولوب قيلمشدى اسلامى زبون

شكلنده‌در . و بو صورت هم لسانك سليقه‌سنه ، هم فضولينك اسلوبنه داها ملايمدر . صفويلرك بغداده‌كى حكومتنى (كفرك اسلامى زبون) و (جهلك علم اهلنى خوار ايتمه‌سى) صورتنده كوروب كوسترن فضولينك ايرانه تعلق ايدن حسياتنى وشيعيلكك اوزمانده‌كى شكلنى منفصل تلقى ايتديكنى ازجمله بو بيتده كوسترر .

دوتدی دست نالهٔ مظلوم دوران دامنن [١]
صالدی دود آه دل آیینهٔ چرخه غبار
چرخ فی الحال اولدی اول رأی غلطدن منفعل
دور فی الفور اولدی اول فکر خطادن شرمسار
لطف ایزد شامل احوال اهل فقر اولوب
قیلدی فیض عدله تدبیر عجز وانکسار
باثر اولمش ملکه تعیین ایتدی معمار خرد
صوصمش کلزاره ارسال ایتدی ابر نوبهار [٢]
باد پای عزم کشورکیر عالمکرد ایله
کحل اعیان عجم قیلدقده خاك رهکذار
قیلدی مشهور عرب فتح عجم تاریخنی
کلدی برج اولیایه پادشاه نامدار [٣]

دیبور . بغدادده ظلمك ممتد وظالمك پایدار اولامیاجغنی مجرب و مقرر بر حقیقت وقناعت شکلنده اعلان ایدن شاعر ، بو حکمی یالکز بغداده حصر ایدیبورسه‌ده او ، هر یره وهر کسه شاملدر .

بغداد قصیده‌سندن صوکرا یوقاریده بحثی بالمناسبه کچن [٤] ترکیب بند شکلنده کی نشیدهٔ مدحیه‌و بونی متعاقب بصره ، نجد و بحرین طرفلرنده کی فتوحاتدن دولایی ایاس پاشایه اولان ایکی قصیده‌سیله بر ترجیع بندی کلیر . تورك اوردوسنك اوعرب دیارنده ، بری برینی ، متعاقب احراز ایتدیکی غلبات وموفقیاتی شاعر ، هندستانه دوغرو آتیلمش بر خطوه

[١] دوتدی ــ طوتدی .
[٢] صوصمش ــ صوصامش .
[٣] کلدی برج اولیایه پادشاه نامدار
مصراعی ابجد حسابیله ٩٤١ چیقیور : میلادی ، ١٥٣٣ . تاریخلرمزك برفسمی بغداد فتحنی ٩٤٠ سنهٔ هجریه‌سنده قید ایدر. اختلاف ، تاریخ نقطه‌سندن شایان تدقیق وحقیقتی تعیین ایتمك وظیفه‌سی متخصصلرینه عائددر .
[٤] صحیفه ، ٢٦ .

شكلنده كوره‌رك ، شوق و افتخار ايله ترنم ايديور . ينه اياس پاشا مدحنده بر ترجيع بندى بولونديغى كبى ، ديكر بر قصيده‌سى داها واردر .

ففقير سفرهٔ انعامك اغنياى زمان
غريق نعمت احسانك اولياى نعم
حريم دركهكه عزم ايدن فقيرلره
نصاب نعمتله فرض اولور طواف حرم

كبى بيتلرله پاشانك الطاف و مكارمنى و عدل و زهدينى تعداد ايتدكدن صوكرا ،

شها فضولئ زارم كه چرخ بيهده كرد
صالوبدر آيينهٔ طبعمه غبار الم
تنمده زخم حدنك بلا ولى شادم
كه لطفك اولسه بولور جمله زخملر مرهم

ديور . شو ايكى بيتدن باشقه ، اوتوز آلتى بيتلك قصيده‌ده فضولينك شخصنه متعلق بر انين تظلم يوقدر . شاعرك نظر حرمانى اوكنده ، فلك بيهوده دونيور .

فتح ايتديكى يرلردن زياده نامنى تأبيد ايتمش اولان شو دورت قصيده‌يه اياس پاشا نه‌صورتله مقابله ايتدى ؟.. معلوم دكل . مجهول اولميان بر شى وارسه ، اوده قصائدسرا شاعرك الى آخر العمر فقر و فاقه ايله دمكذار اولديغى در .

بو قصيده‌يى ويس بك نامنه انشاد ايدلمش بر قصيده تعقيب ايديور . شاعرك خصوصيت حالنه ايما اولا بيله‌جك بر بيته تصادف ايده‌مه‌دك .

متعاقباً كلن ثنائيه فضولينك كندى شخصنه انشاد ايدلمش بر قصيده نظريله باقيلابيلير . بو نشيده‌ده هيچ بر مخاطب و ممدوح يوقدر . قيش

موسمنك صوغوق كونلرنده هر كس كندی كوشه سنه چكيلير كن ، شاعر كلزار تارماره كيتمش . تصادف ايتديكی بر بزم عشرتده اوكا متواليا شراب ايچيرمشلر .

ارواح قدس بزمی ايمش آنی بيلمدم
بن مست بيخود اولدم اولار قالدی هوشيار [١]

شاعر كنديني كلدكدن صوكرا خماردن شكايت ايتمكه باشلارسه ده ، دوران اوكا بو حالدن تنصح ايتمه سنی توصيه ايدر . بو منظومه يی فضولينك اولديغی ايچون قيد ايتدك .

شتائيه يی رستم پاشايه اولان قصيده تعقيب ايديور . بونده شاعرك شخص وحالنه عائد يالكز بر بيت واردر :

نوله كردارشفای كرمكدن يتسه
بو فضولی دل افكاريكه هم برمرهم

رستم پاشايه اولان قصيده دن صوكرا ديوانه درج ايدلمش وفقط داها اول سلطان ابراهيم نامنه يازلمش اولان ،

بحمدالله والمنه كه توفيقات ربانی
يتوردی منزل مقصوده ابراهيم سلطانی

مطلعلی قصيده كليور . بو اثر تنظيم اولونوركن بغداد وحواليسی صفويلرك اداره سنده بولونويوردی . وابراهيم سلطان ، شاه طهماسبك عراق قوماندانی ايدی . ألده قصيده ، اميد جائزه ايله قاپی قاپی دولاشان شاعر ، تبشير وانداره قادر ، متعصب بر شيعی يی ممنون ايتمك ايچون نه سويلمك لازم ايسه اهمال ايتميور . بونی تعقيب ايدن قصيده ينه سلطان ابراهيمه در .

[١] ٢٨ نجی صحيفه ده كی حاشيه يه مراجعت .

چغتای لهجه‌سیله بر تذکرهٔ شعرا یازمش اولان صادقی فضولیدن بحث ایدر کن ،

... ابراهیم خان معیتنده بغداده کیدوب خان مرحوم سلطان سلیمان خواندکاردن [۱] هزیمت قیلوب عراقه کلدیکنده مولانای مشارالیه حله‌ده متوطن اولورلر ... [۲]

دیور . کوپرولو زاده فواد بك بوندن بحث ایدر کن ، صادقینك اصلا ذکر ایتمدیکی کربلا یی‌ده قاریشدیرارق دیورکه :

... ینه او قصیده‌ده (مشهد) دن کلدیکی وقویو برشیعی اولدیغی استنباط ایدیله‌بیلن بوذات ، (شاه طهماس) ك ایلك سنه‌لرنده بغدادده صفویلر نامنه اجرای حکومت ایدن (موصلو) آدلی کورد قبیله‌سنك رؤساسندن (ابراهیم خان موصلو) در . فضولی‌یی بونك معیتنده کربلادن بغداده کلمش عد ایتسه‌ك بیله ، (صادقی) نك افاده‌سی ینه ناقابل ایضاح قالیور ؛ چونکه ابراهیم خان ، سلیمان قانونی قارشیسنده مغلوب اولمامش ، معیتیله برابر (شاه طهماس) نزدینه کیدر کن ، عثمانلی حکمدارینك حمایه‌سی آلتنده بغدادده اجرای حاکمیت قوران برادر زاده‌سی (ذوالفقار) ك غدروخیانتیله مقتول دوشمشدر ... [۳]

سلطان ابراهیمك صورت هزیمتی بزجه موضوع بحث اولمادیغندن ، شاعره تعلق ایدن افاداتی تدقیق ایتمکله اکتفا ایده‌جکز :

فضولی ، سلطان ابراهیم معیتنده نره‌دن بغداده کلدی ؟ . . مولد ومقامنك عراق عرب اولدیغی ترکی وفارسی دیوانلرینك ومدت عمرنده

---

[۱] ۱۰۱٦ سنهٔ هجریه‌سنده تبییض ایدلمش نسخه‌دن ، بوکلمه‌یی اوراده یازلمش اولدیغی کبی نقل ایتدم .

[۲] ابراهیم خان خدمتیدا بغدادغه باروپ خان مرحوم سلطان سلیمان خواندکاردن هزیمت قیلوپ عراقغه کلیکانده مولاناء مشارالیه حله‌ده متوطن بولورلر ...

[۳] کوپرولو زاده محمد فؤاد بك ، (کلیات فضولی مقدمه‌سی ، صحیفه ۱٤ .

عراقدن آیرلمادیغنی تورکجه دیواننك مقدمه سنده صراحةً سویلین فضولی‌یی ابراهیم خان آنجق عراق عربده بولابیلیردی . ابراهیم خانك مقتولیتندن صوکرا فضولینك حله ده توطن ایتمش اولدیغی ادعاسی ده یا کلشدر. شاعر مولدی اولان بوقصبه‌ده الی الاخر العمر مقیم ایدی . بونك خلافنی اثبات ایده‌جك هیچ برروایت مقبوله ووثیقهٔ تاریخیه یوقدر .

فضولینك ابراهیم خان معیتنده کربلادن کلمش اولدیغنی سویله‌ین محمدفواد بکك مأخذ وسندی اولان تذکرهٔ صادقی ده بیله کربلادن اصلا بحث ایدلمیور . خطالی‌ده اولسه حله‌یه اشارت واردر . بونی قید ایتدکدن صوکرا ، دیوان فضولی‌یی مطالعه‌ده دوام ایده‌لم :

وبس بلك مضرتلری نامنه برقصیده داها . اوندن صوکرا کلن قصیده‌ده ممدوح ومخاطب مجهول . ذاتاً اون‌دورت بیتدن عبارت اولدیغی ایچون ، برقسمی ضایع اولمش ویا بالالتزام طی ایدلمش براثرك قسم متباقیسی عد ایدیله‌بیلیر .

بوندن صوکرا قلمم ردیفلی ، مصطفی چلبی‌یه صونولمش ، اولدقجه اوزون ، برقصیده کلیور. شاعرك خصوصیت حالنه ترجمان اولابیله‌جك ابیات شومنظومه‌ده یوقدر . فقط قلمم‌یی تعقیب ایدن نشیده‌ده اضطرار شاعرك فریادلری ایشیدیلیر . بوقصیده قاضیعسکر قادرچلبی یه ویرلمش . بوقادرچلبی حسن چلبی تذکره‌سنده مذکور قمری افندی درکه صدر اعظم ابراهیم پاشا ایله برابر ، فضولی‌یی کویا حمایه ولطف پادشاهی‌یه مظهر ایتمشلرمش .

شاعر بوقصیده‌سنده طبیعتك الطاف ومکارمنی توریه‌لی ، رمزلی

مثاللرله توصیف وتعداد ایتدکدن صوکرا ، نفسنه ارجاع کلام ایده‌رك ، دییور که :

لیك غایتده تعجب قیلورم که نه ایچون
من محرومی همین خستهٔ حرمان ایلر
غیره احسانی چوق ولطفی کنیش لیك بکا
ستمی وافر وبیدادی فراوان ایلر
کاش بغرومی قضا صوایده کوز یاشی ایچون [١]
چشمه‌تك دورمیوبن چون بنی کریان ایلر
کاش جسمیمی فلك طاش ایده بیداده دورم
معدن لعل کبی چون جکرم قان ایلر
یریوزنده کوبورلمکده کمانم دخی یوق
بویله‌کم تن چورویوب کوزیاشی طغیان ایلر
بیخبرلر بیله‌مزاشك روانم نه‌ایچون
کرچه تنبیهنه دل ناله وافغان ایلر
اهل طغیانه اثر ایلیه‌مز کریهٔ نوح
کرچه هردم اولاری واقف طوفان ایلر
ای فلك بونه روادر که سپاه ستمك
دل معمورمی یغما ایله ویران ایلر
سرورا بنده فضولینی کمان کردون [٢]
متصل درد وبلا اوقنه قلقان ایلر
ایشیدوب طعنهٔ دم سردلری هردم کم
شمع تك شرح غمم کلبهٔ احزان ایلر

بوندن صوکرا **محمد بیك** حقنده‌کی قصیده کلیور. اسلوبی استانبول لهجه‌سنه ، باقینك اشعاری درجه‌سنده یاقین‌در .

[١] بغرومی — باغرمی .
[٢] بنده فضولینی — فضولی بنده‌کی .

فضولی، قصیده‌لرنده بغدادی صیق صیق اولیا برجی ترکیبیله توصیف
ایدر . کرك صفوی ، کرك عثمانلی، بو برجه نه‌قادار اکابر کلمش ایسه همان
هپسنه برر قصیده صونمش . بز بونلری تدقیق ایدرکن یالکز شاعرك
ترجمهٔ حالنه و افکار خصوصیه‌سنه رهبر اطلاع اولابیله‌جك اقسامنی
خلاصةً کوستردك .

تورکجه قصائد آراسنده ،

نیست اهل دردرا جز درکهت دارالشفا
بی‌دوا دردی کزین درکه نمی یابد شفا

مطلعلی وقرق بیتلی فارسی برقصیده واردر . کیمه تنظیم وتقدیم ایدلمش
اولدیغی مصرح دکلسه‌ده، بعض ابیاتندن عثمانلی ویا صفوی پادشاهلرندن
برینك طبیب مخصوصنه ویرلدیکی آکلاشیلیور .

فارسی قصیده‌دن صوکرا ، ینه فارسی ، عاشقانه وعارفانه برترکیب
بندی واردر. بونی فارسی دیوانه ادخال ایتمه‌مه‌سنه سبب ، مقدمه‌سنده‌ده
دیدیکی کبی ، او مجموعهٔ اشعارینی صرف غراميّاتی متضمن غزللرله تدوین
واملا ایتمك ایسته‌مه‌سی اولسه کرك .

دیوانك قصائد قسمی ، حضرت علی ایله ائمهٔ اثنی عشرك دیکر
ارکانی حقنده برمدحیه ایله قاپانییور .

قصیده‌لردن صوکرا بنك وباده کلیر .

*
* *

بنك وباده

آلمده‌کی مطبوع نسخه‌نك ٨١ نجی صحیفه‌سندن ٩٩ نجی صحیفه‌یه قادار

اولان قسمنی **بنك وباده** املا ایدر . بو اوزون منظومه‌نك ابیاتنده ویا اساسنده رمز وتصوف آرامق عبثدر .

هجرتك ۹۲۰ سنه‌سنده (میلادی ۱۵۱٤) شاه اسماعیل صفوینك تخت وتاجنی تهلکه‌یه قویان **چالدران هزیمتی** اوزمانه قادار نشوهٔ غلبات ایله بدمست اقبال اولان مغلوب مغروری سرسملشدیره‌رك ، یأسك صوك درکه‌سنه دوشورمشدی . واقعا بالذات تأسیس وبشنجی جدی صفی الدینك اسمنه ارجاع واضافه ایله تقدیس ایتمش اولدیغی **دولت صفویه** بوسبوتون منقرض اولمادی ؛ تاجی حالا باشنده دورویوردی . فقط بك سه‌ودیکی حرمی **تاجلی خانم** سلیم اولك یداسارتنه دوشه‌رك ، مقربین پادشاهیدن **تاجی زاده جعفر چلبی** یه نکاح ایله تزویج ایدلمشدی . **تاجی زاده** لقبیله **تاجلی** اسمی آراسنده بر مناسبت بولدیغی ایچون ، شاعر پادشاهلك ، فقط اوتاریخده پك سه‌ودیکی نشانجیسنی بوصورتله تلطیف ایتمك خاطرینه کلمش اولابیلیر . اسماعیل صفوینك حرمیله برابر ، فوق العاده مزین تختی ده سلیم اولك دست اغتنامنه کچه‌رك ، استانبولده‌کی طوپقپوسراینه نقل ایدلدی . شاه ، ذاتنه عائد اولان بوشیلردن باشقه ، تأسیس ایتدیکی دولتك حدود غربیه‌سنه الحاق ایتمش اولدیغی برقاچ کوزل ولایتی ده اوبادره‌ده ابدیاً غائب ایتمشدی . طالعك وتاریخك شماریق برچوجوغی اولان **چالدران مغلوبی** بو قادار فلاکتدن صوکرا ، اولکی ــ وعلی العاده انسانلر ــ کبی یاشایامازدی . اضطراباتنه ، یعنی حیاتنه یا آنی ، یا تدریجی صورتده ختام ویره‌جك بر زهره محتاج اولدیغنی حس ایتدی . ایکنجیسی مشربنه داها موافق بولمشدی . باده‌نك زهر مسکریله اتلاف نفسه قرار ویردی . تختنده اوطوردیغی جمشیدك **دوای قاتل** ی ، چالدرانده

بوزولدیغی کوندن ، ئولومك خطوه‌لرینی ایشیتدیکی دقیقه‌لره قادار ألندن دوشمدی . وصوك اون سنه بو صورتله کچدی . وفاتنده اوتوز سکز یاشنده ایدی .

فضولی بنك وباده‌یی بو سرخوش پادشاهه خوش کورونمك واونی أکاندیرمك ایچون وجوده کتیردی . شو بیتلرله اتحاف ایدر :

باشد این مدح شاه اسماعیل

ساقیا صبحدمدر ایله شتاب
دوره کلسون چومهر جام شراب
اضطراب ایچره‌ام خمارم وار [۱]
باده‌یه خیلی انتظارم وار
غالب اولمش بکا مهابت بنك
وهم ایدوب ایلرم هر ایشده درنك
جام می صون که تادلیرانه [۲]
مدح ایدم پادشاه دورانه [۳]
اول صفا بخش جام جم که مدام
تخت غیرینه‌در چو باده حرام
اولکه باشلر زمانده بزم فراغ [٤]
پادشهلر باشندن ایلر اياغ [٥]
جام فیض ایچن مسیحانك
فیض روح القدس تاپربی شك [٦]

[۱] ایچره‌ام ـ ایچنده‌یم .
[۲] معلومدرکه اسرار ، وهم وتردد ، شراب ایسه جرأت تشبث ویرر . شاعر اوایکی زهر مسکرك تأثیراتنی شوایکی بیتنده ، تصریح ایتمکسزین ، ایما صورتیله افهام ایدییور .
[۳] مدح ایدم ـ پادشاه دورانی مدح ایده‌م ، مدح ایده‌یم .
[٤] باشلر زمانده ـ باشلادیغی زمانده .
[٥] شاه اسماعیلك شراب قدحی پادشاهلرك باشی ایمش .
[٦] تاپمق ـ بولمق . شکل شایعی (طاپمق) در .

می کبی خلقه فیضی نشئه رسان
نشئه‌تك حکمی ایل باشنده روان
دوری بر بزمدر بهشت آیین
جام زرین صراحی هم زرین
بو صراحیدن اولمین خوشحال
درد نسبت مدام اوله پامال [١]
مجلس افروز بزمگاه خلیل
جم ایام شاه اسمعیل
آندن آسوده‌در غنی و گدا
خلدالله ملکه ابدا

راقی ایله اسرار آراسنده اوزون ومزعج بر محاوره ومجادله تصویر ایتدکدن صوکرا، زهر مایعك سم دیکره رجحانی تأیید ایله بحثه ختام ویریور. **جم ایام** ك شو اثری نه یولده تلقی وشاعر ناکامه نصل مقابله ومعامله ایتدیکی معلوم دکلدر. محقق اولان برشی وارسه، **مجلس افروز بزمگاه خلیل** دیدیکی شاه اسماعیلك، وفاتندن اون سنه صوکرا بغدادده‌کی تختی ده‌وریلیرکن، بو اضمحلالی فضولینك،

کرچه بر قاچ کون فلك خیل بلا تعیین ایدوب
قلمغ ایستردی بو ملکك رخت عیشن تارمار
کفر مستولی اولوب قیلمشدی اسلامی زبون
جهل استیلا بولوب ایتمشدی علم اهلینی خوار

کبی بیتلرله آلقیشلامش اولماسیدر. یوقاریده‌ده دیمشدك که صفویلرك حکومتنی **کفر مستولی** صورتنده کوروب کوسترن شاعر، شیعی المذهب عد ایدیله بیلیرمی؟..

---

[١] بو مصراعك ایلك کلمه‌سی اولان (درد) دالك ضمیله، فارسی، طورطو معناسنه‌در.

فضولینك بنك وباده یی ایستەمیەرك یازمش ویازدیغنه بالآخره ندامت ایتمش بولوندیغنی ذیلنده کی شو آلتی بیت کوستریر :

طلب مغفرت زرب غفور

توبه ای کردکار عذرپذیر
سوزلرمدن کم ایتمشم تقریر
نطق ویردك که وصف ذاتك ایدم
شرح کیفیت صفاتك ایدم
نذراوصاف می قیلوب عمدا
بنك وصفنده اولەیم کویا
الله الله بو محض عصیاندر
غایت کفر وعین کفراندر
چون فضولیدرر بنم لقبم
عجب اولمز کر اولمسه ادبم
وار امیدم که عذرم اوله قبول
اولمیه بویله جرملر مسؤل

بنك وباده یی بر زمان یازمش اولمقدن متولد عذاب وجدانی یی آچیقدن آچیغه کوسترن شو آلتی بیت ، هیچ شبهه یوقدر که ، بالآخره واوعذابك تقاضاسیله کتابه علاوه ایدلمشدر . فضولی شاه اسماعیلدن اوتوز اوچ سنه صوکرا وفات ایتدی . بنك وباده شاعرك بالنسبه اوائل عمرنده یازلمشدر . فضولینك قلمندن زیاده لقبنه یاقیشان بواثر ، کشکه دیکر بعض آثاری کبی ، بوسبوتون محوو کمنام اولسەیدی ده اخلافه بر بیتی انتقال ایتمسەیدی !.. سرخوش برپادشاهی أکلندیرمك اضطراری بلکه

بوتون مدت حیاتنده تك بر قدح شراب و بر نفس اسرار ایچممه‌مش اولان بویوك برشاعره بش یوزه یاقین بیت وهذیان یازدیرمش .

*
* *

بنك وباده نك صانكه عیب وقصورینی ستر ایتمك وعفو ایتدیرمك ایچون ، اوابیات مزعجه‌یی نشانجی محمد پاشایه عراقدن كوندردیكی منظوم ومنثور **شكایتنامه** تعقیب ایدییور . كلیات اشعاری آراسنه بونی احتمال كه شاعر ادخال ایتمشدر . شكایتنامه‌نك ادبیات قدیمه‌مزده وامثالی آراسنده بی‌نظیر بر شهكار بدایع اولدیغنی یوقاریده‌ده سویله‌مشدك . فضولینك دیكر بعض آثاری كبی ، شكایتنامه‌ده ضایع اولسه‌یدی ، لسانمز ، اك كوزل اثرلرندن برینی داها غائب ایتمش اولوردی . ایسته‌ر بالذات شاعر ، ایسته‌ر دیكر برقدرشناس اولسون ، شو اثری كیم دیوانه ادخال ایله ضیاعدن محفوظیتنی تأمین ایتمش ایسه بویوك بر خیر وهمتده بولونمشدر .

شكایتنامه‌نك بعض اقسامنی ، فضولینك ترجمهٔ حالنی تحریر ایدركن موضوع بحث ایتمشدك . كرك استانبولك تمثیلات تالیه‌سنده ، كرك **نمونهٔ ادبیات** ده‌كی صورتلر تفهمی اشكال ایده‌جك خطالرله مالی‌در . مصرك قورشون واستانبولك طاش باصمالریله اولان نسخه‌لر ، اك صحیح صورتلری احتوا ایدییور . ادبیات مراقلیلری بونلرله مقابله و تصحیح ایده‌بیلیرلر .

*
* *

شكایتنامه‌دن صوكرا كلن غزلیات ایله ترجیع بند وامثالی منظومه‌لری تحلیل ایله اطناب كلام ایتمكه لزوم یوقدر . بونلری هر كس بیلیر .

وایچلرنده شاعرك ترجمهٔ حالنه متعلق معلومات واشاراتەده تصادف ایتمدم .

فقط **لیلی ومجنون**ی براز تفصیل ایله ایضاح ایتمك ایسترم .

*
* *

لیلی و مجنون

فضولینك پایدار اثرلری دیوانیله **حدیقة السعدا**سی و **لیلی ومجنون** نامیله ، عرب وعجم شاعرلرینەده منظوم داستانلر یازدیرمش اولان ماجرای عشقك ، بر کرەده کندی قلمیله ، نظماً وجوده کتیرلمش اولان حکایەسی‌در . فضولی‌یی تورکه چوق کورەرك ، دیکر عرقلره مال ایتمك ایستەینلر ، بواثرك قیمتنی ویاشاعرك موفقیتندن متولد شرفی تقلیل ایچون ، نظامیدن عیناً منقول ومترجم اولدیغنی ، فقط دلیلسز ، ادعا ایدرلر . نظامینك **لیلی ومجنون** نامنده‌کی ، حجماً فضـولینك کندن بویوك ، اثرینی تورك شاعری کورمشـدر . ایلریده تدقیق ایدەجکمز **سبب نظم کتاب** نده ، بویله براثر تنظیم ایتمەنك مشکلاتنی آکلادیرکن ، نظامینك اسمنی تصریح واوچ بیتنی نقل ایتمش اولدیغنی بزده کورەجکز .

فضولی **لیلی ومجنون** اثرینی نظامیدن نه نقل وترجمه ایتمش ، نه اقتباس. ترتیب وقایعدن باشقه آرالرنده هیچ برعلاقه ومناسبت یوقدر [١] . متن اثری ایضاح و تحلیل ایتمەدن.بونقطەیی اثبات ایتمك ایستەرم . تا که قلاسیق ادبیاتمزك الك بدیع وبی‌نظیر آبدەسی بزه **اوروەی قاردسه** کورونمەسین.

[١] ادبیات ایرانیەده تتبع واختصاص صاحبی اولان غلطه سرای لیسەسی فارسی معلمی علی نهاد بك ترتیب وقایعده نظامیدن زیاده (هاتفی) یه اتباع ایتمش اولدیغنی سویلیور . وفضولینك اثرینی هپسنه ترجیح ایدییور .

لیلی ومجنونه‌ی اوقویانلر، عمومیتله تصدیق ایدر که الک مؤثر اقسامندن
بری مجنونك جیلانله حسبحالیدر. عیناً نقل ایدییورم :

بو مجنونك غزال ایله ملاقاتیدر
وعشق بابنده آنوکله اولان حالاتیدر
یوردی که بر آوجی دام قورمش
دامینه غزاللر یوز اورمش
بر آهو اسیر دامی اولمش
قان یاشی قره کوزینه طولمش
بوینو بوریلو ایاغی باغلو
شهلا کوزی نملو جانی داغلو
احوالنه رحم قیلدی مجنون
باقدی آکا دوکدی اشك کلکون
کوکلینه قتی کلوب بو بیداد
یومشق یومشق دیدی که صیاد
رحم ایله بو مشکبو غزاله
رحم ایتمزمی کشی بو حاله
صیاد بو ناتوانه قیمه
قیل جانکه رحم جانه قیمه
صیاد صقن جفا یماندر
بیلمزسنمی که قانه قاندر [۱]
صیاد بکا باغشله قانی
یاندرمه جفا اودینه جانی
صیاد دیدی بودر معاشم
آچمن ایاغن کیدرسه باشم [۲]

---

[۱] بیلمزمیسك که .
[۲] ۲۰ نجی صحیفه‌نك ۲ نجی حاشیه‌سنه مراجعت .

قتلنده بوصيدك ايتسم اهمال
اطفال وعيالمه نولور حال
مجنون آكا ويردى جمله رختن
پاك ايلدى بركدن درختن
اول طرفه غزالك آچدى بندن [١]
شاد ايلدى جان دردمندن
يوز اوردى يوزينه قيلدى افغان
كوز سوردى كوزينه اولدن كريان
كاى باديه كرد وبادناورد
نازك بدنيله ناز پرورد
سن زينت هر كل زمين سن [٢]
كل كبى لطيف ونازنين سن
اى سبزهٔ جويبار وحشت
رعنا سمن بهار وحشت
تنها قويمه منى زبونى
اولغل بكا دشت رهنمونى
كز برنجه كون بنمله همراه
انسان ديبوب ايتمه بندن اكراه
ياشم كبى كيتمه چشم تردن
كسمه اياغك بورهكذردن
سرچشمهٔ چشمم ايله منزل
سرمنزلمزدن اولمه غافل
اولسون بيكم قرارگاهك
اشك ومژه آبله كياهك
اى چشم نكار يادكارى
سهل ايله بكا غم نكارى

[١] بندن ـ بنديني .
[٢] بوراده (كل) كاف فارسينك كسريله فارسيده (چامور) معناسنه‌در .

قیلدقده خیال چشم لیلی
سن ویر من خسته‌یه تسلی
چون اول بشریتن اونوتدی
آهو همم آنکله انس طوتدی
آنك سببیله همم چوق آهو
صحراده آنکله طوتدیلر خو

شیمدی‌ده نظامینك خمسه سنده‌کی لیلی مجنونه ده بو بحثه عائد اولان بیتلری ینه عیناً شو صحیفه‌لره نقل ایدییورم :

صحرا گرفتن مجنون ودیدن آهوان وخلاص کردن ازبند صیاد

میرفت سرشك‌ریزورنجور
انداخته دید دامی ازدور
دردام فتاده آهوئی چند
محکم شده دست وپای دربند
صیاد بدان طمع که خیزد
خون ازتن آهوان بریزد
مجنون بشفاعت اسبرا راند
صیاد سوارديد ودرماند
گفتا که برسم دوستداری
مهمان توأم بدآنچه‌داری
دام ازسرآهوان جدا کن
این یك دورمیدهٔ رها کن
بجان چه کنی رمیدهٔ را
جانیست هرآفریدهٔ را
چشمی وسرینی اینچنین خوب
برهر دونوشته غیرمغضوب
دل چون دهدت که برستیزی
خون دوسه بی گنه بریزی

آنکس که نه آدمی است کرکست
آهو کشی آهوئی بزرکست [١]
چشمش که بچشم یار ماند
بویش که به نوبهار ماند
بکذار بحق چشم یارش
بنواز بباد نوبهارش
کردن مزنش که بیوفائیست
در کردن او رسن روانیست
آن کردن طوق بند آزاد
افسوس بود بتیغ پولاد
وآن چشم سیاه سرمه سوده
درخاك خطا بود غنوده
وان سینه که رشك سیم ناب است
نی درخور آتش و کباب است
وان نافه که مشك ناب دارد
خون ریختنش چو آب دارد
وان ساده سرین ناز نرورد
دانی که بزخم نیست درخورد
وآن پای لطیف خیزرانی
درخورد شکنجه نیست دانی
وآن پشت که بار کس نسنجد
برروی زمین زنی برنجد
صیاد برآن نشید کوخواند [٢]
انکشت کرفت دردهان ماند
کفتا سخن تو کردمی کوش
کر فقر نبودمی هم آغوش

[١] (آهو) نك برمعناسیده (عیب وقصور) در .
[٢] راغب پاشا کتبخانه سنده کی یازما نسخه ده :
صیاد بدین صفت که اوخواند

نخجیر دوماهه قیدم این است
یك خانه عیال وصیدم این است
صیاد بدین نیاز مندی
آزادیٔ صید چون پسندی
کر بر سر صید سایه‌داری
جان باز خرش که مایه‌داری
مجنون بجواب آن تهی دست
از مرکب خویشتن فروجست [۱]
آهو تك خویش را بدوداد
تا کردن آهوان شد آزاد
اوماندویکی دو آهوی خرد
صیاد برفت وبارکی برد
میداد زدوستی نه‌ز افسوس
بر چشم سیاه آهوان بوس
کین چشم اکر نه چشم یار است
زان چشم سیاه یادکار است
بسیار بر آهوان دعا کرد
وانکاه زدامشان رها کرد

نظامینك شواوتوز بر بیتنی حرفیاً ترجمه ایدییورم .

مجنونك صحرا یولنی طوتماسی وآهولری کوره‌رك ،
صیادك بندندن قورتارماسی

مجنون کوزیاشلری دوکه‌رك ، خسته کیدییوردی . اوزاقدن برطوزاق قورو-
لمش کوردی . دامه برقاچ جیلان دوشمش وأل ، آیاقلری قیدوبندایچنده ، محکم
باغلانمشدی . صیاد ،آهولرك قانی دوکمك طمعیله قالقارکن ، مجنون شفاعت ایچون
آنی سوردی . آوجی سواری‌یی کوردی . واولدینی یرده قالدی. مجنون دوستانه

[۱] ینه او نسخه‌ده :
از مرکب خود سبك برون جست

دیدی که ـ سنك مسافرکم . بو ایتدیکك فنادر . طوزاغی آهولرك باشندن آییر . بو بر، ایکی اورکك حیوانی قورتار . آهویی نیچون جاندن جدا ایدییورسك ؟ هر مخلوقك جانی واردر .

بویله کوزل بر کوزله براویلوق : ایکیسنكده اوزرنده مغضوب دکل، محبوب اولمغه لایق یازیلی . کوکلك نصل قائل اولویور که عناد وجدال ایدییور وایکی اوچ بیکناهك قانی آقیدییورسك . آدام اولمایان کیمسه قورددر . آهو ئولدورمك عیبدر . کوزی چشم یاره وقوقوسی نوبهاره بکزه‌ینی چشم یار حقیچون براق . وباد نوبهار ایله اوقشا . بوینی اورما که بیوفا واوکردنه ایپ روا دکلدر . اوباغلی بوبون پولاد قلیجله آزاد اولورسه یازیق وبوسورمه‌لی قارا کوز طوپراقده اویورسه خطا اولور [١] .

خالص کوموشه رشك آور اولان اوسینه آتشه وکباب اولمغه لایق دکلدر . صاف مسکی حامل اولان اونافه‌نك قانی صوکبی دوکولورسه انسانی قان طوتار . اونازلی ساده‌اویلوق بیلیرسین که زخمه لایق دکلدر . اوهزاران آغاجندن یاپلمش کبی لطیف اولان آیاق بیلیرسك که مستحق اشکنجه دکلدر . کیمسه‌نك بوکنی چکمین اوصیرتی یره‌ووروروسه‌ك انجینیر . مجنونك اوقودیغی بونشیده اوزرینه صیادك پارماغی آغزنده قالدی . جواباً دیدی که اکر فقر ایله قوجاقلاشمش اولماسه‌یدم سوزیکی دیکاردم . ایکی آیلق صید ایله طوتدیغم بودر . بر خانه عیالم وار . شکارم ایسه بو .

آوجینك آوینی بویالوارمالرله صالیویرمه‌سنی نصل مناسب کوررسك ؟ شکاری حمایه ایتمك ایستیورسه‌ك سرمایه‌ك واردر ، حیاتنی صاتین آل . مجنون او برپاراسز حریفك بو جوابی اوزرینه بیندیکی حیواندن یره صیچرادی . آهولر آزاد ایدلمك ایچون جیلان قوشوشلو آتنی اوکا ویردی . مجنون ایله برایکی یاورو جیلان قالدی . آوجی کیتدی . وبارکیری برابر کوتوردی . مجنون آهولرك سیاه کوزلرینی تأسفله دکل، محبتله اوپیوردی . بوکوز، چشم یار اولماسه بیله، اوچشم سیاهدن یادکاردر . جیلانلره بر چوق دعا ایدرك اونلری دوشدکلری طوزاقدن قورتاردی .

---

[١] لغت کتابلری (سرمه)یی فارسی وواوسز قیدایدرلر . معناسنه نظراً تورکجه (سوومك) مصدرندن اسم اولمالیدر . بناءً علیه تورکجه یازیلیرکن فارسی املاسنی محافظه فضله و لزومسز تعصب اولور .

ایشــته ایکیسنی ده کوردك . برینك دیکرندن ترجمه ویا اقتباس ایدلدیکنه دلالت ایدن تك بر مصراع یوق . حتی فضولی وقعه‌نك صورت جریانی حکایه ایدرکن بیله نظامی‌یه تماماً اتباع ایتمه‌مش ؛ مجنونك جیلانه سویلدیکی سوزلر فضولینك اثر اختراعیدر . نظامینك ،

این چشم اکر نه چشم یار است
زان چشم سیاه یادکار است

بیتیله فضولینك ،

ای چشم نکار یادکاری
سهل ایله بکا غمم نکاری

بیتی آراسنده بیله حس وتصورجه درین فرق وار . هله ،

کز بر نیجه کون بنمله همراه
انسان دییوب ایتمه بندن اکراه

بیتی **خمسهٔ نظامی** نك مجموعنه معادل قیمتده‌در .

نظامینك بویوك برشــاعراولدیغنی انکار ایتمیورم . فضولینك داها حساس ومضمونلره تصرفده داها قادراولدیغنی سویله‌مك وکوسترمك ، اوته کینك قدرت شاعریتنی انکار ایتمك دکلدر . عین موضوعه متعلق ، بری فارسی ، دیکری تورکجه یازلمش اولان شــو ایکی اثرك هانکی مبحثی وصحیفه‌سی قارشیلاشدیرلسه آراده‌کی فرق تظاهر ایدر . وبوفرق فضولینك لهنه‌در .

فضولی **لیلی ومجنونه** افســانه‌سنی ایسته‌میه‌رك نظم ایتدیکنی اثرینك مقدمانده سویلیور . بوکا دائر اولان فصلك عنوانی **بوسبب نظم کتابدر وباعث ارتکاب عذابدر** شکلنده اختیاروتحریر ایتمش . برکریزکاه ایله اوفصله باشلیور .

اسکی شاعرلرله مقلدلری ، اکثریا مخیل بر وقعه‌یی کریزگاه اتخاذ ایده‌رك ، اونی تصویر ایتدکدن صوکره صدده انتقال ایدرلر . فضولی‌ده بو بحثه شویله ابتدا ایدییور :

ساقی طوت الیم که خسته حالم
غم رهکذرنده پایمالم
سنسین من مبتلایه غمخوار
سندن اوزکه دخی کمم وار
مشکل ایشه دوشمشم مدد قیل
می حرزی ایله بلامی رد قیل
حل ایلیه کور بو مشکلاتی
کم ایتمه قولکدن التفاتی
بر کون که می سهیل تأثیر
ویرمشدی مزاج پاکه تغییر
همرنك بهار اولوب خزانم
دونمشدی عقیقه زعفرانم
جمع ایدی یانمده اتفاقی
ساز ومزه وشراب وساقی
پیوسته لبالب وپیاپی
نوش ایلر ایدم قدح قدح می
ذوق اوزره می آرتورردی ذوقم
شوق اوزره زیاد اولوردی شوقم
اول بزم ایدی عافیت بهاری
بن بلبل زار وبیقراری
بر حده ایرشدی نشئهٔ جام
کیم قالمدی اهل بزمه آرام
اسرار دل اولدی آشکارا
مسدود اولوب دم مدارا

اولمشدی رفیق و همزبانم
آیینه طوطی روانم
بر نیجه ظریف خطهٔ روم
رومی که دیدك قضیه معلوم [١]
یعنی که قو دقایق اهلی
هر مسئله‌ده حقایق اهلی
هم علم فننده نکته دانلر
هم سوز روشنده درفشانلر
کم ایلر ایدی حقایق راز [٢]
شیخیدن و احمدیدن آغاز
کم سویلر ایدی اولوب کلامی
وصاف جلیلی و نظامی
بیلمشلر ایدی که حسن گفتار
قدرم قدر نیجه بنده هم وار
چون وار ایدی مستلکده لافم
تا آکلنه صدقم و خلافم
بن خسته‌یی ایتدیلر نشانه
بر رنکله تیر امتحانه
لطف ایله دیدیلر ای سخن سنج
فاش ایله جهانه بر نهان کنج
لیلی مجنون عجمده چوقدر
اتراکده اول فسانه یوقدر

[١] یوقاریده دیمشدك که غرب تورکلرینه دیکر تورکلر (روم تورکی) و (رومی) اطلاق ایدرلر: جلال‌الدین رومی، اشرف رومی کبی. فضولی عثمانلی شاعرلرك و بالخاصه استانبوللولرك مظهر اولدیغی ناز و نعیمه بحق غبطه و اونلرك مواجههٔ رفاه و حضورنده کندی متروکیت و حرماننذن متولد مرارتلری داها چوق حس ایتمشدر. بو شاعرلرك برقسمنی اثرلریله، خیالی بك کبی اوزمانك الك بویوك شاعری عدایلن بعض ذواتی ایسه شخصاً طانیمش و – مورخ عالینك دیدیکی کبی – الفت و صحبت و نیجه کونلر معاشرت قلمشدر.

[٢] بوراده‌کی (کم) لر (کیمی) و (کیمیسی) معناسنه ویا بونلردن مخففدر.

تقریره کتور بو داستانی
قیل تازه بواسکی بوستانی
بیلدم بو قضیه امتحاندر
زیرا که بو بربلای جاندر
سوداسی دراز و بحری کوتاه
مضمونی فغان و ناله و آه
بر بزم مصیبت و بلادر
کم اولی غم صوکی فنادر
نه باده‌سنه نشاطدن رنك
نه نغمه‌سنه فرحدن آهنك
ادراکی ویرر خیاله آزار
افکاری ایدر ملالی افکار [۱]
اولسیدی توجهی مناسب
توجیهنه چوق اولوردی راغب
اولسه یدی تصرفنده راحت
چوق کامل آکا قیلوردی رغبت
بالله که نه خوش دیمش نظامی
بوبابده ختم ایدوب کلامی
اسباب سخن نشاط و نازاست
زین هردو سخن بهانه سازاست
میدان سخن فراخ باید
تا طبع دراو هنر نماید
در کرمی ریك و سختی کوه
تا چند سخن رود بانبوه [۲]

[۱] ایکنجی (افکار) کاف فارسی ایله وفارسی‌در . بوراده (افکار ایدر) یارالار دیمك .

[۲] بو اوچ فارسی بیتك ترجمه‌سی :
سوزك سببلری نشاط ورفاهدر . سوز بوایکیسیله حصولپذیر اولور . سوزمیدانی واسع اولمالیدرکه طبیعت اوراده هنر کوسترسین . قومك صیجاقلغی ایله طاغك قاتیلغی آراسنده سوز نه‌وقته قاداو غصه وملال ایله کیتسین .

برایش که قیلور شکایت استاد
شاکرده اولور رجوعی بیداد
کرچه بیلورم بو برستمدر
تکلیفی بونك غمم اوزره غمدر
اما نیجه ایتمك اولور اکراه
بر واقعه‌درکه دوشدی ناکاه
یکدرینه عذردن شروعم
بوایشده توکله رجوعم
ای طبع لطیف وعقل والا
ادراك بلند و نطق کویا
دوشدی سفرم دیاردرده
کمدر بکا یار بوسفرده
هرکمده که واردر استطاعت
دردوغمم ومحنت وقناعت
اولدر بومسافرتده یارم [١]
ذوق اهلنه یوقدر اعتبارم [٢]
مرکب کرك اولسه عزم راهه
بسدر بزه خامه وسیاهه [٣]
ورتوشهٔ راه اولورسه مطلوب
مضمون‌خوش وعبارت خوب
عزم ایلیه‌لم تعلل ایتمك
منزل کسه‌لم تغافل ایتمك [٤]
ای بخت وفاسز اولما سن هم
همراهلق ایت بزمله بردم

*
* *

---

[١] بوراده‌کی مسافرت (سیروسفر) معناسنه‌در .
[٢] بوراده‌کی (ذوق) دن (سعادت ورفاه) مدلولی مراد ایدلمشدر .
[٣] (سیاهه) انسانك یکون سپاهیلغیدرکه اثواب واثقال وکتب وسائر اشیا واسبابك تفصیلندن عبارتدر . (برهان قاطع)
[٤] بوبیتده ردیف اولان (ایتمك) ، صاغیر کافله ، (ایتمه‌یك) دن مخففدر .

انکلیزلرك رومه ئوژولیه‌ت Roméo et Juliette ی نه ایسه بزمده لیلی ومجنونه مز اودر . فضولی ، لیلی ومجنونه ی تألیف ایتدیکی زمان ، نه رومه ئوژولیه‌ت یازلمش ، حتی نه مؤلفی شکسپیر دنیایه کلمشدی .

رومه ئوژولیه‌ت ایله لیلی ومجنونه ك موضوعلری آره‌سنده هیچ بر مشابهت و قرابت یوقدر . یالکز ، برراجنبی ماصالی اولمق صورتیله ، یکدیکره بکزر . رومه ئوژولیه‌ت ایتالیایه عائد برافسانه‌در . انکلیز شاعری شکسپیر دن اوچ عصر اول ، ایتالیان شاعر اکبری دانته آلکیه‌ری بوندن بحث ایتمش ودیکر ایتالیان وانکلیز شاعرلر اوافسانه‌دن منظومه‌لر ترتیب ایلمشلردی . الك کوزلنی شکسپیر بر تیاترو شکلنده وجوده کتیردی . بوکون هیچ کیمسه انکلیز شاعر اعظمنك بدیعه‌سنی براثر ترجمه ویااقتباس عدایده‌مز . رومه ئوژولیه‌ت دینیلنجه خاطره الك اول کلن شکسپیر در . حتی اومعظم دانته بیله بوخصوصده ذهنه تبادر ایتمز .

فضولی لیلی ومجنونه ی عشق آتشی ونشوهٔ تصوفله یازدی . سراپا عشق وتصوف . مقدمهٔ منثوره‌سی شودر : [١]

الهی لیلیٔ سرحقیقت سراپردهٔ وحدتدن اقتضای ظهور ایدوب تجلیٔ جمالیله فضای صورتی مزین ایتدکده ومجنون روحی سرکشتهٔ بادیهٔ غفلت ایکن اول شعشعهٔ جمالی کوروب عنان اختیاری الدن کتدکده اکرعلاقهٔ آباء علوی ورابطهٔ امهات سفلی اول لذت جانفزایه ومسرت دلکشایه واقف اولمیوب فریب مواعظ کونه وحیلهٔ نصایح نمونه ایله محرك سلسلهٔ انقطاع پیوند وصال ومدبروسیلهٔ

[١] کرك استانبولده ، کرك تبریزده طبع ایدلمش اولان نسخه‌لره بومقدمه ، تفهمی اشکال وعادتا محال درجه‌سنه ایصال ایده‌جك قادار خطیاآت ایله مالی ، درج ایدلمش . باصما ویازما ، متعدد نسخه‌لری مقابله ایله او مقدمه‌یی تصحیح ایتدك . اصلنه نه قادار مطابق اولدیغنی بیلمیورم ؛ فقط موجود نسخه‌لرك الك صحیحی بواولدیغنی ظن ایدرم .

انفصال عقد اتصال اولمق ایتسه‌لر توقع اولدرکه نه اول لیلئ عالم آرایه بوتقدیر رفع حجاب جسمانیده موجب تأخیر اوله ونه اول مجنون جهان پیمایه بوتزویر نفی تصورات نفسانیده باعث تقصیر اوله . واکر بهانهٔ فسانه ایله عشق حقیقی وحسن ازلیدن فضلای بلاغت پیشه وبلغای فصاحت اندیشه جواهر اسراری رشتهٔ اظهاره چکوب وثمرهٔ اغماضی شجرهٔ عبارتده کوستروب نقاب خفا وحجاب عنا رفع ایتمك استسه‌لر ترقب اولنورکه حسن مساعدت سبحانی ولطف معاونت ربانی ایله حصول مرتبهٔ وصوله وحضور درجهٔ ظهوره ممتد [۱] اولوب لیلئ تخیلات خاصلرینه و مجنون حسن اخلاصلرینه اهانت تشنیع سفهادن وذلت اعتراض بلهادن اطلاق تعرضلری اشعاره و تصور معایبلری کفتاره مثابهٔ طعن بیهودهٔ لیلی و منزلهٔ منع بی فائدهٔ مجنوندر ممتنع التأثیر اوله . واکر بوفقیر مستهام فضولئ بی سر وانجام غایت قلت بضاعت و نهایت نقص امتعهٔ فصاحت ایله استدعای اندراج سلك ارباب حقایق وتمنای انخراط سلسلهٔ اصحاب دقایق ایدوب خزانهٔ حسن لیلی تسخیرینه و خرابهٔ عشق مجنون تعمیرینه عازم اوله ترصد اولدرکه اول طرار خامه ونقش نامه احسن وجهله میسر اولوب حکایت لیلی کبی عالمکیر ومحنت مجنون کبی بقاپذیر اوله .

اسکی ادبیاتمزی تدقیق وتتبع خصوصنده کنجلرمزك قسم اعظمی، استقبالدن سلب امید ایده‌جك درجه‌ده، اهمال کوستریبور . بویله کیدرسه لسانمزك انافس قدیمه‌سنی اقوام منقرضه‌نك آثاری کبی، بعض اصحاب اختصاصدن باشقه کیمسه آکلایامیاجق . مقدمهٔ لیلی ومجنونی بوکونکو لهجه‌یه ممکن اولدیغی قادار تحویل، داها دوغروسی هرکسجه تفهمی قابل شکله افراغ ایتمك جرئتی بکا اواندیشه‌دن کلدی . شو برقاچ سطری، مؤلفك قلمندن چیقدیغی کبی، پرحیات وحرارت نقل ایتمکه امکان یوقدر . فقط معناسنه دها أیی اطلاع حاصل اولورسه کوزللکی دها زیاده مشهود ومحسوس اولور ظن ایدرم :

الهی ، سر حقیقتك لیلاسی ، و حدتك حرم پرده‌سندن ظهور ایتمك اقتضا

[۱] تبریزده طاش باصماسیله طبع اولونان نسخه‌ده (ممهد) یازیلیدر .

ایدوب ، تجلی جمالیله فضای صورتی تزیین ایتدکده ؛ ومجنونك روحی غفلت صحرا‌سنده نه‌یاپاجغنی بیلمزکن ، او شعشعهٔ جمالی کوروب ، عنان اختیاری ألندن کیتدکده ، علوی بابالرك علاقه‌سیله ، سفلی آنالرك رابطه‌سی [۱] جان آرتدیران اولدتله ، کوکل آچان اومسرته واقف اولمایوب ، مواعظ شکلنده اغفال و نصایح طرزنده احتیال ایله ، پیوند وصالك سلسلهٔ انقطاعنی تحریك وعقد اتفاقك وسیلهٔ انفصالنی تدبیر ایتمك ایستسه‌لر اومولورکه ، بوتقدیر ، نه‌عالمی تزیین ایدن اولیلایه پردهٔ جسمانیتك قالقماسنده موجب تأخیر ، نه‌جهانی اولچوب دولاشان مجنونه نفی تصورات نفسانیده باعث تقصیر اولور . اکر بهانهٔ افسانه ایله عشق حقیقی وحسن ازلیدن صنعتلری بلاغت اولان فضلا ایله ، دوشونجه‌لری فصاحت اولان بلغا جواهر اسراری رشتهٔ اظهاری چکوب ، وثمرهٔ اغماضی شجرهٔ بیانده کوستروب خفا نقابنی ومحنت ومشقت پرده‌سنی رفع ایتمك ایسته‌سه‌لر امید ایله انتظار اولونور‌که حسن مساعدت سبحانی و لطف معاونت ربانی ایله حصول مرتبهٔ وصوله وحضوردرجهٔ ظهوره واصل اولوب ، لیلیٔ تخیلاتك ارباب اختصاصنه و مجنون حسنك اصحاب اخلاصنه بی‌حسنزلرك اهانت تشنیعندن واحمقلرك ذلت تعریضندن‌که اطلاق تعرضلرینی بیلدیرمك وتصور معایبلرینی سویلمك لیلایی بیهوده طعن ومجنونی فائده‌سز منع ایتمك کبی‌در - ممتنع التأثیر اولور . اکر بوفقیر متحیر فضولیٔ دربدر ، قدرتنك غایت قلتی و امتعهٔ فصاحتنك صوك درجه‌ده نقصانیله برابر ، ارباب حقایق سلکنه دخول استدعاسی واصحاب دقایق سلسله‌سنه سلوك تمناسیله لیلانك خزینهٔ حسننی تسخیره ومجنونك خرابهٔ عشقنی تعمیره تشبث وعزم ایتدی‌سه‌بکله‌نن اودرکه ، او اثر تنظیم خامه ونقش نامه احسن وجهله وجوده کلوب ، حکایت لیلی کبی عالمکیر ومحنت مجنون کبی بقاپذیر اولور .

لیلانك‌ده ، مجنونك‌ده ، فضولیجه بر رمز تصوف اولدیغنی شوبر قاچ سطر افهام ایدییور . شاعر ، لیلانك شخصنده حسن ی تجیل

[۱] حکمت قدیمه‌یه کوره (آباء علوی) افلاك و (امهات سفلی) عناصر اربعه‌در . بونلرك نتیجهٔ اتعادندن موالید حاصل اولدی . بوراده شاعرك مقصدی ارواح ایله اجسادك ترکبندن عبارت وحقایق اشیادن بیخبر ، ظواهربین وعاداتپرست کیمسه‌لراولسه کرك . بونلر لیلیٔ حسن ایله مجنون عشق آراسنده‌کی مناسبتك نزاهت وعلوبتنی ادراك ایده‌میه‌رك ، دخل وطعن ایله مقدساته حرمتسزلك ایتدیلر دیمك ایستیور .

ومجنونك ذاتنده عشوه ی ترتیل ایتمك ایستەمش . نه علاقهٔ آباء علویه ،
نه رابطهٔ امهات سفلیه شاعرك عشق حقیقی و حسن ازلی یه تعلق ایدن
انجذاب وایمانته خلل ویره بیلدی . لیلی ومجنونه افسانه‌سنی فضولی وضع
اصلیسندن چیقارارق ، عادتا وحدت وجود فلسفه‌سنك پر وجد عشق
برداستانی شكلنه ارجاع ایتمكی كندی ذوق ومشربنه دها ملایم كورمشدی .
ایشته بویوك تورك شاعرینك اثرینه مستثنی قیمت وامثالنده بولونمایان
بر ممتازیت ویرن بو تصرفیدر .

حرارت عشقك دورهٔ غلیاننده لیلا ایله مجنونی ، كیزلی بر ملاقات
احضار ایده‌رك ، برلشدیریور . وقعه‌یی شاعرك كندی قلمندن دیكله‌یه‌لم :

چون ناقه‌ده كوردی نشئهٔ حال
قیلدی آكاهم بیان احوال
كای غالیه‌موی وعنبرین بوی
كل چهره وخارخار خوشخوی [١]
ای باشی آچیق اپاغی یالن
بولمش نجه كز حرم وصالن
سودازده نیشه‌در دماغك
كوكسكده نه‌در بو اسكی داغك
كیمدن سكا یتدی ظلم وبیداد
هر لحظه نه‌در فغان وفریاد
عشاق طریقیدر طریقك
كر عاشق ایسك بنم رفیقك

---

[١] (خارخار) بوراده غصه واندیشه دكلدر . (دیكن) معناسنه اولان (خار) ایله (قاشینمق) دیمك اولان (خاریدن) مصدرینك امر حاضرندن متشكل ، وصف تركیبیدر كه دیكنله قاشینان) معناسنی تضمن ایدر .

نالان غم عشق یاردنسن
سن داخی بزم قطاردنسن
بن کبی یوق ألده اختیارك
بر اوزکه ألندەدر مهارك
چون دوشدی سنکله اتفاقم
رحم ایله بکا کور اشتیاقم
لطف ایله بنای کارخیر ایت
مجنونم اولان دیاره سیر ایت
بوشیفتەیی یتور اول آیه
بودردی یتشدر اول دوایه
ناکاه کیدردی اولدی بیهوش
مطلق اوزین ایلدی فراموش
بیهوشلغنده دوشدی اول نور
همراهی اولان کروهدن دور
اول نوع ایدی ظلمت شب تار
کم اولمدی ساربان خبردار
چون کلدی اوزینه اول پریوش
اولدی بوقضیەدن مشوش
کوز آچدی اوزینی کوردی ایتمش[١]
همراهی براقش آنی کیتمش
درد ایچره مضاعف اولدی دردی
دیرتدی عنان رهنوردی
چوق جهد ایله ایلدی تك وپو
چوق یول آرایوب کزردی هرسو
نەراه نەراهبر بولندی
نه قافلەدن اثر بولندی

[١] الفك کسرۂ خفیفەسیله (ایتمك) آذری لهجەسنده غائب اولمق ، (ایتورمك) ویا (ایتیرمك) غائب ایتمك معناسنەدر . استانبول لهجەسنك بوکلمەیه احتیاجی واردر .

تنها یورر اولدی اول سمنبر
ظلمتده مثال ماه انور
چون سیر فلکده لیلیٔ ماه
شب قافله‌یی ایتوردی ناکاه
لیلی صفتنده کون چیقوب فرد
جمازه‌یه چکدی محمل زرد
دوشدی کذر اول سمن‌عذاره
مجنون حزین اولان دیاره
هریان نکران کزردی اول ماه
برشخص حزین کوردی ناکاه
صورماغه علامهٔ منازل
اول شخص حزینه اولدی مائل [١]
لطفیله تکلم ایتدی آغاز
کممسین دییو بن ایتوردی آواز
باش قالدیروب اول اسیر محزون
دوندردی جواب آکا که مجنون
لیلی دیدی ای اوزینه مغرور
حاشا دیه اژدها سوزین مور
حاشا دیه زاغ بلبلم بن
یالاف اوره خارکم کلم بن
مجنون دیدی ای دریکانه
مجنونه بیلیرمیسك نشانه
اول شیفته‌نك ندر نشانی
کوردکده نه‌دن بیلورسن آنی
لیلی دیدی اول پری لقادر
رخسارله قدی دلربادر

[١] (مائل اولمق) بوراده ، اونك سمتنه توجه ایتمك ، اوكا دوغرو کیتمك معناسنه قوللانیلمشدر .

سن شیفته سن اسیر ماتم
رخساری شکسته قامتی خم
سن خوار سن اول عزیز عالم
سن بی سروپاسن اول معظم
مجنون ایدر اهل عشق اولور خوار
حسن اهلنه در صفا سزاوار
لیلی دیدی ای بهانه پرداز
قید دل زارمه فسونساز
پیکر طوتالم دوکولدی غمدن
یا قامتك اولدی خم ستمدن
مجنونی دیدیلر آهل ادراك
اشعاری لطیف ولهجه سی پاك [۱]
سنده قنی اول ادای دلسوز
اشعار وحکایت دلافروز
مجنون دیدی اهل حال اولور لال
بسدر نم اشك شاهد حال
ترتیب عبارت وفصاحت
عشق اهلنه در دلیل راحت
راحتدن اولان بنم کبی دور
کر صامت اولا دکلمی معذور
لیلی دیدی چون سکا شکم وار
مجنون ایسن ایله حالك اظهار
لیلی یی سورسك ایله بنیاد
برشعر وکچن زمانك ایت یاد
(بو مجنونك لیلی یه افسانه کنان اظهار حال زار ایتدیکیدر)
مجنون حزین ایشیتدی سوکند
کوردی آنی شعره آرزومند

[۱] مجنونك وجودی ایستر مخیل اولسون ، ایستر حقیق ، نامنه عربجه ده پك مؤثر واستادانه اشعار شایعدرکه اکثر ابیاتیله بلغا استشهاد ایدر .

تفصیل غمینه ویردی اجمال
قیلدی اکا عرض صورت حال
کای سبزهٔ دردمه ویرن آب
سررشتهٔ تابدن آچن تاب [١]
صورمه نیجه کچدی روزکارك
عشق ایچره نه اولدی حال زارك
دلدار غمینی سویلیم آه
پابند وطن جفای بدخواه
چکدم نیجه کون جفای مکتب
هر روز مشقت ایله تا شب
آخر که چوق اولدی طعن اغیار
آیرلدی من شکسته دن یار
فاش اولدی شو عالمه فسانم
تدبیرمه دوشدی آتام آنم
که دغدهٔ طبیب کوردم
که سعی ایله کعبه یه یوکوردم [٢]
آچیلمدی هیچ بابدن باب
تدبیرمه عاجز اولدی احباب
که نوفله ایلدم تضرع
فیضنده بولنمدی توقع
که ابن سلامه یار اولوب یار
ویردی من مبتلایه آزار
که زید پیامنه ایناندم
هر وعد که ویردی طوغری صاندم
امید ایله عمرم اولدی ضایع
حالم تبه ایتدی ضعف طالع

[١] بوراده کی فارسی (تاب)ك برنجیسی (طاقت)، ایکنجیسی (بوکلوم قیوریم) معناسنه در.
[٢] (یوکورمك) قوشمق، شتاب ایتمك معناسنه کلیر.

القصه وجودم اولدی برباد
برلحظه فلکدن اولمدم شاد
کوکلینه قیلوب فراق تأثیر
برطرفه غزل همم ایتدی تحریر

بوغزل مجنون دیلندندر .

آهکم بردم فلك رأیجه دوران ایتمدی
وصل درمانیله دفع درد هجران ایتمدی
یاردن بیك درددل چکدم بوهم بردردکم
بیلدی بیك درددلم بردرده درمان ایتمدی
وادیٔ غربتده جان ویردم بنی اول شاه حسن
برکیجه خوان وصالی اوزره مهمان ایتمدی
دوستلر چاك کریبانم کوروب عیب ایلمك [۱]
کاول کلی کم کوردیکم چاك کریبان ایتمدی
فقر ملکن طوت کر استرسك کمال سلطنت
کم بو ملکك فتحنی فغفور وخاقان ایتمدی
تیغ بیدادیله هردم قانمی دوکمك ندر [۲]
ای فلك هرکم دم اوردی عشقدن قان ایتمدی
عهدو پیمان ایتدی یارم کم سکا یارم ولی
یارلق وقتی وفای عهد وپیمان ایتمدی
عقل میدانی زندان بلا بیلمز هنوز
کمکه برمدت جنون ملکینی سیران ایتمدی
سرعشقن ایتمدی آنجق فضولی آشکار [۳]
بومبارك ایشی هرکم ایتدی پنهان ایتمدی

(بولیلینك مجنوندن خبرداراولدیغیدر)
(ومتاع وصلنه نقدجانله خریدار اولدیغیدر)

---

[۱] (عیب ایلمك) بوراده ، ینه صاغیر کافله ، (تعییب ایتمیك) .
[۲] (تیغ بیدادیله) شیمدی اولسه‌یدی (تیغ بیداد ایله) یازیلیردی .
[۳] بومصراعده‌کی (آنجق) بوکونکی شیوه‌یه مغایر ؛ ملایم اولان (یالکز) در .

چون بیلدی کم اولدیغنی لیلی
رخسارنه آقدی اشك سیلی
کریان دیدی ای کوزم چراغی
وحشیلره ایل بمله یاغی [١]
سن بن دیدیکم حبیب ایمش سن
درد دلمه طبیب ایمش سن
سنسن دون و کون دلمده ذکرم [٢]
کوکلمده اولان خیال وفکرم
کرتانیه بیلمدم روادر [٣]
مستم من ومست ایشی خطادر
کمسه که اوزندن اوله غافل
براوزکه‌یی بیلمکه نه‌قابل
اول دمکه دماغه یتدی بویك
کوز کوردی شعاع ماه رویك
جان بی‌خبر اولدی عقل ، شیدا
تن قیلدی بیك اضطراب پیدا
دریای تحیره اولوب غرق
اغیاردن ایتمدم سنی فرق
معذور طوت ای صنم بوحالم
طعن ایله ویرمه انفعالم
سنسز بن ایدم شکسته خاطر
یوز شکر سکا یتشدم آخر
کلزار امیدم اولدی سیراب
یارب بوخیالدرمی یاخواب

[١] بومصراعده‌کی (ایل) قوم وقبیله و(یاغی) دشمن معناسنه ، نصل‌سه لسانمزدن مهجور اولمش ، تووکجه کلمه‌لردر .
[٢] « دون » کون وزننده و«کون» مقابلی‌در . کیجه‌یه دینیلیر . «دون‌وکون» یرینه‌شیمدی «کیجه کوندوز» دییورز .
[٣] طانیا بیلمدمسه .

عیش وطربم چراغی یاندی
بختم یوخودن مگر اویاندی [١]
ای دل که ایدردك آه وناله
دائم نگران اولوب وصاله
ها دولت وصل وذوق دیدار [٢]
بالله دخی ایتمه ناله وزار
ای دیده دوكوب سرشك گلگون
هردم دیر ایدك که قانی مجنون
منظورك اولوبدر اول سمنبر
قیل مقدمنه نثار گوهر
ای جانکه چکردك انتظاری
کورمك دیلیوب همیشه یاری
یتدك اکا گل چیق ایمدی تندن
کیت یاره کس اختلاطی بندن
دردینی دیر ایکن اول پریزاد
سوزیله بوشعری ایتدی بنیاد [٣]

. . . .

خلقی خوش ولفظی جان فزاسك
بویله کورینورکه آشنا سن
بالله نه دیاردن کلورسن
نه راهگذاردن کلور سن
گر لاله ایسك نه طاغدنسن
ورسوسن ایسك نه باغدنسك

مجنون حیرانك نهایت حیرتیدر
و لیلیدن استغنا ایله غفلتیدر

---

[٣] اویقودن .
[٢] (ها) ایشته .
[٣] بومصراعده‌کی (سوزی) فارسی و (سوزش) مرادفیدر . فضولینك لیلی لساننده‌ن سویلدیکی بش بیتدن متشکل غزلی نقل ایتمدم .

مجنون دیدی ای بکا آچن راز
لطفیله قیلن بنی سرافراز
کمسن بکا ظاهر ایله آدك
بوبادیه‌ده نه‌در مرادك
جان تازه‌لنور فصاحتکدن
بو لهجهٔ پرملاحتکدن
شیرین شیرین تکلمك وار
حالدله ترحمك وار
بیکانه‌دن اوممزین بوحالی
برالفتدن دکل بوخالی
بیهوده دکل بوکوکلم آلمق
کلمك باشم اوزره صایه صالمق
عقل اولسه ایدی بنمله همراه
احوالکدن اولوردم آکاه
غم کوکلمی ایتمسیدی بی‌تاب
کوز پرده‌سی اولمسیدی خوناب
غفلت خللندن آیریلوردم
البته کیم اولدیغك بیلوردم
چون بنده یوق احتمال ادراك
سن سویله اوزك که کمسن ای پاك
(بوغزل مجنون دیلندندر)
اویله سرمستم که ادراك ایتمزم دنیا ندر
بن کمم ساقی اولان کمدر می وصهبا نه‌در
کرچه جاناندن دل شیدا ایچون کام ایسترم
صورسه جانان بیلمزم کام دل شیدندر
وصلدن چون عاشقی مستغنی ایلر بروصال
عاشقه معشوقدن هردم بواستغناندر

حکمت دنیا ومافیها بیلن عارف دکل
عارف اولدر بیلمیه دنیا ومافیهاندر
آه وفریادك فضولی ایجیدوبدر عالمی
کربلای عشقله خشنود ایسك غوغاندر [١]

جواب لیلی

لیلی دیدی ای قرینهٔ زوح
کام دل مبتلای مجروح
مژده که زمانه ویردی کامك
طولدی می عشرتیله جامك
مژده که میسراولدی مقصود
سودا ایله آخر ایلدك سود
مژده که مرادك اولدی حاصل
مقصودهسنی حق ایتدی واصل
لیلی بنم آرزوی جانك
کام دل زارناتوانك
مشتاق جمال ایدك همیشه
محتاج وصال ایدك همیشه
حالا که میسر اولدی دیدار
تقصیر وتعلل ایتمه زنهار
کور دولت وصلمی غنیمت
کل یانمه ایتمه فوت فرصت

لیلی‌یه بوصورتله عرض وصال ومجنونك بوقاریده‌کی غزلنه‌برنظیره انشاد ایتدیردکدن صوکره ، فضولی ، اثرینك احتوا ایتدیکی الواح تحسسدن والك کوزللرندن برینی ترسیم ایتمکه باشلیور . ودییورکه :

---

[١] بورادەکی (کر ، اکر) دن مخففدر . ضرورت وزن (اکر بلای عشقله) بی بوشکلده یازدیرمش .

(بو لیلی یه مجنونك استغناسیدر)
(واثبات صفای املاسیدر)

مجنون دیدی ای بت پریوش
خاشاك ضعیفه اورمه آتش
یاقمغه بنی یتر خیالك
یوقدر بکا طاقت وصالك
زنهار کتورمه ای سمنبر
آیینهٔ عارضك برابر
بر ذره یه کم وجود یوقدر
آیینه‌دن اکا سود یوقدر
اول کونکی کوزمده وار ایدی نور
کوزدن یوزیکی قاچوردك ای حور
حالا که نظاره‌ك اولدی مشکل
طورمق نه ایچون بکا مقابل
عشق ایتدی بنای وصلی محکم
معنیده بنی سنکله همدم
رفع اولدی بو اعتبار صورت
حاشا که اولم شکار صورت
لذت رخ یار دلستاندن
جاندر بولان ای دریغ جاندن
جانم کیده‌لی بسی زماندر
جسممده‌کی شمدی اوزکه جاندر
سنسن حالا تنمده جانم
کوزده نورم جکرده قانم
بندن بری ایلدك بنی سن
عرضه کیمه ایلیم سنی بن

بنده اولان آشكار سنسن
بن خود يوغم اولكه وار سنسن [١]
دائم سكا بنده در تجلی
بن غيردن اولمشم تسلی
كر بن بن ايسم نه سن سن ای يار
ورسن سن ايسك نه يم من زار
چون بن اولوبم سنكله مملو
وحدت روشنده خوش دكل بو
كم طشره ده استيم نشانك
بر اوزكه مكان بيلم مكانك
اول بو ايشی ايدنده بنياد
بن طفل ايدم وزمانه استاد
ايتمشدی سكا بنی مقيد
كويا اوقودردی درس ابجد
حالا قيلوبم كمال حاصل
ابجد سبقن اوقورمی كامل
چون يتدی كماله سرخط عشق
سرخط كوروب آنجق ايلرم مشق
رسوالغی چون بن ايتمشم آد
سن همم بو سلوكی ايتمه بنياد
طوت پردهٔ عصمت ايچره آرام
رسوای بنم سن اول نكونام
مجنون بكا ديرلر اهل عالم
آنجق بكادر جنون مسلم
سن اولمه فسانهٔ خلايق
مجنون ايشی ليلی يه نه لايق

---

[١] بوخم — يوقم — يوغم .

بو ساده ، بسیط ، ابتدائی ، یازلدیغی زمانك انسجام الفاظندن بیله ، اولدقچه ، اوزاق و آشاغی قالمش سوز و مصراعلرده دولاشان نفخهٔ دها ، دورت یوزسنه‌دن بری ، کتابی متزاید بر شوق ورغبتله هر کسه اوقودو-یور . مشکل‌پسندلك و قواعد پرستلك شاعرك حضور دهاسنده مبهوت تحسس و حرمتکاردر . فضولی بو اثرینی‌ده حسّیله یازدی . وحسّك ابداع ایتدیکی هر اثر کبی ، فضولینك لیلی ومجنونه ی دائما ایقاظ تأثر ایده-جکدر . لسان و بیان نه شکل و طرزه کیررسه کیرسین ...

حدیقة السعداء

فرانسز شاعر دینداری لامارتین رومادهکی سن پیه‌ر کلیساسندن بحث ایدرکن دییورکه :

... خرستیانلق محو ده اولسه ینه (سن پیه‌ر) آیین عیسایی تعقیب ایده‌جك دینك عمومی ، ابدی ، معقول معبدی قالیردی . آلویرکه بودین انسانیته والله‌ه لائق اولسون ! . . [۱]

لامارتینك بو سطرلرینی ایلك اوقودیغم زمان ، فضولینك ، داها اول آشناسی اولدیغم حدیقة السعداسنی تخطر ایتمشدم . ونه‌وقت حدیقة-السعداء خاطرمه کلسه ، لامارتینك اوسوزینی یادایدرم .

افلاطون ، کلام بالذات الطهر ، دیمشدی . بزده اونك مخلوق اولمادیغنه اعتقاد ایدرز . فی الحقیقه بر یوزنده دینلردن داها پایدار ، آثار موجوددر . معبدلری ییقیلمش وایمانلری وجدانلردن سیلینمش نه‌قادار اقوام واردرکه ادبیاتیله حالا ودائما یاشیور . خرستیانلغك قدسدن زیاده

[1] Graziella, p, 21.

حكمران اولدیغی روما شهرنده بت‌پرست شاعرلرك اثرلرینی نه **تورات** و **زبور** اولدوره‌بیلدی؛ حتی نه **انجیل شریف**!.. عیسانك حواری اولی **سن پیر** ك یاتدیغی طوپراقلر اوستنده **لوقره‌چ** له **ویرژیل** ك اثرلری ایکی بیك سنه‌دن بری اوقونیور. پك دیندار قاتولیك اولان لامارتینك دیدیکی کبی، خرستیانلق محو اولسه و عیسی ایله حواریونی یالکز تاریخده یاشار بر اسم قالسه، ینه **لوقره‌چ** له **ویرژیل** حافظه‌لرده ابدزنده و هردم تازه دوراجق. دیار بدایعك افقلری داخلنده اولوم دولاشاماز. **کوزل** له **فانی** کلمات متضاده‌دندر. **سن پیر** معبدینی **میکل آنژ** بر شعر اولارق، انشاد ایتدی. شاعر معمار، اوراده کلمه‌یرینه طاشله افادۀ حسیات ایتمشدی.

نصل که **لوقره‌چ** ك **طبیعت** یله **ویرژیل** ك **انه‌ئید** l'Eneïde ای میدان اعصاره رکز ایدلمش، مصون اندراس آبده‌لردر. بونلرك معمار شاعرلری طاشه بدل کلمه ایله ارائۀ مرام ایتمکی اختیار ایتدیلر. بدایع، نجیب و متحسس قلبلری، نه‌دینده اولورسه اولسون، تك بر نقطه‌ده جمع ایدر:

کوزل!..

استانبولك دور فتحنده خرستیانلرك الك بویوك کلیساسی اولان **آیاصوفیه** یی، حتی آدینی بیله دکیشدیرمکسزین، معبد اسلامه تحویل ایتدیلر. ناقوس ایله اذانك، صلیب ایله هلالك مجادله ایده‌میه‌جکی یرلر وارسه اوده بدایعك مظاهریدر. قدسده‌کی **قمامه** کلیساسنك چیرکینلکی قارشیسنده، **جامع عمر** ك کوزللکنه منور خرستیانلر، حیران حیران، فکراً تعبّد ایدرلر.

ایشته حدیقة السعداء بویله بر اثردر . اونی فضولی سنیلر ایچون یازمادی؛ شیعیلر ایچون ده یازمادی. تام اون عصر دو کولمش اولان کوز یاشلریله بوتون اعصار مستقبله یه و بوتون انسانیته بر داستان الم و ماتم ابداع ایتمك ایستیوردی . فضولی الك کوزل موضوعی وقعهٔ کربلا ده بولدی . حقیقی شاعرلر، اثری موضوعندن زیاده سه ورلر. مصری عبدالحق حامد فاطمه خانم دن وفضولی حدیقة السعدا سنك مقدس قهرمانی کربلانك مظلوم شهیدی ندن زیاده سه ومش ایسه معذور کورولسون .

عراقك چیلغین کونشی ، کربلا چولنه اون عصر اول دو کولن قانلری قوروتمش ، یاقشدی . شاعر حدیقة السعدا یی یازارکن کربلایی کندی قلبنه نقل ایتدی . وقلمنی مبارك قلبنه باتیرا باتیرا او بی نظیر لوحهٔ فجایعی یاراتدی . بو اعتبار ایله دینیله بیلیر که حدیقة السعداء یالکز اون عصر ظرفنده دو کولمش کوز یاشلریله دکل ، کربلاده آقمش اولان قانلرله ده یازلمش بر کتابدر .

شرق اسلامك همان هر لساننده بی حساب مرثیهٔ حسینیه تنظیم ایدلدی . سنّی المذهب شاعرلر ، حتی خرستیانلرك عربی وهندك بت‌پرست فارسی ناظملری ماجرای کربلایی پك مؤثر نشیده‌لرله ترنم ایتمشلردی . فقط بو بی پایان مرثیه‌لر آراسنده الك چوق اشتهار وتأثیر ایقاع ایدن محتشم کاشانی نك منظومه‌سیله فضولینك حدیقة السعدا سی در .

محتشم کاشانینك مرثیه‌سنی بلکه یوز دفعه اوقودم. و درس صورتنده باشقالرینه‌ده اوقوتدم . قلبدن قوپوب کلمش بویله اثرلره ادبیات جهان آراسنده موقع ویرمه‌مك فضله تعصب وقدرناشناسلق اولور . بونکله

برابر ، هم فضل تقدّم ، هم تقدّم فضل ، فضوليده‌در . ایکی اثر قار-
شیلاشدیریلیرسه حقیقت توضح ایدر .

محتشم کاشانینك نشیده‌سی دوقسان آلتی بیتدن مرکّب و سراپا
منظومدر . **حدیقة السعدا** ده کتابك اوته‌سنه ، بەریسنه سرپیلمش کبی
دوران ابیات ، بریره جمع ایدلسه ، مرثیهٔ محتشمك اون مثلندن فضله
برنشیده اولور .

فضولی **لیلی ومجنون**ه ك طرز ترتیبنی نظامی ویا هاتفیدن اقتباس ایتدیکی
کبی ، **حدیقة السعدا** نك ده مأخذی **حسین واعظ الکاشفی** نك **روضة الشهدا**-
سی‌در . شاعرك معاصری و **کلشن شعرا** ، آدلی تذکره‌سنده ترجمهٔ حالنك
مجملنی فقط موثوق صورتده محرری اولان **عهدی بغدادی** نك یوقاری‌یه
نقل ایتدیکمز [١] ،

. . . ودخی روضة‌الشهدای حسین واعظی بطریق ترجمه حدیقة‌السعدا نام
بر کتاب درج قلنمش حقا بودرکه کندی طرزنده مخترع وطریق معانیده مبتدع
وشاهد فکری الفاظ پاك ایله وکون کبی جامهٔ زرین معنا ایله اعیان ایچره متعین . الخ

شهادت محققه‌سی تورك شاعرك فضل متفوقنی تأیید ایدر .

مورخ عالی (کنه‌الاخبار) نده دیبورکه :

. . . فارسی وترکی مکمل دیوانی وعربی ودری ورومی [٢] السنه‌ده قصاید
بلاغت نشانی اولدقدن ماعدا حدیقة‌السعدا نام کتابی یعنی امام حسین بن علی
شهادتنده واقع بر مؤلف [٣] بلاغت منابی واردرکه من وجه روضة‌الشهدادن
راجحدر زیراکه احراق وتأثیر جهتنده مؤثر قطعه‌لری واضحدر . . .

[١] صحیفه ، ٢١

[٢] (دری) لسان فارسینك مقبول ومستعمل لهجه‌سی ، (رومی) سلجوق وعثمانلی
ویا غرب تورکجه‌سی .

[٣] مؤلف ، لامك فتحیله ، تألیف ایدلمش ، اثر .

حسن چلبی ده تذکره‌سنده شو حکمی ویرییور :

. . . مولانا حسین واعظك روضة‌الشهداسن ترجمه ایدوب حدیقة‌السعدا نام ویرمشدر انصاف بودرکه ترجمه دیمك دکلدر فی‌الحقیقه اول حدیقهٔ انیقهٔ رشیقه‌یه‌شول دکلونهال بلاغت دکمشدرکه [١] حسین واعظ برك وبارن کورممشدر واول‌قدر ریاحین فصاحت اکمشدرکه بوی دلجویی مشام منشیان جهانه ایرممشدر . .

فی‌الحقیقه فضولی لیلی ومجنونده مقتدالرینی کچدیکی کبی ، حدیقة‌السعدا ده دخی روضة‌الشهدایی فرسخلرله کریده براقمشدر . شایان‌دقتدرکه کرك نظامی ایله هاتفی ، کرك حسین واعظ ایله محتشم کاشانی لسان فارسینك ادوار تکاملنده اثرلرینی وجوده کتیرمشلردی . فضولی ایسه تورکجه‌نك هنوز یك ناقص وافکار وحسیاتی تمامیله افاده‌ده قاصر بولوندیغی بردورده او آبدهٔ پایداری ابداع ایتدی . کندی ده حدیقة‌السعدا نك مقدمه‌سنده سویلیور :

. . . اما جمیع مدتده مجالس و محافلده تقریر اولنان وقایع کربلا وکیفیت احوال شهدا فارسی و تازی [٢] عبارتنده بیان اولمغین اشراف عرب واکابر عجم تمتع بولوب اعزهٔ اتراك که جزء اعظم ترکیب عالم وصنف نوع بنی آدم اولوب سطر زائد صحایف کتب کبی صفوف مجالسدن خارج قالوب استیفای ادراك حقایق احوالدن محروم قالورلردی بو سببدن اقتضای عموم ماتم آل زبان حال ایله بن خاکساره تعرض ایتدی ودست تعرضله کریبانم طوتدیکه ای پروردهٔ خوان نعمت شاه کربلا فضولی مبتلا نوله کر برطرز مجدده مخترع اولسك وهمت طوتوب بر مقتل ترکی انشا قیلسك که فصحای ترکی زباننده استماعندن تمتع بوله‌لر وادراك مضموننده عربدن وعجمدن مستغنی اوله‌لر

---

[١] کمشدرکه .

[٢] تازی - عربی .

قطعه

تكرار ذكر واقعهٔ دشت كربلا
مقبول خاص وعام وصغار وكباردر
تقرير ايدنلره سبب عز واحتشام
تحرير ايدنلره شرف روزكاردر

بو فقير وحقيركه بو نصيحتى اصغا قيلدم وبو خدمتك محض سعادت اولديغنى محقق بيلدم عدم استطاعت وقلت بضاعتدن احتراز واجتناب ايتميوب ترتيبنه توجه قيلدم اكرچه عبارت تركيده بيان وقايع دشواردر زيرا اكثر الفاظى ركيك وعباراتى ناهمواردر اميددركه همت اوليا اتمامنه مساعدت وانجامنه معاونت قيله

قطعه [١]

اى فيض رسان عرب وترك وعجم
قيلدك عربى افصح اهل عالم
ايتدك فصحاى عجمى عيسى‌دم
بن ترك زباندن التفات ايله‌كم

الهى واقف كيفيت حال وعالم دقايق افعال سن بيلورسن كه سندن غيرى معين ومظاهرم يوقدر واطراف وجوانبده حاسد ومعاندم چوقدر عميم مكارمكدن وكريم مراحمكدن توقع بودركه بو بناى مجدد تعميرنده وبو ملك مؤبد تسخيرنده الفاظ ومعانيدن جميع مصالحم مهيا قيله‌سين واصحاب عناد وارباب حسد هجوم ايتدكجه بكا معين ومساعد اوله‌سن انك على كل شئ قدير .

شاعر حديقة السعدا نك سبب تأليفيله زماننده‌كى توركجه‌نك عجز بيانى بوصورتله تصريح ايتدكدن صوكره ، كتابنه مأخذ اولان آثارى تعداد ايديور . حسين واعظه يالكز اقتدا ايتمكده‌در. بوجهت طرز افاده‌سندن عياناً منفهم ايكن كوپرولو زاده مدرس محمد فؤاد بكك ،

[١] دوغروسى (رباعى) اولاجق . فضولى طبيعى (قطعه) يازمامشدر. ألده‌كى مطبوع نسخه‌نك خطياتى اولدقجه فضله بولونيور .

. . . حديقةالسعداء حسين واعظك « روضةالشهدا » ينك توسيع و تعديل ايديلەرك ترجمەسيدر [١] .

ديمەسی نه قادار مصيب اولور بيلمم ؟.. فضولی يوقاری یه نقل ايتديكمز سطرلرده دوام ايله ديور که :

... حالا السنۀ عربده مذكور اولان مقتل ابو حنيف و مصرع طاوسيدر که [٢] سيد رضاءالدين ابوالقاسم علی بن موسى بن جعفر بن محمدالطاوسی كمال تحقيق و تدقيق ايله اسناد معتبردن نقل ايدوب اهتمام ايتمش وافواه عجمده مشهور اولان كتاب روضةالشهدادر كه حضرت افصح المتكلمين مولانا حسين واعظ تتبع تواريخ و تفاسير ايدوب دقتله يازمغين روايتلری درجۀ صحته يتمش و بن خاكسارك نيتی اولدر كه اصل تأليفده روضةالشهدايه اقتدا قيلوب سائر كتبده اولان نكات غريبەلری [٣] ممكن اولدقجه اكا قلادەقيلم و حديقةالسعدا ايله موسوم ايدوب اون باب و برخاتمەده صورت تأليفه اتمام ويرم [٤] ان شاءالله تعالى (اولكی باب) انبيا احوالن بيان ايدر (ايكنجی باب) حضرت رسولك قريشدن چكديكی جفالری بيان ايدر (اوچنجی باب) حضرت سيدالمرسلين وفاتن بيان ايدر (دردنجی باب) حضرت فاطمةالزهرا وفاتن بيان ايدر (بشنجی باب) حضرت علی المرتضى وفاتن بيان ايدر (آلتنجی باب) حضرت امام حسن احوالن بيان ايدر (يدنجی باب) حضرت امام حسين مدينەدن مكەيه كلديكن بيان ايدر (سكزنجی باب) حضرت مسلم عقيلك وفاتن بيان ايدر (طقوزنجی باب) حضرت امام حسينك مكەدن كربلايه كلديكن بيان ايدر (اوننجی باب) حضرت امام حسينك شهيد اولديغن بيان ايدر (اون برنجی باب) مخدرات اهل بيتك كربلادن شامه كلديكن بيان ايدر [٥] .

---

[١] (يكی شرق) كتبخانەسنك طبع ايتديرديكی ديوان فضولی يه محمد فؤاد بكك مقدمەسی ، صحيفه ، ١٩ :

[٢] ميمك فتحيله ، (مطلع) وزننده (مصرع) محل مصارعه ؛ دوكوش يری معناسنه.

[٣] كرك بورادەكی (نكات غريبەلر) ، كرك بر سطر آشاغيدەكی (موسوم ايدوب) ياكلش و بوخطالر شاعرك ذاتنه دكل زماننه راجعدر. لزوم مبرم اولمادقجه مصادف اولديغم سهو وذهوللره اشارت ايتميورم .

[٤] آذری لهجەسنده بعضی اسملر (ايتمك) يرينه (ويرمك) مصدريله تركب ايدر . مثلا موش طرفلرنده (سن اونك تركی ويرەمزسك) ديرلركه (اونی ترك ايدەمزسك) مقامندەدر. بورادەكی (اتمام ويرم) ده اويله : اتمام ايدەيم ديمك .

[٥] حديقةالسعداء ، استانبول ١٢٨٦ طبعی ، صحيفه ، ٨ - ٧

حديقة السعداﺋﻰ فضولى ، قعر قلبندن جوشوب كلن تأثرلرله يازدى . وصحيفه‌لرنده دولاشان صرصر شيوندر . بوقادار بويوك بر كتابى يورولمايان و يازلدقجه آرتان تحسس و هيجان ايله تحرير ايچون يالكز علم وعزم كفايت ايتمز ؛ عشق لازمدر . بيتمز توكنمز برعشق : صنعت عشقى ... و فضولينك عشقى . يالكز آل عبايه محبّت ، ملهم ابداعى دكلدر . الهاملرك عينى نفخه‌لرينه ليلى ومجنونده ده صيق صيق تصادف ايديليرر . بوقاريده‌ده ديمشدك : صميمى و بويوك شاعرلر ، اثرلرينى موضوعندن زياده سه‌ورلر . واونلرده حاكم اولان يالكز عشق صنعت وصنعتدر .

*
* *

حديقة السعدانك اك بويوك مزيتى جوشغونلغى lyrisme در . اويله اولماسه‌يدى عبدالحق حامدك ، جناب شهاب الدينك ، محمد عاكفك لسانلرنده‌كى نشوۀ بيان ايله مست وبرازده مشكلپسند اولان بوكونكو ذوق اديمز فضولينك كتابنى هم استخفاف ، هم استثقال ايدردى .

حديقة السعداء توركجه ، فقط باشقا زمانلرك ، باشقا اقليملرك لهجه سيله يازلمشدر .

فضولينك زماننده استانبولده سويله‌نوب يازيلان توركجه ، چغتاى و آذرى لهجه‌لرندن داها مترقى ايدى . فضولينك ارتحالندن يتمش ايكى سنه اول وفات ايدن سنان پاشانك لسان نثرى و آلتمش اوچ سنه اول منتقل اولان احمد پاشانك طرز نظمى عراقلى شاعرك شيوۀ بياننندن دوزكوندر . فضولى وفات ايتديكى زمان باقى اوتوز ياشنده ايدى .

عراق چوللرنده غريب الديار وبيقرار بر تورك عشيرتندن يتيشه‌رك ،

مدت عمرنده استانبوله اصلا كلمه‌مش برآدام ، توركك الك بويوك مركز عرفاننده وايران ويونانك محاسنيله ايشله‌نن وسوسله‌نن تورانى برلسان ولهجه‌ده ، برقسم اسلاف ومعاصرينى درجه‌سنه چيقاجق قادار انتظام الفاظ كوستره‌مدى سه ، بو ، شاعره دكل ، مكان وزمانه عائد برقصوردر. استانبولده كيلر ، پرى صنعتله باش باشه ، فرح وفخور ياشار وياذاركن ، فضولى ، عراقده برى برينى متعاقب ده‌وريلن تختلرك طراقهٔ انهدامنى قصيده‌لريله بسته‌له‌مكه مجبور ايدى . شودورت يوز سنه ظرفنده آذرى لهجه‌سى بطائتله ، استانبولك كى ايسه ، اوكا نسبت ايدلديكى تقريرده باش دوندوروجى سرعتله ترقى ايتدى . باقى ، نفعى ، وجدى ، نائلى ، نابى ، نديم ، راغب پاشا ، شيخ غالب ، عزت منلا ؛ متوسطلردن ضيا پاشا ، غالب ، عارف حكمت ، نامق كمال ، عونى بكلر عثمانلى توركجه‌سنك قلاسيق لسان نظمنى پك زياده اينجه‌لتديلر .

فضولينك اقتدا وتمشّق ايتديكى ايلك اساتذهٔ لسان آذرى لهجه‌سيله يازانلردر . بغداد فتحندن صوكره ، استانبول توركجه‌سنك فضولى‌يه اولان نفوذى ، مثلا بنك وباده ايله ليلى ومجنونه مقايسه ايديليرسه ، عياناً كورولور . برنجيسنى شاه اسماعيل صفوى ، ايكنجيسنى سلطان سليمان قانونىناملرينه اتحاف ايتمشدى . هله بغداد قصيده‌سنده لسانى ، بوقصيده يازيليركن يدى ، سكز ياشلرنده برچوجوق اولان باقينك اسلوبى درجه‌سنده استانبوللودر . فضولى كبى بردهاى مستثنى صاحبنه احراز موفقيت ايچون برايكى نمونه وبرقاچ ممارسه كفايت ايتمش .

حديقة السعداء اوقونوركن شـو يازديغمز جهتلر نظر دقته آلينمق ايجاب ايدر .

بونكله برابر فضولینك شاعرلكی ، تورکجه نك - کندی تعبیرنجه - اکثر الفاظی رکیك وعباراتی ناهموار اولدیغی برزمانده اثرینه نصل برفیض وروح نفخ ایتمش که حالا هر صنف خلقك اعصابندن جریانلر، اهتزازلر کچیرییور .

الفاظی می ؟..

او زمانده ، حتی اوندن اول یازلمش داها منسجم الکلمات آثار منثوره وار .

افکاری وصورت ترتیبی می ؟..

بونلرده ده اوقادار ابتدائی و طفلانه شیلر کورولور که فضولی کبی برعلامه شاعردن بویله زله لرك صدورینه انسان حیرت ایدر . مثلا شو سطرلره دقت اولونسون :

... شواهدالنبوه ده امام زین العابدیندن نقلدر که امام حسین مکهٔ معظمه دن کوفه یه توجه ایتدکده هیچ منزله یتمزدیکه یحیای مظلومك ماجراسن ذکر ایتمییدی و بیورردیکه روزکار غدارك عدم مروتی و فلکك کمال مرتبه و قاحتی کور که یحیی کبی صالحك سرسعادتمندن بر فاجره یه هدیه ایتمش وسعد بن جبیر عباسدن روایت ایدر که برکون حضرت رسول علیه السلام خبر واقعهٔ کربلادن متألم اولوب تفکر ایدردیکه آیا اول غریبلرین انتقامن اول ظالملردن کیم آلور حضرت عزتدن وحی کلدیکه یارسول الله یحیی بن زکریا ایچون یتمش بیك و برروایتده یوز یتمش بیك کافر قتل اولندی شهدای کربلا ایچون یتمش کره یتمش بیك منافق قتل اولسه کرکدر . . . [١]

حضرت عزت دن کلن وحی فضولی نه قادار مترددانه یازییور !...

سعد بن جبیرك عباسدن اولان روایتنی حدیقة السعدا سنه درج ایدر - کن ، وحی الهینك قیل وقال مورخینله علاقه دار اولامایاجغنی سویله مه لی

[١] حدیقة السعداء ، صحیفه ٥٢ .

و بر روایتده بی کتابنه نقل ایتمکدن امتناع ایده‌رك ، کندندن اوّل اویدو-
رولوب ، سمایه نسبت ایدلمش بریالانك شائبه‌سندن ، شکلاً اولسون ،
حضرت عزت ی تنزیه ایتمه‌لی ایدی . دیمك که **حدیقة السعدا** نك لسان
نثرونظمی کبی ، محتویاتی‌ده بحقٍ انتقاددن مصون قالاماز . اوحالده
بواثری دورت عصردن‌بری یاشادان ویاشادقجه کوزللکنی آرتدیران
خاصّه واسرار نه‌در ؟..

صمیمیتی و بوقاریده‌ده دیدیکمز کبی ، **جوشغونلغی** !..

ادبیات بشرده پك آز آثار بوقادر صمیمیت وهیجان ایله یازلمش .
انسان اوقورکن ، ظن ایدرکه ، کلمه‌لر سطرلرده و سطرلر صحیفه‌لرده
چیرپینیور. بوقادار ممتد برهیجان ایله صارصیلان برآدامك نصل اولوب‌ده
اُوله‌مش ویاشامش اولدیغنه انسان نه‌قادار حیرت ایتسه سزادر. یالکز کربلایه
عائد ماجرایه منحصر دکل ، بو ماجرایه توطئه وکریزکاه اتخاذ ایتدیکی
دیکر وقعه‌لری حکایه ایدرکن‌ده عین حرارت بیان ، عین خفقان . . .

قصهٔ اسماعیل ی نقل ایدن شو سطرلری مثال اولارق ، لاعلی التعیین ،
آلیورم :

. . . القصه چون خلیلك قلبنی محبت اسمعیل مملو قیلدی واقعه‌سنده دیوان
قضادن حکم اولدیکه ای محرم سراپرده خلت وای مقتدای امت اکرجادهٔ محبتمده
ثابت قدمسك بندن غیریدن رغبتی کوتور ومفتونی اولدیغك جکرکوشه‌کك رشتهٔ
حیاتنه تیغ انقطاع یتور

شعر

اویله کیم معشوقی عاشق غیره دمساز استمز
عاشقن معشوق هم غیریله همراز استمز

ابراهیم اول اویخودن بیدار اولدقده هاجره ایتدی ای همسر مهربان اسمعیله
تجدید لباس برله زیور ویرکه دوست مهمانی اولور هاجر بحسب الاشاره اول
خورشید آسمان لطافتك سنبل کیسوی مشکبارین شانه‌لیوب و اندام لطیفنی البسهٔ
الوانله مزین قیلوب مهیا قیلدقده ابراهیم ایتدی بررسن وبر تیغ دخی همراه ایله
هاجر ایتدی یاخلیل الله صحبت احباب سبب رابطهٔ اتصال اولور تیغ که آلت قطعدر
آنده نه‌مناسبت و مجمع اصحاب محل حل اشکال اولور رسن که آلت عقده‌در آنده
نه واجبدر خلیل الله ایتدی شاید بر قربان ایتمك لازم اوله وباغلمغه و کسمکه تیغ
ورسن ضرورت اوله القصه ابراهیم واسمعیل هاجره وداع ایدوب روانه اولدقده
هاجر ورطهٔ تفکره دوشوب متحیر قالدقده ابلیسکه محرك سلسلهٔ فساد ومؤسس
بنای عدوان وعناددر فرصت بولوب عزم قیلدیکه خاندان خلته رخنه براغه ومعمورهٔ
نبوتن خلیلك حیله ایله ییقه بر پیرصالح صورتنه متمثل اولوب هاجرك خدمتنه
کلوب ایتدی ای صالحه بیلورمیسن ابراهیم واسمعیل قنده کیتدیلر هاجر ایتدی
دوست صلای ضیافت اورمش آکا اجابت ایدرلر. ابلیس ایتدی ای غافل غلط
خیال ایتمشسن ابراهیم اسمعیلك قانن دوکمك ایستر تیغ و رسندن اندیشه نه
اولدیغن بیلمدکمی وصورت حالندن کیفیت مآلن ملاحظه قیلمدکمی وبو کفتاردن
ابلیسك مدعاسی بوایدی که جماعت نسا رقت قلبله مشهوره‌در وطائفهٔ عورت قلت صبر
وثباتله موصوفه‌در هاجر بوخبردن متأثر اولوب اضطراب قیله وخلیلك عزیمتنه
مانع اوله هاجر ایتدی ای پیر خرف [١] عجبدرکه سن ابلیس اولمیه‌سن زیرا
خلیل اغیار قتلندن فرار ایدرکن اسمعیل که یار وفاداردر جفاسن روا کوررمی
ابلیس ایتدی ای هاجر واقعه‌سنده بو امره مأمور اولمشدر هاجر ایتدی خلیل
کاذب دکلدر فرمان اله بو خصوصده صدور بولوب جانب حقدن اشارت بویله
اولدیسه زلال تیغ بلا چشمهٔ آب بقادر وقطرهٔ خون اسمعیل لالهٔ کلزار عز وعلادر

شعر

جانله بزدن اکر خشنود اوله جانانمز
جانه منتدر آنك قربانی اولسون جانمز

[١] (خرف) عربجه‌ده (معتوه) مرادفی ، (بوناق) مقابلیدر . آذری لهجه‌سنده ،
بوکلمه‌نك تلفظ اصلیسنی براز تحریف وتغییر ایده‌رك ، (خ) ایله (ر) نك کسرهٔ ثقیله‌لریله ،
(قیریق) وزننده (خریف) دیرلر : فلان آدام خریفلادی ؛ یعنی عته کتیردی ؛ بونادی .

ابليس هاجردن نوميد اولوب خليل الله رهكذارين طوتوب ايتدى اى عاقل زمان واى افضل اهل جهان نه روا كه كلزار نبوتك نهال نورسن زينت كلشن اقتدار ايكن وسوسهٔ خواب وخيال ايله آزردهٔ تيشهٔ جفا قيله‌سن وصدف رسالتك كوهر تابناكن زيور افسر عز واعتبار ايكن دغدغهٔ فكر محال ايله كرداب بلايه صالوب متحير ومتأسف اوله‌سين

شعر

باغبانا زينت كلزار اولان شاخ كلى
كسمه فوت زينت كلزاردن انديشه قيل
شاد ايدوب اغياريكى آزرده قيلمه ياريكى
ذبح يار وطعنهٔ اغياردن انديشه قيل

حضرت خليل بيلديكه اول ابليسدر ديدى اى مدبر [١] اكرچه ميوهٔ نخل حياتم وجوهر كنجينهٔ ذاتم اسمعيلدر حقا كه اكر هررك اعضاى تركيبم بر اسمعيل اولسه وجمله‌سنك قطعنه امر معبود صدور بولسه توقف ايتم وطريق تخلف طوتيم

شعر

درد عشق يار كوكلم ملكنك سلطانيدر
حكم آنك حكمى درر فرمان آنك فرمانيدر

ابليس لعين آندن دخى مأيوس اولوب اسمعيلى طفل كوروب فريبه قابل تصور ايدوب ايتدى اى كل كلزار نبوت ونهال حديقهٔ رسالت عزيمتك نه‌يكادر اسماعيل ايتدى دوست ضيافتخانه‌سنه ابليس ايتدى حاشا ابراهيم سنى ذبح ايتمك تدار كنده‌در اسمعيل ايتدى اى پير كمراه اكر بنم قتلمه آكا امر اولنمسه دخى آنك اطاعتى بكا امر اولنمشدر انقيادنده تمردم يوقدر خصوصا كه امر اولنمش اوله

شعر

جانمى جانان اكر ايسترسه منت جانمه
جان ندركيم آنى قربان ايتميم جانانمه

[١] (مدبر) (ادبار) مصدرندن اسم فاعل ، اوغورسز ديمكدر .

خليل ايتدی ای اسمعيل بو بدبخت شيطاندر حيله‌سندن حذرايت اسمعيل
جانب ابليسه سنك اجتناب آتوب دفع ايتدكدن صكره والد صالح و ولد خلف
اتفاقله منايه كلديلر ابراهيم تيغ چكوب رسن چوزوب ايتدی ای فرزند عزيز
ناظم كاركاه حكمت ومصور صورتخانهٔ فطرتدن ذبحكه حكم اولوبدر صلاحك ندر
اسمعيل ايتدی ای والد بزركوار بوفرمانه موجب نه اوله خليل ايتدی محبت قبول
مشاركت قيلمز ومحبتده مشاركت مناسب اولمز غالبا طغيان محبتك موجب تحريك
غيرت حضرت عزت واقع اولدی و هوای افراط مودتك دريای محبوب حقيقی
متحرك قيلدی اسمعيل ايتدی ای عزيز

شعر

عجبا للمحب كيف ينام
كل نوم على المحب حرام [١]

ديمشلر معشوق عاشقی هميشه بيدار وجلوهٔ حسنندن خبردار استركه دعوای عشقله
آلودهٔ غفلت و آسودهٔ خواب راحت اوله‌سن عجبميدركه بويله خواب پريشان
كوروب پريشانلق بوله‌سين القصه هرتقديرله اسمعيل اول واقعه‌يی كندويه شرف
روزكار بيلوب واول سعادته مباهات قيلوب ايتدی (ياابت افعل ما تؤمر [٢])
ای پدر بزركوار اسمعيله بدل وار وحضرت جليله عوض يوقدر واحد مطلق دامنن
طوت يوقسه اسمعيل كبی چوقدر ابراهيم ايتدی ای فرزند كرامی نه وصيتك وار
اسمعيل ايتدی ای پدر عزيز اوچ وصيتم وار بری اولكه زمان قتلده اعضای
جسمی محكم باغليه‌سنكه اقتضای الم تيغ ايرشدكده جسم ضعيفمی احتيارسز اضطرابه
صالوب حركاتمدن سكا برآسيب ايرشوب بكا موجب عصيان اولميه

شعر

چكمزم غمم دوكسه قانم تيغ برانك سنك
وهمم آندندركه پرخون اوله دامانك سنك

وبروصيتم دخی اولدركه زمان ذبحمده رخسارهٔ زردمی

[١] سه‌ونك نصل اويوديغی سزاوار تعجبدر . هراويقو سه‌ونه حرام اولور .
[٢] باباجغم ، مأمور اولديغك ايشی كور .

پریوزینه براغوب بنی بسمل ایده‌سن اولمیه‌که مطالعهٔ صفحهٔ رخسارم ایتدکده محبت طبیعی اجرای حکمته تأخیر ویروب قتلمه مانع اولوب سنی تقصیر طاعته متهم قیله و بروصیتم دخی اولدرکه دارالسعادتکه مراجعت قیلدقده والدهٔ مهربانمی تسلی ایدوب رعایتن واجب بیله‌سن وصبر و شکر طریقنه هدایت قیله‌سن وصایا تمام اولدقده ابراهیم اسمعیلك الرین و ایقلرین محکم باغلیوب حلق‌مبارکنه تیغ بی‌دریغ اوردقده ملائکهٔ زمین وآسمان خروشه کلوب تعجب ایتدیلرکه یارب بونه بندهٔ عظیم‌الشاندر ومخلص عدیم‌الاقراندرکه ره محبتده آتش‌سوزانه براقسه‌لر تفاوت قیلماز ...

یاربّی!.. بونه‌سوزش‌بیاندرکه‌ابتدائی کلمات‌ورکیك‌عبارات آراسندن آتش‌سوزان‌کبی ادراکی وذوقی، طاتلی طاتلی یاقیور.

فضولیدن یتمش ایکی سنه اول وفات ایتمش اولان بویوك ناثر سنان پاشانك ـ نوعنده بی‌همتا ـ **تضرعات** ی استانبولك لهجه‌سیله یازلمش، داها زیاده پر انسجام و بوکونکو شیوه‌یه موافق ایکن ینه **حدیقة‌السعداء** درجه‌سنده جاذب ومؤثر دکلدر.

مثلا **تضرعات** لکٔ،

... قنغی یوسف دوراندرکه زلیخای زمانه دامننی چاك ایتمه‌مش اوله وقنغی سلیمان زماندرکه دیو جهان آنی هلاك ایتمه‌مش اوله هانکی جسمدرکه انجام جامی سرنکون وکیمه دولت ایرشدی‌که عاقبتی دیکر کون اولمدی ...

کبی **پرطمطراق وطوسه ادا** سطرلری **حدیقة‌السعدا** دن یوقاری‌یه نقل ایتدیکمز،

... هاجر ایتدی دوست صلای ضیافت اورمش آکا اجابت ایدرلر ...

جواب صافدلانه‌سی قادار روحه تأثیرایده‌میور. سنان پاشا **تضرعات** ی دوشونه‌رك، فضولی ایسه **حدیقة‌السعدا** یی دویاراق یازدی. سنان پاشانك

کوزلری استغراق ، فضولینککی ایسه یاشلر ایچنده . بری فیلسوف ، دیکری شاعر .

حدیقة السعدا دن نقل ایتدیکمز پارچا کتابك منتخب قسمی دکلدر. ذاتاً انتخاب ایدیله‌میه‌جك بر صحیفه‌سی بولونمایان بو کتابك بعض اقسامی فوق‌العاده‌لکه ارتقا ایدر . مثلا پدرینك شهادتنی متعاقب ، شامه کتیریلن امام زین‌العابدین ، جامعده منبره چیقوب ، یزیدك افعالنه عتاب وخطیب شاتمنه اعطای جواب ایدرکن ، فضولی نه‌مؤثر برلوحه ترسیم ایتمشدر!.. شاعرك قلمندن دیکلیه‌لم :

... اول بلبل کلزار فصاحت واول طوطیٔ شکرستان بلاغت کلمات حکمت آثارین یزید پلید مؤثر کوروب خلقك تغیر عقیده‌لرندن احتراز ایدوب مؤذنه اشارت قیلدیکه قامت کتوروب حضرت امامك کلماتن قطع ایده مؤذن اباغه طوروب ایتدی (الله اکبر) حضرت امام ایتدی (لاشك فیه ولاشبهة ولاشیٔ اکبرمنه [١]) مؤذن ایتدی (اشهدان لااله‌الاالله) حضرت امام ایتدیکه (اشهد بها لحمی ودمی [٢]) مؤذن ایتدی (اشهدان محمداً رسول‌الله) حضرت امام عمامهٔ شریفن فرق مبارکندن آلوب مؤذن اوکنه براقوب کیسوی معنبرلرین پریشان ایدوب ایتدی ای مؤذن بوذکر ایتدیکك محمد حقیچون برساعت صبر ایت .مؤذن خموش اولدقده شهزاده رخش فصاحتی میدان عبارته براغوب حرارت عصمت وجرأت امامت برله احتراز واجتناب ایتمیوب دیدی ای یزید کمراه‌ولعین بورسول کریم که ذکری زیور منابردر آیا سنك جدکمیدر یا نم وبوصاحب شان عظیم که وصفی ورد اکابر واصاغردر آیا سکامی اقربدر یا بکا اکر درسك که بیلمزم بوکمال تجاهلدر واکر درسك که بیلورم آیانه خیال غلط واندیشهٔ باطلدر بوکه زخارف دنیای بی اعتبار ایچون سرای عاقبتك ویران ایدوب نقد رسول اللهی تشنه‌وحیران هدف سهام بلاوسپر تیغ جفا قیلوب ومخدرات اهل بیتی نامحرملرله

[١] بونده هیچ شك وشبهه یوق . هیچ برشی اوندن بویوك دکلدر .
[٢] بوکا اتم وقانمله شهادت ایدرم .

شهردن شهره کزدیروب مبتلای محنت غربت قیلدك اکر خلقتکده اثر اسلام وار ایسه ندر بو استخفاف نقبای اسلام واکر یوق ایسه ندر بو مسجد ومحرابی آلوده قیلوب عادت باطله قیام واقدام ایتمك ... [١]

ماجرای کربلایه آغلایان کوزلرك منابع ایمانی قوروسه بیله ، بویوك تورك شاعرینك سلسبیل بیانی قیامته قادار جاری برسرشك ماتم قالیر . بدایع ، انسانیتك عقیدهٔ مشترکه‌سی بولوندقجه ، یعنی دنیاده ذکا سونمدکجه ، **حدیقة السعداء** آغلایاجق وآغلاداجق بر شعر سرشكدر .

*
* *

حسین واعظ الکاشفی نك **روضة الشهدا** سنی سلیمان قانونی دوری شعراسندن **جامی بك** تورکجه‌یه **سعادتنامه** اسمیله نقل ایتمشدر . برنسخه‌سنك **نور عثمانیه** کتبخانه‌سنده ، ۳۹۳۸ رقمیله مقید ومحفوظ بولوندیغنی علی جانب بك خبر ویردی . تدقیق ایتدم . کتابی **ابراهیم بن حسین ذوقولی** نامنده بر خطاط نسخ خطیله استنساخ ایده‌رك ، تبییضی هجرتك بیك سنه‌سی ربیع الاولنده اتمام ایتمش . عین خطاطك یازیسیله ، ینه بغدادده و ۹۹۸ سنه‌سنده استنساخ ایدیلن برنسخه‌یه‌ده تحریاتم اثناسنده وبایزیدده‌کی **کتبخانهٔ عمومی** ده تصادف ایتدم . فهرست رقمی ، ۵۸۳۸ در .

روضة الشهداء مترجمی جامی بکك استانبولده ، داود پاشا محله‌سنده دنیایه کلمش اولدیغنی تذکره‌لر یازیور . **سعادتنامه** مقدمه‌سنده شو ایکی بیت ایله نفسنی تزکیه وتعریف ایتمکده‌در .

[١] حدیقة السعداء ، صحیفه ٥ـ٣٤٤

بلا میخانه‌سینك دردنوشی (١)
صفا کاشانه‌سینك پرخروشی
خرابات اهلینك بی ننك ونامی
شراب عشق مستی یعنی جامی (٢)

مقدمه‌سندن آکلاشیلدیغنه کوره **سعادتنامه** صاحبی جامی بك **سپاهی اوغلانلری** زمره‌سندن اولوب ، دیوان مصرده خزانهٔ عامره کاتبلرندن ایمش . اوصیراده مدهش برطاعون مصره استیلا ایده‌رك ، دورت دانه یتیشمش ویا یتیشه‌جك اوغلو بومرضله وفات ایتدیکی کبی ، کندیسنه‌ده باشقه بر خسته‌لق عارض اولمش .

وفات ایدن اوغللرینه آغلارکن ، شو بیتلری انشاد ایدر :

در ، دکلدر بو آقن چشم فکارمدن بنم
کریه ایلر هر سرمو روزکارمدن بنم
بر مصیبتدر بکا ایرن که‌هر ماتمزده
کندویه ویرر تسلی حال زارمدن بنم
طاشی‌طاش اوزره قوماسون عاقل ودانا اولان
عبرت آلسون هر کشی دارو دیارمدن بنم
جوی خون آقیتسه چشم اشکبارم یریدر
کتدی اول سروسهیلر چون کنارمدن بنم
قنلو یاشلر آره‌سندن چقدی یریردود آه (٣)
سرولر پیدا اولوبدر لاله‌زارمدن بنم

ماتمزده شاعر ، کندی خسته‌لغندن افاقت بولونجا ، کتابلریله تکرار اشتغال ایتمکه باشلامش . وکیف مااتفق ألنه کچن **روضة‌الشهدا**یی اوقو-

(١) درد ، ایلك دالك ضمیله ، طورطو معناسنه .
(٢) (جامی) بکك ترجمهٔ حالی عاشق چلبی تذکره‌سنده‌در .
(٣) قانلو یاشلر .

یارق متسلّی اولمش . تورکجه‌یه ترجمه ایده‌جکی صیراده ، امر پادشاهی ایله ، کعبه‌یی تعمیر ایتدیرمکه کوندرمشلر . اتمام وظیفه‌دن صوکرا استانبوله دونه‌رك ، کتابی ترجمه ایتمشدر . دییور که :

... مولانای سالف الذکرك (١) تحریر اتدوکی نسخهٔ فارسینك چهرهٔ حالی حسن عباراتله حالی در لکن خط وخال الفاظ مسجعه و زیور خیالات رنکین و نکات واجب التحسیندن خالیدر بو فقیر قلیل البضاعه دخی مولانای مشارالیه اثرنجه کتدم لکن اثنای حکایاتده بعض آیات ضروری الذکر واحادیث شریفه وآثار وامثال مشهوره الحاق اندم و مشاطهٔ بنان لطافت بیانله عروس طروسه مناسب اولان پیرایهٔ الفاظ مسجعه برله زینت وردم و چهرهٔ آیینه کردار ابکار افکاره کلکونهٔ حسن تعبیر ایله صورت وردم وجابجا ایراد اولنان ترکی مقطعات ورباعیات وابیات وغزلیات کلیاً بو حقیر کم استطاعتك نتیجهٔ خاصهٔ فکرتی وثمرهٔ شجرهٔ باغ قریحتی در .

فضولی ایله جامی بك عینی عصرك شعراسندندرلر . استانبولده دوغمش ، سلیم ثانی‌یه شهزاده‌لکنده ، کوتاهیه والیسی ایکن انتساب ایتمش و کعبه‌یی تعمیره پادشاه طرفندن مأمور ایدلمش اولان جامی بکك شیعی المذهب اولماسنه کیمسه احتمال ویره‌مز . روضة الشهدایی بوذات اهتماملرله سراپا ترجمه ایتدکدن صوکره ، فضولی نه‌دن اوموضوعه دائر ومأخذلرینه متفوق بر حدیقة السعداء یازمقله متشیّع عد اولونسون !..

*
* *

فضولینك فارسی دیوانی

یوقاریده‌ده دیمشدك که ، فضولینك فارسی دیوانی ، بوکونه قادار

---

(١) حسین واعظ الکاشفی .

طبع ایدلمه‌مشدر [۱] . یازما نسخه‌لرده پك نادر بولونور . بنم تدقیق ایتدیکم نسخه علی کمال بك مرحومك ایدی . شیمدی نره‌ده قالدی بیلمم . تدقیقاتمی وقتیله شو یولده نشر ایتمشدم :

فضولینك المده‌کی فارسی دیوانی ، آبادی کاغده محرر ، صحیفه‌لرك یازیسز کنارلری خارج قالمق اوزره ، اون دورت سانتیمترو طول و تقریباً دوقوز سانتیمترو عرضنده یوز سکسان بر صحیفه‌لك بر کتابدر . هر بیتك مصراعلری یان یانه ، یالکز مقطعلری اوست اوسته ، یاخود آلت آلته یازلمش ، هر صحیفه اون بش بیتدن متشکل ؛ صوك صحیفه‌سی یالکز اوچ بیتی مسطور ، ناتمام بر غزل ایله قالمش اولدیغندن ، اون بیتی احتوا ایدیور . باشده‌کی اون صحیفه‌یی ده سطرلری آراسنه مصراعلر ، بیتلر سرپد- یرلمش طمطراقلی بر مقدمهٔ منثوره دولدورمش . بو حساب و تخمینه کوره ، کتابك مجموع محتویاتی ایکی بیك بش یوز آلتمش بیت اولمق ایجاب ایدر .

دیوان شو اوچ بیت ایله بردن بره انقطاع ایدیور :

دی شنیدم جانب کلشن کذار افکندهٔ
درکل از رشك رخت صد خارخار افکندهٔ
عرض عارض کردهٔ درباغ برفصل بهار
نقش باغ از چشم نقاش بهار افکندهٔ
لالهٔ حمراست بشکفته زطرف جویبار
یاتو برآیینهٔ عکس عذار افکندهٔ (۲)

---

(۱) صحیفه ۹ .

(۲) ایشیتدم‌که دون یولکی کلشنه دوشورمش ، سنك یوزیکه حسددن کله یوزغصه وکدر ویرمشسك . موسم بهاره یاناغکی عرض ایده‌رك ، نقاش بهارك کوزندن باغك نقشنی دوشورمشسك . ایرماغك یانندن قیرمزی لاله‌می آچیلمش ، یوقسه سن چهره‌کك عکسنی برآیینه‌یه‌می دوشورمشسك .

بوراده دیوان بیتمش. اون ایکی صحیفه قادار یازلمامش کاغد، کتابك صو کنده مسطرسز دورویور.

غزلیات حروف هجاء صیره‌سیله ترتیب اولونمش. ها حرفنده یالکز یدی بیتلی برغزل ایله، یوقاریده‌کی ناقص غزل وار. خطاطك برصحیفه‌یی، حتی برغزلی اتمام ایتمه‌دن براقمش اولماسنه نظراً، ناکهانی برعارضه ایله کتابك استنساخی اتمام ایدیله‌مه‌مش. حرف یادن ایسه هیچ برغزل یوق. توحید، نعت، قصیده، ترجیع و ترکیب، مسدس ومخمس، قطعه، رباعی، مفرد کبی اقسام شعرده بوسبوتون مفقود. بو اعتبار ایله ألده‌کی کتابه **دیوان** دن زیاده، **مجموعهٔ غزلیات** نامی ویرلمك داها مناسب اولور.

ها حرفندن نه قادار غزل قالدیغی مجهول بولوندیغی کبی، هانکی تاریخده، کیمك قلمیله استنساخ ایدلمش اولدیغی‌ده معلوم دکل.

بونقصانلرله برابر کتاب، کرچکدن برخزینهٔ نفائسدر. ایکی بیك بش یوز آلتمش بیت!.. هم‌ده بری بریندن کوزل بیتلر. بویوك شاعرمزك بویوك کوکلی اوقادار یانیق که حالنی تقریره برلسان، ایکی لسان، اوچ لسان عادتا کفایت ایتمه‌مش؛ جوشدقجه یازمش، یازدقجه جوشمش... نهرلر، عمانلر، یانار طاغلر کبی جوشمش. بوفارسی دیوانده‌ده اویله کوز یاشلری، اویله اینجیلر وارکه انسان باقمق، اوقومق دکل، ایچمك ایستیور.

*
* *

دیوانك مفصل ومنثور مقدمه‌سی شو سطرلرله باشلار:

الله الله چه خزانه ایست معانی که ازابتدای خلقت اشیا اصحاب شرایع واهوا باختلاف مذاهب وآرادراحکام صواب وخطا بمراد ومدعا ازان صرف می‌نمایند

وچه سلکیست کلام که درهای آن خزانه‌را دانه دانه چه سان بسلسلهٔ ضبط کشید که هیچ معنی بی آن صورت نمیکیرد وقطعا نمی پذیرد

نیست مستغنی بسان جان وتن
از سخن معنی واز معنی سخن

ترجمه‌سی :

الله الله ! .. معانی نصل بر خزینه‌در که ابتدای خلقت اشیادن بری شریعتلرله بونلره مخالف طریقتلر اصحابی اختلاف مذاهب و آرایه واحکام خطا وصوابده مراد ومدعایه اوندن صرف ایدرلر . وکلام نصل بر دیزیدر واو خزینه‌نك اینجیلرینی سلسلهٔ ضبطه نه‌صورتله دانه دانه چکمشدر که هیچ برمعنی اونسز صورت بولماز وقطعا صورتده قبول ایتمز. جان ایله تن کبی سوز معنادن ، معنی سوزدن مستغنی دکل .

بوندن صوکرا قلب انسانك کلامدن التقاط ایتدیکی جواهر فوائدی ینه بویله پرجوش وخروش برقاچ سطرله بیان ایده‌رك ، سوزك سماوی منبع وقدسیتنی برکره‌ده کندی قلمنه شو قطعه ایله اعلان ایتدیرییور :

بحقارت نتوان کرد نظر سوی سخن
سخن آنست که از چرخ برین آمده است
دل ماميل سخن چون نکند کان کوهر
خاصه از بهر دل ما بزمین آمده‌است

ترجمه‌سی :

سوزه نظر حقارتله باقیلاماز. سوز سمادن کلمشدر . کوکلمز سوزه نصل میل ایتمزکه او کوهر بالخاصه بزم ایچون یر یوزینه اینمشدر .

بوطرزومألده ایکی صحیفه قادار یازی یازدقدن صوکرا ، **فقیر مستهام فضولی بی سرانجام** قارئین اشعاریله حسبحاله باشلیور ؛ ونظر اعتبارینی هنکام صباوتنده کارخانهٔ عالمه عطف ایده‌رك ، معشوقهٔ تحصیل معارفی

منظور وپرستیده اتخاذ ایتدیکنی سویلیور . ذاتاً فضولینك قناعتنه كوره ، علمسز شعر تملسز بنادر . بونی دیوان تركیسنك مقدمه‌سنده‌ده شو صورتله تكرار ایدییور :

. . . مشاطهٔ همتم روا كورمدیكه مخدرهٔ حسن نظمم پیرایهٔ معارفدن خالی منصهٔ دهرده جلوه قیله وصراف استعداد علو فطرتم رضا ویرمدیكه رشتهٔ سلك شعرم جواهر علمدن عاری كردن بند عالم اوله زیرا كه علمسز شعر اساسی یوق دیوار كبی اولور واساسسز دیوار غایتده بی اعتبار اولور پایهٔ شعرمی حلیهٔ علمدن معرا اولمغی موجب اهانت بیلوب علمسز شعردن قالب بیروح كبی تنفر قیلوب برمدت نقد حیاتم صرف اكتساب فنون علم عقلی ونقلی وحاصل عمرم بذل اقتباس فوائد حكمی وهندسی قیلمغین مرور ایام ایله لالیٔ اصناف هنردن شاهد نظممه پیرایه‌لر مرتب قیلدم وتدریجله تتبع احادیث وتفاسیر ایدوب فضیلت شعره خدمت اسنادی نقص همت اولدیغنك حقیقتن بیلدم . . .

زماننده عقلی ، نقلی ، معلوم ومدوّن علومی تحصیل ایتمش اولدیغنی فضولی ـ ظاهرده متفاخرانه ، حقیقتده معصوم ومحق برادا ایله ـ سویله‌مكده وفارسی دیواننك مقدمه‌سنه بومناسبتله شو قطعه‌یی ده درج ایتمكده‌در :

قانع بهر چه هست مشو زانكه در طلب
حرص تو قدر ومرتبه افزون كندترا
كاری مكن كه‌در طلب رتبهٔ كمال
تقصیر اهتمام تو مغبون كندترا

ترجمه‌سی :

موجود ایله قناعت ایتمه كه طلبده‌كی حرصك سنك قدر ومرتبه‌كی آرتدیرر . ورتبهٔ كمالی طلبده تقصیر اهتمامی ایش ایدیتمه كه بو ، ینه سنی آلداتیر (١) .

(١) نامق كمالك بوما آلی اوقشایان ،
یوكسل هنركله قانع اولما
احسان خدایه مانع اولما
بیتی فضولینك قطعه‌سندن داها قوتلی وداها كوزلدر .

افسانهٔ لیلی ومجنونه نده مجنونه سویله‌تدیکی ،

ترتیب عبارت وفصاحت
عشق اهلنه در دلیل راحت
راحتدن اولان بنم کبی دور
کر صامت اوله دکلمی معذور

سوزلرینی فضولی فارسی دیوانننك مقدمه‌سنده ، باشقا بر طرز بیان ایله تکرار ایتدکدن وهر شاعری محیطك رفاهیله ارباب کمالك مقارنت واختلاطی کماله ایصال ایده‌جکنی سویله‌دکدن صوکرا ، کندی زمان ومکانی شو صورتله تعریف ایدییور :

... ازمن سودازده توقع این فن عجب است که مولد ومقامم عراق عرب است زیرا که بقعه ایست از سایهٔ سلاطین دور و بواسطهٔ سکان بیشعور نا معمور بوستانیست سروهای خرامانش کرد باد های صرصر سموم و غنچه های ناشکفته‌اش قبهای مزار شهیدان مظلوم بزمکاهیست شرابش خون جکرهای پاره و نغمه اش نالهای غریبان آواره نه نسیم راحتی رابصحرای محنت فزایش کذاری ونه بیابان پر بلایش را زسحاب رأفت امید تسکین غباری درچنین ریاض ریاضت غنچهٔ دل چکونه کشاید وبلبل زبان چه سراید .

ملکی که درو نیست زراحت اثری
هرکز فرحی نکرده بروی کذری

ترجمه‌سی :

بن سودازده‌دن بو فنی اوممق غریبدر. زیرا طوغدیغم ومقیم اولدیغم یر عراق عربدر . عراق عرب ، حاکملرك کولکه‌سندن اوزاق قالمش وشعورسز سکنه‌سننك أليله خراب اولمش بر أولکه‌در . بر بوستاندرکه صالینان سرولری سام یلننك قاصیرغالری وآچیلمامش غنچه‌لری مظلوم شهیدلر مزاریننك قبه‌لری‌در . بر عیش وطرب مجلسیدرکه شرابی جکر پاره‌لرك قانی ونغمه‌سی ایشی ، کوجی اولمیان غریبلرك

ناله‌لری‌در . نه محنت آرتدیران صحراسندن بر راحت روزکاری کچر ، نه بلالرله دولو بیابانده غبارك صوسزلغنه امید تسکین اولا بیله‌جك سحاب شفقتدن نشان وار . بویله محرومیت باغچه‌لرنده کوکل غنجه‌سی نصل آچیلیر ؟.. ودیل بلبلی نه شاقیرر ؟.. بر مملکتکه ایچنده راحت یوقدر . و اوزرندن انشراح اصلا کچمه‌مشدر (١) .

ایشته فضولینك بیچاره عراقی بزه بو حالده کلدی... یداهملزده دورت یوز سنه بو حالده قالدی . وینه بو حالده ، فقط هجرانی مؤبداً کوکللرمزه یادکار ایده‌رك ، کیتدی . شیمدی ایسه بی‌نصیب حضور ، بزه اوزاقدن کوز یاشلریله متحسرانه باقیور .

کوچدی مجنون خانهٔ دهری بکا ایصمارلادی
بر خراب اودر قالیر دیوانه‌دن دیوانه‌یه

بیتی ، صانکه فضولینك دار ودیارینه نوبت بنوبت تملك ایدنلر لسانندن سویله‌نمشدر .

فضولی مولد ومقامنی بویله مجمل وجانلی صورتده تصویر ایتدکدن صوکرا ، تصوّف جهتنه صاپیور ؛

... صحبت سلاطین سرمایهٔ حسد ، نشوهٔ شراب موجب عذاب ابد ، مصاحبت ندما مانع خلوت خیال ، کثرت مال باعث غفلت اهل حال ...

اولدیغنی سویلیور .

استادم جناب شهاب‌الدین ، هر ذکایه غدا اولان بی‌نظیر یازیلرینك برنده « استهزا ، ذکانك حقوق طبیعیه‌سندندر » دیمشدی . فضولی ده کندی

(١) (فضولینك غیر مطبوع اشعاری) نامیله فائق رشاد بك مرحومك طبع ایتدیردیکی رساله‌ده عراق عربك اووقتکی احوالنه تعلق ایدن بو سطرلرك انتشارینه استبدادك سانسوری مساعده ایتمه‌مشدی .

ذكاسنك اوحقندن فرصت دوشدكجه استفاده ايتمكده هيچ قصور ايتمه مش.
مصاحبت ندمانك و كثرت مالك ضررلريني قيد و تعيين ايتدكدن صوكرا،

... المنة لله دياری داری كه ازين آفتها دور ... (١)

دييور.

*
* *

فضولی، فارسی ديوانك سبب ترتيبنی شو صورتله ايضاح ايتمكده در:
يولی بر كون بر مكتبه اوغرامش؛ اوراده بر عجم دلبرينه راست
كلمش؛ بو دلبر شاعردن بعض ابيات ايستهمش؛ شاعرده عربجه ايله
توركجهدن برقاچ بيتنی اوقوديغی كبی، بو ابياته قصائد و معمياتندن برطاقم
لطائفده علاوه ايتمش؛ فقط عجم كوزلی،

— بونلر بنم لسانمله دكل؛ بكا فارسی، همده عاشقانه غزللر اوقو.

ديمش. ايشته غزليات فارسيدن مرتب بو ديوانك سبب ترتيبی او عجم
كوزلی ايمش.

فضولی بونی، هيچ شبهه يوق كه، تشبيب طريقيله سويليور. حقيقی
بر وقعه اولديغنه صافدرونلرله، شعرانك بوكبی عادات و تعاملنی بيلمينلردن
باشقا كيمسه اينانماز. شوندن باالكز بو حقيقتی آكليورز كه ديوان فارسيسی
صرف غزليات عاشقانه دن عبارت اشعارندن ترتيب ايدهرك، تركی ديوانده
مندرج فارسی تركيب بند ايله قصيدهسنی بيله بورايه نقل ايتمه مش. عجمجه
باشقا اشعاری وارمی، يوقمی؟. بونی تعيين ايتمك بزم ايچون ممكن دكلدر.
شو قادار كه المزده كی نسخه نك ترتيب اصلی يه موافق اولديغنه حكم ايده بيليرز.

---

(١) اللهه شكر، برمملكتك واركه بو مصيبتلردن اوزاقدر.

شاعرك يالكز توركجه اشعارينى تدقيق ايتمش اولان رضا توفيق بك ، فضولى‌يه **حافظ شيرازى مقلدى** دييور [١] . فضولينك طرزيله حافظك طورى آراسنده ، هيچ ... اما هيچ بر مشابهت ومناسبت يوقدر. فارسى اشعارينه كلنجه : ايرانى دوستلرم كوجنمه‌سينلر ، فضولينك فارسى غزللرى حافظككندن داها عاشقانه وداها جوشقوندر .

بو ادعا ايله نه فضولى‌يى بويوتمك حدناشناسلغنده بولونيورم، نه حافظى كوچولتمك قدرنادانلغنده. اعتقادمجه فضولى بويومكله حافظ هيچ بر زمان كوچولمش اولماز . ايكيسى‌ده ــ تعبيرك غرابتى معذور كورولسون ــ نامتناهيلكه بكزه‌زلر . فضولينك ايكى بيك بش يوز آلتمش بيتى آراسندن برغزل انتخاب ايتمك ايسته‌دم . هپسى برى برندن كوزل . قوجا كتابى ــ جزئى بر تنقيح ايله ــ همان عيناً نقل ايتمك وجوبى قارشيسنده متحير قالدم. تفأل ايدر كبى آچديغم برصحيفه‌سندن شو غزلى كليشى كوزل آليورم :

مرا اى شمع ميل كريه شد در هجر يار امشب
تو بنشين كريهٔ جانسوزرابامن كذا را مشب

بياد شمع رويش خواهم از سرتا قدم سوزم
برو اى اشك وآب از آتش من دوردار امشب

فكندى وعدهٔ قتلم بفردايك ميترسم
كه‌دير آيد سحر من جان دهم در انتظار امشب

نهان از خلق دارم عزم كويش حسبةً لله
مرارسوامكن اى نالهٔ بى اختيار امشب

مرادر كريهٔ امروز نقداشك شد آخر
نميدانم چه سازم كررسديارم نثار امشب

(١) عبدالحق حامد وملاحظات فلسفيه‌سى ، مؤلفى رضا توفيق ، صحيفه ، ٤٩٧ .

متاع خوابرا بربوده اند از مردم چشمم
مكر بخت بد افكنده است سوى من كذار امشب
فضولى راقرارى بود شبها بر سر آنكو
چوراندى از سر كويت كجا كيرد قرار امشب

ترجمه‌سى :

اى شمع ، هجريار ايله بكا بو كيجه آغلامق ميلى كلدى . سن اوطور ؛ جان ياقان كريه‌يى بو كيجه بكا براق . شمع رويڭك يادیله باشدن آياغه قادار يانمق ايسته‌رم . كيت ، اى كوز ياشى ، صويڭى بو كيجه نم آتشمدن اوزاق طوت . بنى ئولدورومك وعدينى فردايه براقشسڭ ؛ قورقارم كه سحر كچ كليرده بن بو كيجه انتظار ايچنده ئولورم . اوڭك سمتنه كيتديكمى خلقدن كيزليورم ، اى اختيارسز ناله ، بنى بو كيجه رسوا ايتمه . بو كونكو آغلايشمده نقد سرشكم بيتدى ؛ يارم بو كيجه كليرسه صاچيش ايچون نه‌ياپاجغمى بيلميورم . كوزببكمدن اويقو متاعنى غصب ايتديلر ، غالبا كوتو بختڭ يولى نم طرفمه دوشمش . فضولى كيجه‌لرى محله كده قرار قيلمش ؛ اورادن قوغارسه‌ڭ بو كيجه نره‌ده قرارقيلسين .

*
* *

فضولينڭك سبب تخلصنى ايضاح ايدن افاداتى آراسنده كى برقطعه‌سنى ، فارسى يازما ديوانڭك مقدمه‌سندن نقل ايله بو كتابه درج ايتمشدم [١] . فائق رشاد بك مرحوم طرفندن طبع وتمثيل اولونان وفضولينڭك غير مطبوع اشعارى ، نهايتنه اومقدمه‌ده علاوه ايدلمش اولديغندن ، خطالى اولديغنى ايضاح ايتديكم اوقطعه‌يى بومقدمه‌ده ، مصحح بولدم . نقل ايديورم . بوصورتله تصحيح ايدلمه‌سنى رجا ايدرم :

كردبدنامى ترا ازاختلاط خلق دور
عزلتم شد موجب مشغولئ كسب هنر

---

[١] صحيفه ، ١٣ .

منت ایزدرا که شدنیك آنچه بدپنداشتم
خارمن کل خاك من زر کشت سنك من کهر

صحت ومرض

فضولینك (صحت ومرض) آدلی فارسی بر اثر منثوری بولوندیغنی تذکره‌لر، کندی زماننده‌ن بری یازارلر . تورکجه‌یه مکرراً ترجمه و طبع ایدلمش اولان بو رساله‌نك متن فارسیسنی حسین زاده دوقتور علی بك بکا اعاره ایتمك لطفنده بولوندی . ۱۲۴۲ سنهٔ هجریه‌سنده (میلادی، ۱۸۲۶) کوزل تعلیق یازی ایله استنساخ ایدلمش یازما بر نسخه ایدی . بو کتابی دوقتور علی بکه، اصلاً تبریزلی، بالآخره باکوده متوطن، ارباب دانشدن **عبدالرحیم طالبوف** نامنده برذات اهدا ایتمش .

کتابك نه ایلك صحیفه‌سنده، نه باشقه طرفنده **صحت ومرض** عنوانی محرر دکلدی . یالکز جلدینك اوستنه یاپشدیرلمش بر بیاض کاغد اوزرینه **روحنامه** یازلمشدی . اعتقادمجه بو اسم، اوا ثره داها مناسبدر . چونکه موضوعی **صحت ومرض**دن زیاده احاطه وافاده ایدییور . تورکجه‌یه ترجمه ایدیلیرکن الك باشده‌کی شو برقاچ سطر اهمال وترك ایدلمش :

حمد بحد احدیرا سزاست که ریاض بدن‌را باآب جوی عشق پرورده وحسن‌رامظهر عشق وعشقرا زیور حسن کرده و درود بیعد معتمدیرا رواست که علم اوعقلرا پیرایه وعقل اوعلمرا سرمایه است صلی الله علیه وآله امابعد معتکف زاویهٔ انکسار فضولیٔ خاکساررا ...

ترجمه‌سی :

حمد بحد، ریاض بدنی جوی عشقك صوییله بسله‌ین وکوزللکی عشقه مظهر وعشقی کوزللکه زیور ایدن رب احده سزا ودعای لایعد، علمی عقله پیرایه وعقلی

علمه سرمایه اولان ملاذ امن وامان صلی الله علیه وآله حضرتلرینه روادر . بووجیبه‌یی ادادن صوکرا زاویهٔ انکسارك معتکفی فضولیٔ خاکساره ...

رسالهٔ صحت ومرضك ویا روحنامه نك مترجمی حقنده‌کی استیضاحمه ابن الامین محمود کمال بك افندی معلومات آتیه‌یی لطفاً و تحریراً اعطا ایتمشلردر:

فضولینك ابراز بویورولان (روحنامه) نامنده‌کی فارسی العباره رساله‌سنك ترجمه‌سنی کوردیکمی سویله‌مشدم . (صحت ومرض) نامیله موسوم اولان بو رساله - مقدمه‌ده بیان اولوندیغی وجه ایله - لبیب افندی‌یه ترجمه ایتدیریلوب طبع ایدلمك اوزره ایکن، طلب واقعه بناءً عبدالحق منلایه ویرلمشدر [١] . مشارالیهك وفاتیله استرداد ایدیله‌مدیکی کبی ، مسوده‌سی ده محترق اولدیغندن ، ١٢٧٣ ده لبیب افندی‌یه تکرار ترجمه ایتدیریله‌رك ، بویوکجه قطعه‌ده ١٦ صحیفه اولارق ، طبع ایدیلمشدر . هانکی تاریخده ، هانکی مطبعه‌ده طبع اولوندیغی محرر دکلدر . غلطه کومروکی تحریرات باش کاتبی الحاج محمد راغب بك‌ده کوچوك قطعه‌ده ، ٣٦ صحیفه اولارق ، ١٢٨٢ تاریخنده وجریدهٔ حوادث مطبعه‌سنده باصدیرمشدر . مترجم لبیب افندی ، تقویم وقایع ومطبعهٔ عامره ناظر اسبقی‌در . ١٢٨٤ ده وفات ایتمشدر .

لبیب افندی روحنامه یی ، شیوهٔ قدمایی تعقیب ایله ترجمه ایتمشدی . داها آچیق اسلوب ایله اولان دیکر بر ترجمه‌سی ١٣٢٧ سنهٔ هجریه‌سنده طرفمزدن طبع اولونمشدر .

اثرك موضوعی روحك بدن دیارینه سیاحتیله مصادف اولدیغی احوال کوناکون تشکیل ایدر . کاشکی روحنامه نامیله ترجمه ایدلسه‌یدی !.. چونکه صحت ومرض بو کتابده اصل دکل ، فرعدر . علم النفسدن منافع الاعضایه قادار بر طاقم مباحث بو کوچوك رساله‌یه متصوفانه بر لسان ایله ،

[١] عبدالحق منلا ، بویوك برادری بهجت افندیدن صوکره سلطان محمود ثانی‌یه سراطبا اولمش وبو مأموریتی عبدالمجیدك دور سلطنتنده‌ده دوام ایتمشدی . شاعر اعظم عبدالحق حامد بکك پدری خیرالله افندی عبدالحق منلانك یکانه مخدومی‌در .

رمز وخیال شکلنده درج ایدلمش . فضولینك حس وشعورینه حاکم
اولان **حسن وعشق** بوشاعرانه اثر منثورده‌ده ترتیل وتجلیل اولونیور .
ذاتاً فضولینك منثور ، منظوم هر اثری حسن وعشقه عرض ایدلمش
بر عبادت حسیه وفکریه‌در . **روحنامه** نك ترجمه‌سی موجود اولدیغندن ،
فضله ایضاحاته لزوم کورمدم .

*
* *

محاورهٔ رند وزاهد

بوده فضولینك لسان فارسی ایله محرر و **روحنامه** دن چوق مفصل
بر اثر منثوری‌در . متعدد قطعه ورباعیلر کتابك هر طرفنه سرپیلمش .
اصلنی کورمدم . تورکجه‌یه هجرتك بیك ایکی یوز اون دوقوز تاریخنده
ترجمه ایدلمشدر (میلادی ، ١٨٠٤) . مترجم ، کندی شخصی وهویتنی
یالکز شو سوزلرله تعریف ایدییور :

... بوبادیه‌نورد هوس یعنی (سالم) زار وبیکس که اوان طفولیت و وقت بیقدرتی وطاقتدن الی هذا الآن تحصیل معارف وهنرده سعی وکوششه صرف اوقات الخ ...

مترجم سالم افندی اثرینی سلیم ثالثه تقدیم ایتمش و کندی تعبیرنجه ،
علی فوق المأمول مظهر احسان وعطا اولمشدر . **فطین افندی تذکره‌سی** نده
مندرج (سالم) آدلی شعرانك هیچ برینی بو اثرك مترجمیله تألیف ایده -
مدیکمدن ، ینه ابن الامین محمود کمال بك افندی‌یه مراجعت ایتدم . مدقق
بی همال شو سطرلری ارسال بویوردیلر :

سالم ١٢١٥ ده (منظومهٔ خسرو وشیرین) یازوب ، سلطان سلیم ثالثه

تقدیم ایتدیكنی ، مظهر احسان اولدیغنی ، برمدت (خدمت اكابرده مستخدم وینه سریعاً مبتلای دوری والم اوله‌رق) انزوا ایلدیكی اثناده - كه ١٢١٩ سنه‌سی در - فضولینك (محاورهٔ رند وزاهد) نامنده‌كی اثرینی فارسیدن تورکجه‌یه ترجمه ایتدیكنی مقدمه‌ده سویلیور .

بروسه‌لی طاهر بكك (عثمانلی مؤلفلری) نده و كوپرولو زاده فؤاد بكك (فضولی حیات واثری) عنوانلی اثرنده (١٢١٥ ده اسكداری مصطفی سالم افندی) طرفندن ترجمه ایدلدیكنی سویلیور . بوذاتك (اسكدارلی) و(مصطفی) اولدیغنی نره‌ده كوردكلرینی بیلمم . البته بریرده كورمشلردركه یازمشلردر .

خدمات اكابرده برمدت مستخدم اولان غیر معروف بر(سالم) ك دكل ، اكابردن معدود اولان (سالم) لرك بیله ترجمهٔ حاللرینك ضبط اولونمادیغی معلومدر . مجهول صرفدن استخراج معلوم ، هذیان محموم قبیلندندر . بنابرین هرصورولان شیئه جواب ویره‌مه‌ینلر معذور كوروله‌لیدرلر ...

بو سالم كیم اولورسه اولسون ، ذاتی اولمقدن زیاده اضافی بر اهمیتی حائز ایدی . بونك ایچوندركه كیم اولدیغنی اوكرنمك ایسته‌مشدم . **محاورهٔ رندوزاهد** دن احتمال كه ذوق آلانلر واردر . و متن فارسیسی تحری ایدلسه استانبولك عمومی ، خصوصی كتبخانه‌لرنده بلكه بولونور . فقط بن بو اثرده فضولینك روحنی حتی **رومنامه** ده اولدیغی قادارده بولامادم . **حدیقة السعدا** ایله **لیلی و مجنون** ك باغری یانیق شاعری ، **محاورهٔ رندوزاهد** ده براز متصوف ، براز خیال پرداز ، براز مضمونساز ، براز ناصح و پك چوق عقلادر . بونك ایچوندركه نه اصلنی استانبول كتبخانه‌لرنده تحری ، نه ترجمه‌سنی بو صحیفه‌لرده تحلیل ایتدم .

*
* *

فارسی ساقی نامه

تورکجه کلیات آثاری آراسنده فضولینك اوچیوز یکرمی یدی بیتدن متشکل برفارسی ساقی‌نامه‌سی وار . بوساقی نامه‌یی شاعر فارسی دیوانه ادخال ایتمه‌مشدی . دیوانك ینه فارسی مقدمهٔ منثوره‌سنده دیدیکی کبی ، بودیوان صرف عاشقانه غزللردن مرکبدر . فارسی برقصیده ایله ترکیب بندینی بیله غزل اولمادقلری ایچون ترکی دیوانه درج ایدن فضولینك بو (ساقی نامه) یی مستقل رساله شکلنده تدوین ایتمش اولدیغنه قوتله احتمال ویریله بیلیر . چونکه مصرله استانبولك اسکی و شایان اعتماد طبعلرنده یالکز قصیده ایله ترکیب بندی محتوی نسخه‌لره تصادف ایدیلمکده‌در . ساقی نامه استانبولك تمثیلات متأخره‌سنده مندرج بولونیور .

ساقی نامه شهنامهٔ فردوسی وزننده ، یعنی بحر متقاربله تنظیم ایدلمشدر . ناظم اثر ، یدی جام چکدکدن صوکرا ، هر جامی متعاقب آلات موسیقیه‌دن بریله مناظره ایدییور . اوتوز سکز بیتدن عبارت اولان مقدمه‌سی ، شاعرك عشرتدن نه‌یی قصد ایتدیکنی و مشرب و مذهبنی کوستردیکی ایچون ، اعتقادمزجه ، آثار مهمه‌سندندر . بونك ایچوندرکه متنی ایله ترجمه‌سنی برلکده بوصحیفه‌لره نقل ایتمکی موافق کوردك :

سراز خواب غفلت چو برداشتم
لوای فراست برافراشتم
فکندم باثار حکمت نظر
بمعمورهٔ صنع کردم کذر
ندیدم به ازمیکده منزلی
چوپیر مغان مرشد کاملی

باو دوش نالیدم از جور دور
که برمن چرا میکند دور جور
خردمند پیری پسندیده رای
زکارم چنین کشت مشکلکشای
که دررشتهٔ آرزویت کره
زعقلست بر دور تهمت منه
خردرا خیالات بیهوده است [١]
خلاف قضا هر خیالی که هست
به تغییر آن هست توأم الم
اکر رستی از عقل رستی زغم
بدار الشفای مغان آر روی
مداوای آن علت از باده جوی
مطیع است دوران بدور قدح
زدور قدح جوی دائم فرح
منه بر دل ازدور دیرینه داغ
مچین جز کل می ازین هفت باغ
زسیر کواکب مشو تلخکام
مجو جز می جم ازین هفت جام [٢]
طرب کن چو خورشید کیتی فروز
بزرین قدح هفتهٔ هفت روز
چو یکشنبه آید چنان می بنوش
که یکشنبه دیکر آیی بهوش
کراز بهر صرف میت نیست زر
بکو بشکنند قرص مهر و قمر
دوشنبه بخور تا دوشنبه شراب

[١] بو مصراع مطبوع نسخه‌ده (خردرا خیالات بیهوده هست) شکلنده یازلمش‌سه‌ده یاکلیش‌در . دوغروسی کوستردیکمز کبی اولمق محتمل .

[٢] بومصراع (مجوجزمی‌جام ازین هفت‌جام) شکلنده مطبوع ایسه‌ده ، برنجی (جام) ك (جم) اولماسی داها معنیدار‌در .

زمی ریز بر آتش غصه آب
ورت نقل باید ز کردون بخواه
که از بهر تو بشکنند قرص ماه
چو نوشی سه‌شنبه می ارغوان
بدیکر سه‌شنبه رسان دور آن
وکر زاهد از منع کوید سخن [١]
اشارت بمریخ بدمست کن
زمی چارشنبه چو یابی نشاط
مچین تا دکر چارشنبه بساط
طلب کن که کردد ببزمت ندیم
عطارد بتاریخهای قدیم
کرت پنجشنبه بکف جام هست
منه تا دکر پنجشنبه ز دست
بمستیت جزمی که رفت از خیال [٢]
ز برجیس هشیار دل کن سؤال
بجمعه بجمعی زار ناب دل
بخور تا دکر جمعه می متصل
ورت ساز باید اشارت نمای
که خنیا کری زهره آرد بجای
چو شنبه شود بیخود از باده باش
وزان تا دکر شنبه افتاده باش
وکر باید از هر کزندت امان
زحل را بدربانی خود نشان
بساقیء کلرخ اشارت نمای
ره بسته را بر دل من کشای

---

[١] سوزمقابلی اولان (سخن) سینك ضمی وخانك فتحیله اوقوندیغی کبی ، سینك فتحی وخانك ضمیله‌ده مستعملدر . بوراده قافیه ایکنجی شکلنده قرائت ایدلمکی ایجاب ایدییور .

[٢] بومصراع (بمستیت جزمی که رفعت ازخیال) صورتنده ترتیب ایدلمش‌سه‌ده وزن ومعنی ایجابی مطبوع مأخذ‌ده (رفعت) ك (رفت) اولدیغنی صراحةً کوستریبور .

که بردار بار از دل این فقیر
فتاداست اورا بمی دستگیر
میی ده که گیرد خرد نور ازو
نه آن می که گردد خرد دور ازو
میی ده کزو شرع گیرد نظام
نه آن می که در شرع باشد حرام
زساقی بارشاد پیر مغان
چو جامی گرفتم من ناتوان
ازان جام دل نشئهٔ شوق یافت
فرح بر فرح ذوق بر ذوق یافت
بر ویم در معرفت باز شد
دل خالیم مخزن راز شد
عفی الله ای ساقیٔ تیز هوش
که کردی نظر بر من دردنوش
زمی قفل بگشادیم اززبان
که ظاهر کنم بر تو راز نهان
کنون غافل ازمن مشو می بده
لبالب بدار و پیاپی بده
بسبع المثانی که تا هفت جام
پیاپی بده کاسه پر کن تمام

ترجمه‌سی :

غفلت اویقوسندن باشمی قالدیردیغم وقت فراست سنجاغنی رکز ایتدم . آثار حکمته باقدم . ومعمورهٔ صنعه کچدم . میخانه‌دن أبی برمنزل وپیرمغان کبی برمرشد کامل کورمدم . دون کیجه اوکا جور دوردن اینلیه‌رك شكايت ایتدم . دیدم که : « بکا دوران نه‌دن ظلم ایدییور ؟ » ممدوح الرأی براختیار مشکلمی شو صورتله حل ایتدی ، دیدی که : « سنك رشتهٔ آرزو کده کی عقده ، عقلندر ؛ دورانی اتهام ایتمه . قضا وقدره مخالف اولان هر خیال ، عقل ایچون خیالات

بيهوده‌دندر . حکم قضایی تغییره تشبث ، الله توأمدر . عقلدن قورتولورسه‌ك ، غمدن خلاص اولورسك . آتشپرستلرك دارالشفاسنه [١] توجه ایت . سن دردیکه شرابدن دوا آرا . دوران ، دور قدحه مطیعدر . فرحی دائما قدحك دورنده آرا . کوکلکی بو کهنه فلکله داغدار ایتمه . بویدی باغده [٢] شرابك کاندن باشقا برشی طوپلاما . ییلدیزلرك سیریله تلخکام اولما . وجام جمدن باشقا بویدی قدحدن برشی آراما . جهانی تنویر ایدن کونش کبی آلتون قدحله هفته‌نك یدی کونی ذوق وصفا سور . بازار کلنجه ، اویله شراب ایچ که کله‌جك بازاره آنجق آییلاسك . اکر شرابه ویره‌جك آلتونك یوقسه ، سویله ، کوك آیك ، کونشك قرصنی قیرسین . بازارایرته‌سندن بازارایرته‌سنه قادار شراب ایچ . وغصه آتشنك اوستنه شرابدن صو دوك . اکر سکا مزه لازم ایسه فلکدن سنك ایچون قرص قمری قیرماسنی ایسته . صالی کونی قیرمزی شرابی ایچرسه‌ك اونك دورینی کله‌جك صالی‌یه قادار تمدید وایصال ایت . اکر زاهد ، منع ایچون سوز سویلرسه ، بدمست اولان (مریخ) ه اشارت ایت [٣] . اکر شرابدن چارشنبه کونی نشاط بولورسه‌ك کله‌جك چارشنبه‌یه قادار عشرت سفره‌سنی قالدیرما . (عطارد) ك اسکی تاریخلریله کاوب بزمکده ندیم اولماسنی ایسته . اکر پنجشنبه کونی آلکده جام اولورسه بوقدحی کله‌جك پنجشنبه‌یه قادار الدن براقما . سرخوشلغکده شرابدن باشقا شیلری اونودورسه‌ك کوکلی اویانیق اولان (مشتری) دن صور . جمعه کونی ارباب دلدن برجمعیتله تا کله‌جك جمعه‌یه قادار بلا فاصله ایچ . اکر سکا چالغی لازم اولورسه سازنده وخواننده‌لکی اجرا ایتمه‌سنی (زهره) یه اشارت ایت . جمعه ایرته‌سی اولونجه شراب ایله کندکدن اوقادار کچ که کله‌جك جمعه ایرته‌سنه قادار یره سرلمش قالاسك . ضررلردن سکا امان لازم ایسه (زحل) ی کندیکه قاپیجی ایت . کل یاناقلی ساقی‌یه اشارتله ، دی که : (قاپالی یولی کوکله آچ . و بو فقیرك کوکلنده‌کی یوکی قالدیر . اودوشکوندر ، اوکا شراب ایله دستکیر اول . بکا اویله برشراب ویر که عقل اوندن نور آلسین . عقلی کندیسندن اوزاقلاشدیران شراب

[١] (آتشپرست) ویا (مجوسیلر) دیمك اولان (مغان) ك (دارالشفا) سندن شاعرك مقصدی میخانه‌در .

[٢] یعنی یدی کوك . بربیت آشاغیده‌کی (یدی قدح) ده بویله .

[٣] (مریخ) اعتقاد قدمایه کوره ، حرب الاهیدر . (عطارد) ك (منشیٔ فلك) ، (زهره) نك (الاهٔ حسن) و (مشتری) نك (قاضیٔ فلك) اولدقلرینه اعتقاد ایتدکلری کبی .

دكل) . پیرمغانك ارشادیله ساقینك ألندن بن ناتوان قدحی آلینجه ، اوقدحدن دل نشوۀ شوق ، ز فرح اوستنه فرحله ، ذوق اوستنه ذوق بولدی . معرفتك قاپیسی یوزمه آچیلدی . وبوش کوکلم مخزن اسرار اولدی . ای کسکین عقللی ساقی ، الله سنی عفوایتسین که شراب طورطوسیله کفاف نفس ایدن بکا باقدك . دیلمده کی کلیدی شراب ایله آچدك که سکا کیزلی سرمی اظهار ایده یم . آرتق بنی اونوتمیارق ، لباب دولو قدحلرله ، بری برینی متعاقب ویر . فاتحۀ شریفه حقیچون یدی قدح موجود اولدقجه ، کاسه یی تماميله دولدورارق متصل ویر [١] .

بومقدمه ده فوق العاده دینه جك برشی یوقدر . یالکز شاعرك عیاشلقدن نه یی قصد ایتدیکنی کوستردیکی و بنت العنبدن تحاشی ایله ، شراب دن مقصدی ، عقلك کندیسندن نور آلدیغی وقاچمادیغی ، باشقا وغیرمادی برمایع مبارك ، یعنی عشق اولدیغنی سویلیور . عشق ، دائما عشق .

بو ساقی نامه ، فضولی یی بعض اشعارندن استدلال ایله ، مألوف عشرت ظن ایده رك ، اتهام آلتنده بولوندوراجق اولانلره قارشی مدافعه ایدن بر اثردر .

*
* *

فضولینك عربی دیوانی

فضولینك عربی دیوانی کورمدم . جمیل زهاوی ومعروف الرصافی کبی ، برحیات عرب شاعرلرینك اك بویوكلرندن اولان ذوات ، فضولینك عربجه ده ده پك مقتدر براستاد بیان اولدیغنی بکا سویلدیلر . کرك

[١] (فاتحۀ شریفه) اصلنده (سبع المثانی) در . بوراده کی (هفت جام) ایله یدی قات کوکی قصد ایدییور . ذاتاً ساقی نامه نك بومقدمه خارجنده کی ایکی یوز سکسان دوقوز بیتی یدی آلت ترنمله مناظره یی متضمن در .

معروف الرصافی ، کرك جمیل زهاوی افندیلر ، سعدی ایله حافظك عربجه نظمنی یالکز فضولینك اشعاری دونده دکل ، حد ذاتنده‌ده دکرسز بولدقلرینی کتم ایتمیورلردی . بو خصوصده مطالعه درمیان ایتمك وحکم ویرمك صلاحیتم خارجنده اولدیغندن ، او ایکی بویوك عرب شاعرینك رأیلرینی نقلی ایتمکله اکتفا ایتدم .

*
* *

فضولینك دیکر اثرلری

یوقاریده بحث ایتدیکمز آثارندن باشقا ، فضولینك (ترجمهٔ حدیث اربعین) ایله (شاه و کدا ، انیس القلب ، رسالهٔ سما) آدلی اثرلری اولدیغنی (تذاکر شعراء) اصحابی ایله مؤلفلر سویلیورلر . شاعرك دیکر مخلداتی آراسنده ، اهمیتسز قالان و برقسمی ضیاعدن مصونیتنی بیله تأمین ایده‌مه‌مش اولان آثاری ، فضولینك حیات ادبیه‌سنده ، یالکز اسماً یاشامقده‌در .

*
* *

فضولینك لسانی واسلوبی

... كونش ظلمتدن دوغدیغی كبی ،
اكثر اقوامك اك بویوك شاعرلری
جهالت زمانلرنده ظهورایده كلمشدر .

بوسوز ، نامق كمالكدر . استاد اكرمك **تعلیم ادبیات** ینه اولان معظم تقریضنده درمیان ایدر . وطنپرور ادیب اعظم ، حادثه‌یی قید ایله اكتفا ایده‌رك ، سببنی ایضاح ایتمیور . فی الحقیقه همان هرلسانك اك بویوك شاعرلری ، اكثریا اولسانك اوائل تشكلنده ، ظهور ایتمشدر . بونلرك ابتدائی ، بسیط برلهجه ایله ابداع ایتدكلری اثرلر ، دائما ممتنع التنظیر قالدی . یونانی **اومیروس** ، لاتین **لوقره‌ج** و **ویرژیل** ، عربك **معلقات** شاعرلری ، فرسك **فردوسی** سی ، ایتالیانك **دانته الكیه‌ری** سی ، انكلیزلرك **شكسپیری** كبی ، بزم **فضولی** دخی لسانمزك – كندی تعبیرنجه – **بیانه وقایع دشوار واكثر الفاظی ركیك وعباراتی ناهموار** اولدیغی بردورنده ، ممتنع التقلید ومخلد اثرلرینی ابداع ایتمشدر .

دیرلركه : ایتالیان كمانی اشهری **پاغانینی** ، بعضاً كمانك تك برتلی اوزرنده خارقه‌لر كوسترمش . استاد ، بونی البته برموسیقی جانبازلغی ویاعوامفریبانه برصنعتفروشلق اولمق ایچون اختیار ایتمزدی . ألنده‌كی آلت ترنمك محدودیت وعجزینی تعدیل ایچون ، صنعتكارك روحی داها زیاده جهد وقدرت صرف ایتمكه مجبور اولدقچه ، كمانك بوتك و بیكس

تلندن اووقته وبلكه بو كونه قادار ايشـيدلمه‌مش حيرت آور وغشى آور نغمه‌لر دويولدى .

نامق كمالك سببنى ايضاح ايتمه‌دن قيد ايتديكى حادثه ، بنى سنه‌لرجه دوشوندورمشدى . لاتين اشعارى حقنده عمومى بر فكر ايديتمك مقصديله بر زمان اوقومش اولديغم فرانسزجه كوچك بر كتابك ، عادتا نظر كريز ، برقاچ سطرى ، ذهنمده پاصلانمش ، قالمش اولان عقده‌يى حل ايتدى . [١]

ميلاد عيسادن بر عصر قادار زمان اول دنيايه كلمش اولان لوقرەچ دورنده لاتين لسانى يونانجه‌نك تحكمى آلتنده ورشد واستقلالنى اعلان ايده‌مه‌مش ، هنوز ابتدائى بر حالده ايدى . طبقى فضولينك دورى ولسانى كبى ... لوقرەچ لايموت اثرينى لاتينجه‌نك تكمل ايتمك شويله‌دورسون ، تشـكلنى بيله اتمام ايده‌مه‌مش اولديغى بر دورده وجوده كتيردى . هر قومك آباء اولين شعرى ، روحلرينك محسوسات شديده‌سنى ألارنده‌كى آلت بيانك ، يعنى لسانك افهام ايتمكه يتيشه‌مه‌ديكى ومضطر قالديغى زمانلر ، كنديلرندن صوكرا كلن لهجه‌لرى دوزكون وزنكين صناديد بيانى عاجز وحيران براقاجق الهاملره مظهر وايشته اوزمان فوق العاده وخارق العاده اولورلر . بزم فضولينك‌ده سر موفقيتى بودر .

اكثر الفاظى ركيك وعباراتى ناهموار اولان بر لساندن اونك صرصر

[1] Il (Lucrèce) a le charme des primitifs qui, ne disposant que d'un instrument imparfait, font effort pour lui faire rendre ce qu'ils sentent vivement, ont souvent des trouvailles heureuses et frappent plus fortement que leurs successeurs, servis par une langue plus maniable et une vercification plus correcte.

A. Cartault, La Poésie latine, p. 53

تحسساتی اویله درین شعرلرقوپاروب آلدی که بز بوکون دوزکون و آهنکدار لهجه‌مزله بو بدایعك قارشوسنده ، مبهوت وحیران ، عجزمزی اقرار ایتمکدن باشقا برشی یاپامیورز .

مشکلاتی اقتحام ایله محالاتی ویا او وقته قادار محال ظن اولونان شیلری دائرهٔ امکانه ادخال ایتمك : ایشته هرداهینك یاپدیغی بودر . روحك تقاضای تحسسی قارشیسنده بشرك عجز بیانی هیچ برشاعر بزم عبدالحق حامد قادار موفقیتله تصویر ایده‌مدی . مقبر مقدمه‌سنده‌کی شو برقاچ سطرك معناسنی ، قرق سنه‌لك حافظه آشنالغندن صوکره ، آنجق شیمدی آکلیا بیلیورم :

... فقیرك براثری اولدیغیچون مقبری شعر دییه تلقی ایتمك ایستین ، اوقورسه مطالعه‌سنده نم شاعرلکمدن بر نشان بولماز . آنجق دوشونور ایسه برفریاد دویارکه بونی برشعر ظن ایدر . اوفریاد ، بشرك عجزیدر .

اك کوزل ، اك بویوك ، اك دوغرو شعر بر حقیقت مدهشه‌نك تضییقی آلتنده هیچ برشی سویله‌مه‌مکدر . مقبر ایسه خطابت ایدییور .

انسان ، بعض کره ، خاطرینه کان برخیالی طانیاماز ؛ اوقدر کوزلدر .

ذهنندن اوچان برفکره یتیشه‌مز ؛ اوقدر یوکسکدر .

قلبنده دوغان برحسی بولاماز ؛ اوقدر دریندر . بوعجز ایله برفریادقوپاریر ؛ یاخود بك قاراکاق برشی سویلر ؛ یاخود هیچ برشیٔ سویلیه‌مزده قلمنی آیاغنك آلتنه آلوب أزر . بونلر شعردر .

مقبر کوکلمدن دوغمش بر تأثری حاوی ایکن بعض طرفلرنجه نم ، روایت اولونان ، شاعرلکمه بوسبوتون اجنبی در . اوقویان بر برینه بکزه‌مز ایکی لسان بولورکه مقبرك بلکه ایکی آدام طرفندن یازلدیغنه ذاهب اولور .

هله یازدیغم شیلرك بعضیسی اوقدر نم دکلدرکه معنالرینی کندیم ده آکلایامام ...

بزم کبی فانیلر ایچنده شعری آکلایش اولانلر نادر دکلدر . فقط

مقبر مؤلفی کبی اعاظم دها ، کمال صمیمیتله اعتراف ایتدیکی وجهله ، بعضاً کندی شعرلرینك معنالرینه بیکانه داورانیر کن، **شاعری** آکلارلر... وآکلادیرلر . بو شاعر ، بزم کبی **افاعل وتفاعل** آراسنده چیرپینوب تپینن عجزهٔ بیان دکل ، بشرك عجزندن ، فریاد شکلنده ، انسانیته الواح بدایع ابداع ایدن عبدالحق حامد کبی ، فضولی کبی فوق‌البشرلردر . لسانلر نه‌قادار تکامل ایدرسه ایتسین ، بو عجز تبلیغه هر زمان ومکانده وصیق صیق تصادف ایدیله‌جك . مکر که ـ نعوذبالله ! .. ـ بو بوك شاعرلرك سلسلهٔ ورودی منقطع اولا .

فضولی چوق عالم وشعرندن زیاده معلوماتی تشهیرا تمکله محظوظ اولمق ایستر برشاعردر . فقط عشق ، شاعرك عنان هوساتنه صاریلارق ، اونی دائما میدان محبتده قوشدوردی .

صبرم آلوب فلك بكا یوز بیك جفا ویرر
آز اولسه هرمتاع اکا ایل چوق بها ویرر

بیتی ، تدقیق وتعمیق ایدلسه ـ فضولیدن ، بیلمم قاچ یوز سنه صوکرا ، علم صورتنده تدوین ایدلمش اولان ـ **اقتصادك عرضه وطلب** قانونی مجملاً تعریف ایدن برسانحهٔ فکریه‌در . فقط فضولینك عاشقلغی ، فلکله اولان داد وستدمظلومانه‌یی بوفکره مزج ایده‌رك ، اونی سنوحات قلبیه‌نك کوزللری درجه‌سنه اصعاد ایتمش .

اعتقادمجه فضولینك روحنك درین وبارز صورتده کوسترن آثارندن بری شو غزلیدر :

ای خوش اول مست که بلمز غم عالم نه ایمش
نه چکر عالم ایچون غم نه بلور غم نه ایمش
بر پری سلسله سی عشقنه دوشدم تا که
شمدی بلدم سبب خلقت عالم نه ایمش
واعظ اوصاف جهنم قیلور ای اهل ورع
وار آنك مجلسنه کور که جهنم نه ایمش
اوقی سینه مدن آتوب قالمش ایدی پیکانی
آه بلدم سبب آه دمادم نه ایمش
ای فضولی مزهٔ ساقی وصهبا بلدك
توبه قیل تابله سن زرق وریا هم نه ایمش

شاعر ، پری سلسله سی عشقنه بغتةً دوشدکدن صوکرا ، سبب خلقت عالم نه اولدیغنی بیلمش . سینه سی تیر جانانك افتراقیله دمادم آه ایدییور . اوکا کوره ، حسن بر واسطه در ؛ غایه عشق . عالمك خلقتی ده ، خالقی ده عشق ، هپ عشق .

*
* *

فضولی‌یه کیملرك نفوذ وتأثیری اولدی .

بویوك ، کوچوك هر شاعر ، شخصیت معنویه‌سنك تشکل وتکملندن اول ، طبیع واستعدادینه ملایم شعرای متقدمه‌نك نفوذینه آز چوق تابع قالمقدن قورتولاماز . بواویله بر قاعده‌درکه استثناسی یوقدر . محیطنه مربوط اولمایان دها بولونمادیغی کبی ، اسلافنك بعضیسنه مدیون اولمایان داهی ده کوستریله‌مز . فضولی‌یی بزبوکون وادیٔ خاص صاحبی بر استاد طانییورز . بواستاد ، شوخصوصیته واصل اولمق ایچون نه‌قادار عمومی یوللردن کچدی !.. فضولینك تربیهٔ ادبیه‌سی éducation littéraire تورکجه قادار وبلکه تورکجه‌دن زیاده عرب وبالخاصه عجم ادبیاتیله ادباسندن آلدیغی انکارایدیله‌مز . اونك زماننده عرب وفرس لسانلری بزمکندن داها متکامل ایدی . فضولینك فارسی اشعارنده‌کی انسجام الفاظ ، تورکجه آثارنده کوروله‌مز . بونقیصه ، شاعرك دکل ، آلت بیانك اودورده‌کی نقصانندن متولد برقصوردر . فضولینك دهاسی ، یالکز تورکجه‌ده دکل ، فارسیده‌ده ذاتنه خاص بروادی آچدی . اولسانده‌کی غزلیاتنده ، ایرانك کندیسندن اول کلن صنادید سخنندن هیچ برینك طوری کورولمز . تورکجه‌ده ایسه مجددلکی موجدلك درجه‌سنده‌در .

فضولی کندی وادیسنی کندی آچمادیسه‌ده ، کندی توکتدی . بوکا سبب ده غرب لهجه‌سنك آذری لهجه‌دن زیاده وسرعتله تکامل ایتمه‌سیدر . فضولی بیله بغدادایله استانبول عینی بایراق آلتنده برلشدکدن صوکرا ،

وحتی بغداد قصیده‌سنده کورولدیکی کبی ، داها اول بزم لهجه‌یی ترجیح واختیار ایتمشدی . بنگ وباده ایله‌لیلی ومجنونه مقایسه ایدیلیرسه بو افتراق وتکاملك شکلی ظاهر اولور .

فرس ادبیاتندن ایتدیکی استفادهٔ فکریه‌ده اونی عجم مقلدی درکه‌سنه دوشوره‌مدی . مثلا ،

کورمه‌مشدر کرچه کیمسه جان بدندن کیتدیکن
ایشته بن کوردم که شیمدی کندی جانمدر کیدن

بیتنك ایکنجی مصراعی سعدینك ،

دررفتن جان ازبدن کویند هرنوعی سخن
اینك بچشم خویشتن دیدم که جانم میرود

بیتندن حرفیاً مترجمدر . اوقادار که فضولینك بو بیتی کورمه‌دن اومصراعی یازمش اولدیغنه احتمال ویریله‌مز . فقط فضولینك مصراع اولده کوستردیکی تصرف ، کندی بیتنی ترجمه واقتباس درکه‌سندن چیقارارق ، اکمال وتصحیح درجه‌سنه ایصال ایتمشدر .

تذاکر شعرا صاحبلری فضولینك علیشیر نوائی واديسنده تنظیم اشعار ایله شاعرلکه باشلامش اولدیغنی قید ایدرلر . بحه اونده نوائیدن زیاده ، نسیمی ایله حبیبی نك وبرده احمد پاشا نك نفوذلری محسوسدر .

بیانی محمد افندی تذکره‌سنك فضولی حقنده‌کی نوائی ایله ترکی مابینده براسلوب بدیع اختیار ایتمشدر حکمی واقعه تطابق ایدر [١] .

[١] بیانی محمد افندینك بوراده‌کی (نوایی) دن مقصدی جغتای لهجه‌سی، (ترکی) دن‌ده غرب شیوه‌سیدر .

نسیمینك ،

کافر کورنجه زلف ورخك دیدی ای نکار
آمنت بالذی خلق اللیل والنهار

لبکه اهل نظر جان دیدیلر کرچك ایمش
آغزیکه نقطهٔ پنهان دیدیلر کرچك ایمش
جنت اهلی که یوزك باغنه ای جنت وحور
روضهٔ خلد ایله رضوان دیدیلر کرچك ایمش

کل کل که قامو صوم وصلاتك قضاسی وار
سن سز کچن زمانلرك اما قضاسی یوق

صالنوب ناز ایله کل کل که بنم دیده لرم
ایغك توزینه ای خسرو خوبان صوصادی [١]

بیتلری عادتا برزمان فضولی یه مشق تقلید اولمشدر .
حبیبی نك نفوذی ایسه داها بارز حس ایدیلیر . فضولی دیوانندہ کی ،

دون سایه صالدی باشمه بر سروسر بلند
کیم قدی دلربا ایدی رفتاری دلپسند
کفتاره کلدی ناکه آچوب لعل نوشخند
بر پسته کوردم آنده دوکر ریزه ریزه قند
صوردم مکر بو درج دهندر دیدم دیدی
یوخ یوخ دوای دردنهانکدرر سنك [٢]

پارچه سیله باشلایان مسدسی حبیبی نك ،

دون کوردم اول نکاری طربناك وارجمند
کافور ایله دسته لمش عنبرین کمند

[١] ایغك ــ آیاغك .
[٢] یوخ یوخ ــ یوق یوق .

بقدم شکنج طره‌سنه زار ومستمند [١]
برشخص ناتوان اوتورر کردننده بند
کیمدر بومسکین اول نه‌رسندر دیدم دیدی
زلفم کمندی طوتغنی جانکدرر سنك [٢]

مصراعلریله ابتدا ایدن نشیدهٔ عاشقانه‌سنه مقلدانه نظیره‌در .

بوندن باشقه فضولی بنه حبیبینك ،

کرسنکچون قیلمسم چاك ای بت نازك بدن
کورم اولسون اول قبا اکنمده پیراهن کفن [٣]

مطلعلی غزلنی‌ده تخمیس ایله دیواننه درج ایتدی .

احمد پاشایه نسبت ایدیلن مشهور ،

زهی تصور باطل زهی خیال محال

مصراعنی فضولی شو صورتله تضمین ایتمشدر :

همیشه دوستم اولدر دیرم که مال ویروب
قیلور طبیعتمی بستهٔ علاقهٔ مال
عبادت حق و کسب علوم ایچون مطلق
قوماز ملاحظهٔ ضبط مال بنده مجال
مدام دشمن اکا سویلرم که مالم آلوب
بکا میسر ایدر نعمت فراغت بال
حضور قلب ویرر رونق عبادت حق
فراغ خاطر اولور موجب حصول کمال
فغان که دوستمی دشمندن ایتمم فرق
کمال جهل ایله اوقات صرف اولورسه وبال

[١] بقدم — باقدم .
[٢] طوتغین — طوتغون ، اسیر .
[٣] کور — قبر ؛ اکن — آرقانك اکیلن طرفی ؛ صیرت .

بو وجه ایله اوزمی اهل معرفت صانورم
زهی تصور باطل زهی خیال محال [١]

ینه احمد پاشانك ،

چین زلفك مشکه بکزتدم خطاسن بیلمدم
کی پریشان سویلدم بویوز قاراسن بیلمدم
جانمه بر مرحبا صوندی ازلدن چشم یار
شویله مست اولدم که غیرك مرحباسن بیلمدم

—

نی خوار ایلمه که عزتی سن ویرمش ایدك
لطفکه اولمه پشیمان که بودر شان کرم

—

کاروان دل وجان اولدی روان سن کیده‌لی
نه غریب اولمشم ای مونس جان سن کیده‌لی

بیتلری ، فضولیدن چوق زمان اول ، صانکه اونك لساندن سویلنمش کبی در .

نثرده ایسه شاعر ، بوسبوتون کندیسنه خاص و ممتنع التقلید بر وادی‌یه صاحب بولونیور . اعتقادمجه فضولینك نظمی بلکه تنظیر ایدیله بیلیر ؛ فقط نثرینی تقلید ایتمك محالدر .

*
* *

شعرده مخلصی خطائی اولان شاه اسماعیل صفوی یی کوپرولو زاده محمد فؤاد بك ، تورك ادبیاتنك اولیای نعمی وعادتا فضولینك مقتدالری عدادینه اصعاد ایدییور . بیلمم نه‌دن ؟.. شاه اسماعیله فؤاد بك فضله توجهکاردر :

... (حبیبی) ایله عینی زمانده آذری ادبیاتنك [٢] اك یوکسك وخصوصی

[١] فائق رشاد بکك طبع ایتدیردیکی (فضولینك غیرمطبوع اشعاری) ، صحیفه ، ٣٣ــ٣٢ .
[٢] یعنی (آذری لهجه‌سیله اولان تورك ادبیاتنك ...)

سمالرندن بری‌ده ، شبهه‌سز ، (صفویه) دولتنك مؤسسی (شاه اسماعیل صفوی) در (٩٠٧ - ٩٣٣) [١] . (شیخ صفی‌الدین اردبیلی) دن بری پارلاق بر هالهٔ قدسیتله محاط اولان بو تورك عائله‌سی ، شاه اسماعیلك یوکسك وعزمکار شخصیتی سایه‌سنده شیخلکله شاهلغی مزج ایده‌رك ، ایران ، خراسان وآذربیجان وعراق حوالیسنده قوتلی بر دولت وجوده کتیرمش اولویور . [٢]

بوراده تاریخ یازمادیغمز ایچون شاه اسماعیلك **یوکسك وعزمکار شخصیتی** حقنده فضله سوز سویلمك ایسته‌مه‌یز . **هالهٔ قدسیتله محاط اولان** بو تورك عائله‌دن ، شاه اسماعیلك باباسی **شیخ** ویا **سلطان حیدر** اوزون حسنك همشیره زاده‌سی وداماذی اولماسه‌یدی ، او **هالهٔ قدسیت** بر تخت سلطنتی تولید ودر آغوش اتمکه کفایت ایدرمی ایدی ؟.. بونك‌ده جای تدقیقی فضولینك تاریخچهٔ حیاتی دکلدر . یالکز شاه اسماعیل صفوینك شاعرلکی حقنده برقاچ سوز سویلمك ایسته‌رز :

شاه اسماعیل ، محمد فؤاد بکك دیدیکی کبی ، آذری ادبیاتنك اك یوکسك وخصوصی سمالرندن بری دکلدر . اشعارینك کزیده ابیاتی تدقیق اولونسون ، علی‌العاده ورکیك‌البیان بر ناظم اولمقدن بر قاریش یوقاری‌یه چیقاماز . دیوانك الفاظ ومعانیسی اك دوزکون ، تعبیر آخر واصحله اك آز پریشان ودربدر اولان شو برقاچ بیتی اوقونسون :

جمله اشیاده ظهور ایدن کلامم‌در بنم
خلقت ارض وسما سرقیامم‌در بنم
واقف اولدم چون زمین واسمانك سرینه
جسممك سلطانی‌یم عالم غلامم‌در بنم

[١] ٩٠٧ سنه هجریه‌سی شاه اسماعیلك تاریخ جلوسی‌در . ٨٩٠ سنه‌سنده تولد ایتمشدی : میلادی ١٤٨٥ . وفاتنده اوتوز سکز یاشنده ایدی .

[٢] کوپرولو زاده محمد فؤاد بك ؛ فضولی دیوانئه مقدمه ، صحیفه ؛ ١١ .

ای که یوقدن بو جهانی وار ایدن پروردکار
یری ثابت کوکلری دوار ایدن پروردکار
کنت کنزاً آیتی وصفکده اولمشدر نزول [١]
وارلغنه کن فکان اقرار ایدن پروردکار

—

بز ازلدن تا ابد میدانه کلمشلر دنوز
شاه مردان عشقنه دنیایه کلمشلر دنوز

—

کتمسون عشقك که بر کنج نهان الدن کیدر
بلکه سن کتسه‌ك یانمدن سنده جان الدن کیدر
غائب اولدی کل یوزك چشممدن ای روح بیان [٢]
قورقارم که سنبل عنبر فشان الدن کیدر

—

تامنم کوکلمده جانا حسرت جانانه‌در [٣]
حق بلور کیم آغلامقدن کوزلرم پیمانه‌در

—

شریعت شرطنی بلدم طریقت یولنه کلدم
حقیقت بحرینه طالدم علی المرتضی کوردم
حقیقت علمنك سرن نه بلسون هر طهارتسز
بو سره ایرمدی منکر آنك قتلن روا کوردم

بو بیتلری سراپا اوقودیغم دیوانچه‌سندن اعتنا ایله، عادتا مشکل‌پسندانه انتخاب ایتدم. تورك ادبیاتنك الڭ یوکسك وخصوصی شاعری اولابیلمك ایچون، شویله برقاچ پریشان موزونه یازمق عجبا کفایت ایدرمی؟. کوپرولوزاده محمد فؤاد بك، فضولیده نسیمی وحبیبی کبی، شاه اسماعیلك ده نفوذادبیسی احساس ایتمك ایستیور. صنعتجه هیچ بر تفوقی اولمیان شاه اسماعیل، زماناً ده فضولی‌یه متقدم دکلدر. بری بالنسبه کنج ئولمش، دیکری داها چوق یاشامش.

[١] (اولمشدر نزول) یرینه (ایتمشدر نزول) دینیلسه‌یدی خطاسز اولوردی.

[٢] تدقیق ایتدیکم نسخه‌ده (بیان) یازیلی ایدی. معناسز اولمادقدن باشقا، (روح روان) ترکیبی کبی خاییده اولمامق مزیتی‌ده وار. بونکله برابر، اصلی (روح روان) ایکن سهو استنساخ ایله (روح بیان) اولمقده محتملدر.

[٣] تامنم — بن موجود اولدقجه.

فضولی‌یی اخلاف نصل تقدیر ایتدی ؟..

فضولینك شهرتی ، هر حقیقی شهرت کبی ، زمان ایله آرتمشدر . بو محققدر که عراقلی شاعر کندی عصرندن زیاده بو کون تقدیر اولونیور . اودورده یازیلان تذاکر شعرا ، مزایاسنی ثنا ایتمکده امساك کوسترمه‌مکله برابر ، شاعرك بعض قصائدیله شکایتنامه‌سی ، قدرینك حیاتنده بحق آکلاشیلمامش اولدیغنی کوسترمکده‌در .

فضولینك زمانی ادراك ایتمش اولان شاعر مشهور باقینك خط دستیله محرر بر مجموعهٔ منتخباتنده لجناب فضولی سرنامه‌سیله بعض غزلیاتنك مندرج بولوندیغنی کورمشدم . علی امیری افندی مرحومك کتابلری آراسنده (ملت) کتبخانه‌سنه وقف ایدلمش اولان بو کتابی ، واقفك وفاتندن صوکرا آرادم‌سه‌ده بولامادم . ان‌شاءالله ضایع اولمامشدر .

نفعی دیوانده فضولی‌یه دائر ایما یوق . فقط نابی ، اونك ،

کرم قیل کسمه ساقی التفاتك بینوالردن
الکدن کلدیکی خیری دریغ ایتمه کدالردن [۱]

مطلعلی ودوقوز بیتلی غزلنك بش بیتنی تخمیس ایتدیکی کبی ، ندیم‌ده بنه فضولینك ،

بن کدا سن شاهه‌یار اولمق یوخ اما نیلیم
آرزو سرکشتهٔ فکر محال ایلر بنی

[۱] دوغروسی (الکدن کان) اولاجق .

بیتنده کی ایکنجی مصراعی ،

گردشن کوردکجه ساقیٔ ملایم مشربك
آرزو سر کشتهٔ فکر محال ایلر بنی

صورتنده شوخانه تضمین ایتمشدر .

ضیا پاشا **خرابات** ك مقدمهٔ منظومه سنده شویله دییور :

آثار فضولیٔ عراقی
وادیٔ غزلده حی و باقی
یانیقدر اوعاشقك کتابی
نظمنده قوقار جکر کبابی
ایتمز غزلنده فکر صنعت
صنعت اولور آنده بی صناعت
پیرولری اولماز آکا امثال
تقلید اولنورمی قال ایله حال

نامق کمال ، برمکتوبنده ،

. . . شعراً دورادیمز سلطان سلیمان زماننده باشلیور [١] . اما نصل باشلیور !.. کونش شرقدن ، مهتاب آره صیره غربدن دوغدیغی کبی باشلیور . شرقدن ظهور ایدن شاعرمز فضولیدر ، غربدن ظهور ایدن مقتبس [٢] مخلوقمز ایسه باقیدر ... [٣]

دییور .

رجائی زاده استاد اکرم قمهادیه برفاج شاعر آدلی رساله سنده فضولینك ذاتنه وخصوصیت احوالنه دائر معلومات تاریخیه نك تذکره لرده کورو-

[١] ادیب اعظمك مبدأ شعرمز حقنده کی بوفکری دوغرو دکلدر .
[٢] بوراده کی (مقتبس) اسم فاعل صیغه سیله در . (ب) نك کسریله اوقوناجق .
[٣] مجموعهٔ ابوالضیا . جزء ١٠ . صحیفه ٢٩٣ .

لمديكندن شكايتي متضمن برمقدمه‌دن صوكرا ، شاعر حقنده شو حكمي ويريور :

... مشار اليهك يالكز بولنديغي زمانه نسبةً دكل ، حالا دخي ادباً برموقع عال العالي حائز اولديغي مسلمدر . مشهور ومتداول ونام نامیسنی هيچ بروقتده اونوتديرمامغه كافل اولان آثار منثوره ومنظومه‌سي ايچنده بالخاصه (ليلي نامه) سي - زمان ومكانك ايجابات طبيعيه‌سندن اوله‌رق ، بعض كهنه و غريب تعبيراتندن وعجمانه تشبيهات وتصوراتندن قطع نظر - لطافت اسلوب و نزاكت حسيات ايله مشحوندر .

(ليلي و مجنون) نك اوچ عصر صكره پايتختده وجوده كلان بر عثمانلي تياتروسنده الك اول ساحهٔ تماشايه وضع اولنمق بختيارلغنه نائل اولشي مشار اليهه مخصوص وغبطه رسان اسلاف واخلاف اولمغه شايان مظهريتلردن صاييليركه ، بوصورتله فضولي عصرمزك تاريخ ادبياتي ايچنده دخي الك مزين صحيفه‌لري نام لايموتانه‌سنه تخصيص ايتديرمكه موفق اولمش ديمكدر .

كليات آثاري ، برچوق منظوماتي دخي حاوي اولان (حديقة السعدا) سي ايله اوچ لسانه شامل اولمق اوزره بر مكمل ديوان اشعارندن و يوقريده بحث اولونان منظومه‌سيله (صحت ومرض) نامنده فارسي العباره بررساله‌سندن عبارتدر [١].

استاد اكرم ، فضولي حقنده‌كي سطرلره شو حاشيه‌يي ده علاوه ايديور :

فضولينك (خمسه) ناميله‌ده براثري اولديغي بر (تذكرة الشعرا) ده كورلدي . فقط مراجعت اولنان كتبخانه‌لرك هيچ بريسنده بولنه‌مدي .

ابوالضيا مرحوم نمونهٔ ادبيات ده ديوركه :

آثاري دقتله اوقونورسه آكلاشيلوركه فضولي وجدانه تابع اولديغي زمان ناقابل تقليد موجددر . يازاركن آغلار ، كولر ؛ آغلادير ، كولدورر .

---

[١] فضولينك (ديوان تركي) سنده فارسي وعربي بعض اشعار وابياتي وارسه‌ده ، شو ايكي لسانده‌كي آثاريني آيري آيري تدوين ايتديكندن ، ديواني بردكل ، اوچدر .

افکارینه اتباع ایتدیکی زمان تقلیده دکمز برمقلددر . قافیه یاپار ، سجع آرار ، صوغوق شیلر یازار ، دیکلانلمز سوزلر سویلر ..

لسان وجدانیله ،

دوست بی پروا ، فلك بی رحم ، دوران بی سکون ؛
دردچوق ، همدردیوق ، دشمن قوی ، طالع زبون .

یولنده سوزلر سویلر .

قلم فکریله ،

صوده عکس سروصانمك کیم قوپاروب باغبان
صویه صالمش سروینی سروخرامانم کوروب

کبی یاوه‌لر یازار .

وجدانی سویلدیکی سوزلرده بدیعه همان هیچ رعایت ایتمز . فکری یازدیغی شیلرده بدیعدن بشقه برشی دوشونمز . معمافیه فکرووجدانڭ اجتماع ایتدیکی اثرلرده واردر . آنڭ اڭ بیوك مثالی ایسه شودرج ایتدیکمز مکتوبدر [١] .

مثلا : « سلام ویردم رشوت دکلدر دیه آلمدیلر . » عباره‌سی صحیحاً فضولی‌یه یاقیشیر سهل ممتنعلردندر .

مثلا : « انه من سلیمان وانه بسم الله الرحمن الرحیم » آیتنڭ ایرادی صحیحاً فضولی‌یه یاقیشیر اقتباساتدندر .

مثلا : « بن امت ممسوخ کبی مقطوع الامل ، اول آیت منسوخ کبی ممنوع العمل » ترصیعی صحیحاً فضولی‌یه یاراشیر صنایع بدیعیه‌دندر .

فقط مثلا : « دیدم بونه‌روی غضب وچین ابرودر دیدیلر بزم عادتمز متصل بودر » عباره‌سنده‌کی ابرو ، آهو ، ماهو کبی تصنعکارانه قافیه‌لر ، صحیحاً هیچ بروقت فضولی‌یه قاقیشماز .

حاصلی فضولی تاریخ ادبیاتجه سنان پاشادن صکره کلانلرڭ برنجیسیدر ؛ فقط افکارحکمتده آکا شاکرد اوله‌ماز ؛ طبیعت شاعرانه‌ده آکا اوستاداوله‌بیلیر .

اکر وجدانی قدر فکرنده انتظام اولمق لازم کاسه‌یدی ، لسانمزده کرك

[١] نشانجی محمد پاشایه بغداددن کوندردیکی شکایتنامهٔ مشهور .

شعر و كرك انشاجه اوستاد كل اولمق ، هر كسدن زياده آكا لايق ايدى ... [١]

« نمونهٔ ادبيات » مصنفى ، فضولى حقنده بوسطرلرى يازاركن ، بر شاعرى محيطيله تدقيق و آثارينى محاكمه ايتمك نظريه‌سى بزده شايع دكلدى . جداً قيمتلى اولان تأليفنده ، طرز قديمى نه اولورسه اولسون ، ييقمق جهتنى همان ثابت دينيله‌جك بر فكر ايله تعقيب ايدن استادى نامق كماله اتباع ايتديكى ايچون ملاحظاتى هپ بو نقطه‌دن يوروتمشدر . **تضرعات** ى فارسيدن عيناً مترجم بولونديغنه كوره ، سنان پاشاده ايران تأثيراتندن آزاده بر موجد صايه‌مامز .

عبدالحق حامد ، فضولى يه الك اول **شاعر اعظم** عنوانى توجيه ايده‌رك ، **ليلى ومجنون** ده كى ،

بن عقلمدن ايسترم دلالت
عقلم بكا كوسترر ضلالت

بيتنى **مقبر** ه درج ايدركن ،

برشاعر اعظمى بو هجران ،
ايتمش بيليرم بو يولده نالان :

ديمشدى . **مقبر** شاعرينك قدر شناسلغندن دوغان بو عنوانى ، ملتك نعمتشناسلغى **عبدالحق حامد** اسمنه وصف و ترديف ايتدى .

معلم ناجى افندى (اسامى) سنده فضولى يى شويله تعريف ايديور :

---

[١] بوندن صوكرا (نمونهٔ ادبيات) ده فضولينك ترجمهٔ حالنه متعلق روايات قسماً خطالى و قسماً ده محتاج توثيق وجالب تردد بولونديغندن نقل ايدلمدى . پدريله اوغلندن باشقا اقرباسندن هيچ كيمسه‌نك نامى تاريخه انتقال ايتمه‌مشدر ؛ ٩٧٥ ده وفات ايتديكى محقق و ٩١٠ ده تولدى مستبعد اولديغى كبى . رحمة الله افندى ايله كريمه‌سنه عائد روايته هيچ بر اثرده تصادف ايتمدم . يوقاريكى صحيفه‌لرده بوكا دائر تفصيلات واردر .

(فضولی) (ملا محمد) بغداد جوارنده واقع [١] (حله) قصبه‌سندن نشأت ایتدیکندن (بغدادی) وصفنی آلمش اولان شاعردرکه وادیٔ مخصوصنده یکانه‌در . هنوز مثلی کلمه‌مشدر . دیوانی ، (لیلی ومجنون) منظومه‌سی ، (حدیقة السعدا) سی معروفدر . بعض مکتوباتی‌ده واردر . نظم ونثری کندینه مخصوص بر لطافتی حائزدر . هله غزلیات عاشقانه‌سی اوقدر لطیف ومؤثردرکه تعریف قبول ایتمز . صنعت ایله ساده‌لکی کمال سوزشله امتزاج ایتدیرمشدر . بونك نه‌قدر بیوك بر مزیت ادبیه اولدیغنی اصحاب ذوق تقدیر ایدر . (٩٧١) ده آرامکاهی اولان کربلاده ارتحال ایلمشدر .

فضولینك ٩٧١ ده ارتحال ایتمدیکی نصل محقق ایسه ، کربلاده وفات ایتدیکی ویا مدفون بولوندیغی اودرجه‌ده شبهه‌لیدر [٢] . فضولینك تاریخ ولادتی کبی ، محل ارتحالی‌ده مجهول بولونیور .

معلم ناجی افندینك فضولی حقنده‌کی وادیٔ مخصوصنده یکانه‌در . هنوز مثلی کلمه‌مشدر . سوزی محتاج توضیحدر . اووادی ، غرب لهجه‌سنك نفوذیله ، هر کون براز داها غائب ایده‌رك ، موقعنی بوسبوتون استانبول تورکجه‌سنه ترك ایتدی . بوندن باشقا اودورك طرز رؤیت وتحسسی‌ده اسلوب بیانی کبی ، بوسبوتون دکیشمشدر .

(اسامی) تألیف ایدلدیکی زمان صحرادن مقبره قادار عبدالحق حامدك برچوق آثار بدیعه‌سی انتشار ایتمشدی . اکر فضولینك شاعرلکده هنوز مثلی کلمه‌مش اولدیغنی صورت مطلقه‌ده ذکر ایتمش ایسه ، بوکا سبب ، معلم ناجینك عبدالحق حامدی کورمه‌مه‌سیدر . شخص ومسلك اختلافاتی بعضاً انسانه بویله حقسز حکملر ویردیره‌بیلیر .

---

[١] بومحلده (واقع) دیمك یاکلیش ، دوغروسی (کائن) در .

[٢] ٥٤ و ٥٥ نجی صحیفه‌لره مراجعت .

شمس‌الدین سامی بك (قاموس‌الاعلام) نده شاعری شویله قید ایدییور :

فضولی (محمد بن سلیمان) اعاظم شعرادن اولوب حله‌ده دنیایه کلمش ، و بغدادده نشئت ایتمش اولدیغندن ، بغدادی نسبتیله مشهوردر [١] . ترکی و فارسی اشعاری اولوب ، اشعار ترکیه‌ده ایکنجی علی‌شیرنوایی دینمکه شایسته‌در . کندینه مخصوص متین بر طرز افاده‌سی واردر . قانونی سلطان سلیمان خانك فتح عراقینه عزیمتلرنده فضولی صدراعظم ابراهیم پاشایه واونك واسطه‌سیله درکاه پادشاهی‌یه بعض اشعار تقدیمیله ، مظهر التفات شهریاری اولوب ، وقفدن توظیفی حقنده برات عالی دخی صادر اولمشدی که اجرای احکامیچون بعده درسعادته ورودنده اوقاف مأمورلرینك واقع اولان معامله‌سی حقنده برمقاله بلیغه‌سی واردر [٢] . بلیغ خمسه‌سی واردرکه بوندن (لیلی و مجنون) منظومه‌سی اك زیاده شهرت بولمشدر . مرتب دیوانی وحسین واعظمك (روضة‌الشهدا) سنك ترجمه‌سی اولمق اوزره (حدیقة‌السعدا) عنوانیله مشهور وپك مؤثر برتألیفی واردر [٣] .

اهل بیت جناب نبوی‌یه اولان وفرت محبتی هر اثرنده نمایاندر . ٩٧٠ تاریخنده ارتحال ایدوب تربه‌سی حله‌ده زیارتکاهدر [٤] . مذکور (لیلی ومجنون) منظومه‌سیله ترکی دیوانی ودیکر بعض آثاری (کلیات فضولی) عنوانیله جمع وطبع ونشر اولنمشدر . ترکی وفارسی اشعارندن برایکیشر بیت ایراد اولنور :

---

[١] بغداددن نشئت ایتدیکنی توثیق ایدن روایت یوق . (بغدادی) نسبتنی یوقاریده ایضاح ایتمشدك : صحیفه ، ١٤ .

[٢] مقاله دیدیکی نشانجی محمد پاشایه اولان مکتوبدر . (التفات شهریاری) حقنده (٢٥-٣٦) نجی صحیفه‌لرده تفصیلات کافیه ویرلمشدی .

[٣] (حدیقة‌السعدا) ایله (روضة‌الشهدا) آراسنده‌کی مناسبت کتابمزك متعدد محللرنده ایضاح وتعیین ایدلمشدر .

[٤] مزارینك (حله) ده بولوندیغنی (قاموس‌الاعلام) مؤلفنك نره‌دن آلمش اولدیغنی بیلمیورم . بیلدیکم ، حله‌ده فضولینك زیارتکاه اولان برقبرینك بولونمادیغی‌در .

هر کورن عیب ایتدی آب دیدهٔ کریانمی
ایلدم تحقیق کورمش کیمسه یوق جانانمی
قنغی بتدر بیلمزم ایمانمی غارت ایدن [۱]
سنده ایمان یوق که سن آلدك دیهم ایمانمی

—

تادردلت اندیشهٔ بیداد نیاید
هرکز زمن دل شده ات یاد نیاید

توفیق فکرت رباب شکسته سنده کی آونك تصاویر سلسله‌سنه فضولی ایله ابتدا ایتمشدی. مثلا نديم ايله ديگر بعضيلرندهپك زياده موفق اولان شاعر، فضولينك سيماى معنويسنى ارائه ايتمك خصوصنده بويوك بر قدرت كوستره‌مه‌مشدر . منظومه‌سنى عيناً نقل ايديورز :

کوزنده شعلهٔ نما مهر آتشین عراق ،
باقیشلرنده هویدا حزین بر استغراق ،
دهایه ناصیهٔ صافی مرکز اشراق ،
صولوق دوداقلری پرلرزش سرود فراق ...
اثرلرنده بوسودالی چهره‌در ظاهر ،
بوچهره نجه فضولی‌یه پك مناسبدر .

بوچهره ، چهرهٔ غم ، چهرهٔ محبتدر ؛
محبتك اوکا تأثیری پرغرابتدر :
سرور ، وسرور دیکی هپ درد ، هپ مصیبتدر
صفاسی ، نشئه‌سی یوقدر ، بوتون کدورتدر .
فضای روحنه برأبر کریه طاریدر ،
کولومسیورسه امین اول که اضطراریدر . [۲]

[۱] مشهوری وفصیحی (غارت قیلان) در .
[۲] توفیق فکرتك بواستدلال وحکمی دوغرو دکلدر. کرك آثارندن ، کرك معاصرلرینك شهادتندن آکلیورزکه فضولی – یوقاریده‌ده ایضاح ایتدیکمزکبی – (شوخ طبع وشیرین صحبت) ایدی ، درد معیشت بوخلقتده اولان شاعری مدت حیاتنده ایکلتدی ، دوردی .

زمان زمان قاپیلیر غملی بر تسلایه ،
طالوب کیدر نظر قلبی لیل سودایه ؛
دوکرسه خاکنه بر سرو نازنین ، سایه ؛
اولور بو ، روحی ایچون بر نشاط بی‌غایه .
بوتون املاری کوکلندن ایلمش ابعاد ،
نه‌ویرسه‌لر آکا شاکر ، نه‌قیلسه‌لر آکا شاد !..[١]

لسان حسرتی اکن شکایت افشاندر ؛
دوشونجه فرقته عالم کوزنده زنداندر ؛
جهانه کلدیکنه آن بآن پشیماندر .
رفیقهٔ سفری بر پری گریاندر ؛
اونك بینده کزر دائما خرابه‌لری ،
اونك کوزیله هپ آغلار کورور سحابه‌لری .

یوزنده ، شیمدی باقارسك ، امیدلر کورونور ؛
نه‌در امیدی ؟.. او بوندن‌ده بی‌خبر کورونور ؛
حیاته قارشی نکاهنده بر کدر کورونور ،
حیاتی عشقنی تمدید ایچون سه‌ور کورونور ...
نه وارسه عشقی ایچوندر ، اونکله دربیدار ؛
برر لطیفه‌سیدر عشقنك خزانله بهار .

اسیری اولدیغی حسن خیالپرورده
چکر محاسنه پیشنده بردونوق پرده ؛
بوتون بدایع خلقت کورونسه بریرده ،
دونر قالیر ینه چشمی او حسن اسمرده ...
او حسن اسمره مفتونلغی ازلدندر ،
اونك غمیله فضولی حیاته دشمندر .

*
* *

[١] « ایشم قرا کیجه تا صبح ناله وفریاد .
« نه ویرسه‌لر آکا شاکر . نه قیلسه‌لر آکا شاد !.. »
(رباب شکسته) حاشیه‌سی

فضولینك اجانب نزدنده‌کی شهرتی

فضولی، اجانب نزدنده لائق اولدیغی شهرت واعتباری بولامامشدر. فرانسزجه، آلمانجه وانك صوك طبعنه قادار، انکلیزجه‌انك مفصل آنسیقلوپه‌دیلر بویوك تورك شاعرینی اهمال ایدییوردی.

۱۹۱۱ سنه‌سنده، پارسده طبع ایدلمش اولان Dictionnaire des écrivains et des litté ratures آدلی، دوقوزیوز یکرمی اوچ کوچوك صحیفه‌دن متشکل برلغتده، اثرك مؤلفی اولان (فره‌دریق لولیه Frédéric Loliée) مقدما مستشرق هامر طرفندن آلمانجه‌یه ترجمه ایدلمش اولان (کل وبلبل) منظومه‌سنك صاحبی قره فضلی‌یی فضولی ظن ایده‌رك،

FUZOULI, poète turc du XVIe s., appelé aussi FAZLI et surnommé Kara ou le Noir; m. en 1563. Aussi longtemps que les Turcs garderont quelque souvenir de leur littérature ils citeront comme un de leurs ouvrages classiques: la Rose et le Rossignol de Fuzouli. Le savant orientaliste Hammer a traduit en allemend cette charmante allégorie [1].

دییور.

---

[۱] ترجمه‌سی:

فضولی، اون آلتنجی عصرك تورك شاعری. (فضلی) ده تسمیه اولونور. و (قارا) لقبیله ملقبدر. ۱۵٦۳ ده وفات ایتدی. تورکلر کندی ادبیاتلرینك خاطره‌سنی محافظه ایتدکجه، فضولینك (کل وبلبل) نی قیلاسیق اثرلرندن بری اولارق ذکر ایده‌جکلردر. علامهٔ مستشرق (هامر) بولطیف منظومهٔ رمزیه‌یی آلمانجه‌یه ترجمه ایتمشدر.

لغت صاحبنك **علامهٔ مستشرق** دیدیکی (هامر) ده غالباقره فضلی یی **فضولی** و **كل و بلبل** ی فضولینك اثری ظن ایده رك ، بوتون بر آوروپایی تغلیط ایتمشدر . آلمانجه بیلمدیکم و **كل و بلبل** ك اولسانه اولان ترجمه سنی تدقیق ایتدیرمدیکم ایچون سهو واقعك منشأنی تحقیق ایده مدم .

استقوچیالی مستشرق وو بزم ادبیاتمزه یك واقف مستر (کیب) اولا ، انکلیز لسانیله تدوین ایتمش اولدیغی تاریخ ادبیاتمزده فضولی یی شویله تعریف ایدییور :

فضولی (٩٧٠ م ١٥٦٢) بغدادلی و سلطان سلیمان دورینك اون شاعرندن بریدر [١] . تذکره لر حیاتنه دائر تفصیلاتی حاوی اولمیوب آنجق سلطان سلیمان دورنده ، عثمانلیلر طرفندن بغدادك حین تسخیرنده بو بلده ده ساکن اولدیغنی ذکر ایدرلر [٢] . اشعارنده تصادف اولونان ترکی ٔ ایران لهجه سنه عائد برچوق الفاظ و تعبیراته نظراً ، فضولینك آذربجانی بر تورك اولدیغنه حکم اولونابیلیر [٣] . عثمانلیلرك فتحنده بغدادده ساکن اولوشی بو ذهابی تقویه ایتمکده در . چونکه سلطان سلیمان طرفندن ضبط ایدلمه دن اول بلدهٔ مذکوره شاه ایرانك بلاد ممالکندن ایدی . فضولینك (لیلی و مجنون) نده مؤثر غایت کوزل پارچه لر واردر . ودیوانی دخی لسان و مضمون اعتباریله ، تورك شاعرلرینك دیوانلری آراسنده بر موقع بلند احراز ایتمشدر . بونده صیق صیق غایت حکیمانه فقره لره تصادف اولونورکه بوده ادیبك بویوك بر حکیم و علامه بر شاعر ظریف اولدیغنی اثبات ایدر .

---

[١] مستر (کیب) ك (سلطان سلیمان دورینك اون شاعرندن بری) تصنیفنی نه یه استناد ایتدیردیکنی بیلمیورم .

[٢] هیچ بر تذکره فضولینك بغدادده ساکن اولدیغنی صورت قطعیه ده ذکر ایتمز . کندی اشعارندن نقل ایله یوقاری یه (صحیفه ١٤ و ١٥) درج ایتدیکمز بیتلر ایسه بغدادده ساکن بولونمادیغنی صراحةً کوسترمکده در .

[٣] آذری لهجه سی بحر خزردن آق دکیزك بر قسم غربنه قادار سویلنن تورکجه اولدیغندن (ترکی ٔ ایرانی) سوزی بر معنی افاده ایتمز .

حضرت علی ایله نسل نبیلنك شهادتی حقنده حسین کاشفینك (روضة الشهدا) عنوانلی تألیف مشهورینی (حدیقة السعدا) نامیله نثراً غایت کوزل صورتده فارسیدن تورکجه‌یه ترجمه ایتمش [١] وبوندن باشقا (بنك وباده) عنوانلی برده صوفیانه مقامهٔ منظومه یازمشدر [٢].

مستر (کیب) ك (تاریخ ادبیات عثمانیه) دن صوکرا، ینه کندی امضاسیله، انکلیزجه بویوك انسیقلوپه دینك صوك طبعنده انتشار ایتمش اولان مقاله، داها اوقفانه اولدیغندن، تورکجه‌ده اولدیغی کبی، انکلیزجه‌ده ماهر و عربجه‌ده متبحر ادبامزدن، فاضل دوستم عمر رضا بکه ترجمه ایتدیریله‌رك، بورایه درج اولونمق مناسب کورلدی:

١٥٦٣ سنهٔ میلادیه‌سنده [٣] ارتحال ایدن ومکتب قدیمك دورت بویوك شاعرندن بری [٤] اولان (فضولی) نك بغداد ویاخود حوالیسی اهالیسندن اولدیغی آکلاشیلیور. سلطان سلیمان اسکی پایتخت خلفایی ضبط ایتدیکی زمان، فضولینك تابعیت عثمانیه‌یه کیرمش اولماسی محتملدر [٥].

شاعرك حائز خصوصیت اولان لسانی تورکجه‌نك عثمانلی وآذری لهجه‌لرینك برخلیطه‌سی کبی کورونویور. بلکه اوزمانك ایرانده‌کی تورکلری بولسانله قونو- شورلردی [٦]. فضولی سلفلرینك هپسندن فضله قدرت ابداع کوسترمشدر. چونکه اثرلری کرك شکل، کرك ماهیت اعتباریله ایرانی اولمقله برابر، شیراز ویا اصفهانك برعکس صداسندن [٧] عبارت اولمقدن اوزاقدر. فضولی کندیسی

[١] (حدیقة السعدا) نك (روضة الشهدا) ترجمه‌سی اولمادیغنی یوقاریده ایضاح و اثبات ایتمشدك. حتی کتابك اسمنی بیله فضولی تورکجه‌یه نقل ایتمه‌مشدر.

[٢] انکلیزجه‌یی بیلمدیکم ایچون مستر (کیب) ك تاریخندن فضولی‌یه عائد سطرلری ترجمه ایتمه‌سنی منیف پاشا زاده محب عزیزم جلال بکدن رجا ایتمشدم. لطف وهمتنه بوراده تشکر ایدرم.

[٣] تاریخ ارتحالنك ١٥٥٥ اولدیغنی محلنده ذکر ایله روایات متضاده‌یی تصحیح ایتمشدك.

[٤] بودورت شاعرك فضولی، باقی، ندیم، غالب بولوندیغنی مستر (کیب) مقاله‌سنك حاشیه‌سنده تصریح ایدییور.

«٥» تاریخجه معلوم اولان حقیقتلری (کیب) ك احتمال شکلنده کوسترمه‌سی جالب حیرتدر.

«٦» حالا بولسانله قونوشورلر.

«٧» عکس صدا لسانمزده پك شایع اولمش، ضروری القبول غلطاتدندر.

ایچون یکی بر چیغیر آچمش ، الهامی اعتباریله کندندن اول کلن تورك ویا عجم محررلرك هیچ برینه مدیون اولمامشدر [١] . فضولینك نظملرنده شدتلی وصمیمی بر حرارت تنفس ایدر . بو خاصه اسلوب فضولینك الك مهم والك جاذب صفات فارقه‌سندندر . چونکه تورك شاعرلر آراسنده بیله اوندن فضله متصنع اولانلر آز اولدقلری کبی ، اونك درجه‌سنده بویوك بر جدیت وصمیمیتله یازانلرده آزدر . فضولینك خلفلری اوزرنده تأثیری بکلدیکی قادار دواملی اولمامشدر [٢] . بو بلکه بر درجه قادار فضولینك غیر مأنوس برلهجه ایله یازماسندن ایلری کلمشدر .

اوروپا مستشرقلری اخیراً فضولی ایله صورت جدیده‌ده مشغول اولمغه باشلامشلردر . شاعرك مستحق اولدیغی عالمشمول شهرتی یاقینده احراز ایده‌جکندن شبهه ایدیله‌مز .

[١] فضولی‌یه حافظ مقلدلکی اسناد ایدنلرك قولاقلری چینلاسین .
[٢] سببنی یوقاریده ایضاح ایتمشدك : صحیفه ، ١٤٣ .

*
* *

فضولینڭ دیوانی

فضولی کرك تورکجه، کرك فارسی وعربی دیوانلرینی بالذات ترتیب ایتمشدر. کندی خط دستیله محرر دیوان ترکیسنی کورمش اولدیغنی اوزمانی ادراك ایدن کتابدار صادقی تذکره‌سنده ذکر ایدر. بودیوان غائب اولمشدر. عربجه مجموعهٔ اشعارینی کورمدیکم ایچون بیلمم؛ فقط ترکی وفارسی دیوانلرینڭ مقدمهٔ منثوره‌سنی شاعر بالذات یازمشدر. وکندی ترجمهٔ حالنه عائد اولان معلوماتڭ الڭ موثوقلرینی اومقدمه‌لردن اخذ ایله بو کتابه درج ایتدم. فضولی حقنده شیمدی‌یه قادار یازیلان شیلرده بومقدمه‌لرڭ تدقیق ایدلمه‌مه‌سی شایان حیرت براهمال ایدی. بو خصوصده همت ایدلمش اولسه‌یدی، شاعرڭ اصلی ونسلی حقنده دوران ایدن بی اساس وکاذب روایتلرڭ تکوننه امکان قالمازدی.

فضولینڭ یازمادیوانلری لایعدولایحصادر. وبویازمانسخه‌لرا کثریتله شاعرڭ یالکز غزلیاتنی احتوا ایدر. هجرتڭ ۹۹۰ (میلادی، ۱۵۸۲) تاریخنده استنساخ ایدلمش اولان برنسخه‌سنی علی امیری افندی مرحومڭ کتابلری آراسنده کورمشدم. برچوق امثالی کبی یالکز غزللردن متشکل اولان بو کتاب، خطاسز اولمامقله برابر، مستنسخڭ شخصی جهتیله جالب دقت ایدی. (مرحوم) صفتنی (مرحومی) و (تاریخ) اسمنی

(تاليخ) صورتنده كنيه‌سنه درج ايدن ، عيشى مخلصلى و حسين آدلى بو مستنسخ ، يازديغى كبى ، فى الحقيقه فضولينك شاكردلرندن ايسه ، بو نسخه‌نك بويوك قيمتى اولمق كرك . صوك صحيفه شو سطرلرله قاپانيور :

تمام شد ديوان مرحومى مولانا فضولى بتسويد العبدالفقير حسين شاكرد مولاناء مذكور عيشى تخلص بتاليخ ١٣ شهر ذى الحجه الحرام من شهور سنه ٩٩٠ دربلدهٔ محروسهٔ بصره كه بطريق سير آمده ودر ١٢ شهر ذى‌القعده ابتدا كرده بود

برآيده تبييضى اتمام ايدلمش اولان بونسخه‌ده ، نصل سه استانبولده ومصرده مطبوع نسخه‌لره كچمه‌مش اولان ،

كرم قيل كسمه ساقى التفاتك بينوالردن
الكدن كلدوكى خيرى دريغ ايتمه كدالردن

مطلعلى ، دوقوز بيتدن متشكل غزل ايله ،

خوشدر اى كون طالعك كم دوشدك اول خاك دره
اهل دولت دامنن دوتدك يترسن بريره

مطلعلى ، يدى بيتلك غزل موجوددر .

شو نسخه‌نك بر خصوصيتى داها نظر دقتمزى جلب ايتمشدى . فضولينك وفاتندن يكرمى يدى سنه صوكرا ، شاعره شاكرد اولديغى سويلين بر آدام طرفندن يازلمش اولان بو كتابده بوم ضمير متكلمى عموميتله ب ايله يازلمشدر . حالبوكه ديكر نسخه‌لرده مم شكلنده مضبوط بولونيور . واقعا آذرى لهجه‌سنك ، حالا بعض اقسامنده اولديغى كبى ، تلفظ قديمى فارسى طرزشيوه ايله مم ايدى . حتى فضولينك بعضاً فارسى ضميرى التزام ايده‌رك ، او لسانك قاعده‌سنه كوره توصيف ايتديكى‌ده كورولمشدر :

بيك جان اولايدى كاش من دلشكسته‌ده
تا هر بريله بركز اولايدم فدا سكا

بيتنده اولديغى كبى .

فقط كندى زماننده يازلمش دينه‌جك قادار اسكى وحائز خصوصيت بر نسخه‌ده كورولن بو فرق ، بكا شو ظنى ويردى : احتمال كه استانبول توركجه‌سنك عراقده شيوعى سببيله ، شاعر مقدما التزام ايتديكى آذرى مفرد متكلم ضميرينى بالآخره غرب لهجه‌سنه تبديل ايتمكى داها مناسب كورمش . بو مطالعه ، قاعدهٔ فارسيه‌يه توفيقاً موصوف اولميان مجرد ضميرلره كوره‌در ؛ تركيب توصيفى داخلنده بولونانلره بالطبع شامل اولماز .

فضولينك مطبوع ديوانلرى حقنده شو جدولى علم كتبمزده صاحب اختصاص ومراقلى بر مدقق اولان كتابجى احمد حمدى افندى بكا لطفاً ويردى :

ديوان فضولى	تاريخ طبع	عدد صحائف	محل طبع	جنس طبعى
»	١٢٥٦	٢٢٤	مصر بولاق	تعليق حروف
»	١٢٦٧	١٦٠	تبريز (برقسمى كنارنده)	طاش
»	١٢٦٨	٢٤٤	استانبول	طاش
ديوان كليات فضولى	١٢٨٤	٢٤٤	استانبول مطبعۀ طاتيوس ديويدجيان	حروفات
»	١٢٨٦	١٢٨-٢٢٤	استانبول تصوير افكار	(ليلى ومجنون) له برابر ، حروفات
»	١٢٨٨	٣٥٢	استانبول مجلد على بك مطبعه سى	»
»	١٢٩١	٣٦٨	استانبول مكتب صنايع مطبعه سى	»
»	١٢٩٦	١٢٨-٢٤١	استانبول اختر مطبعه سى	»
»	١٣٠٨	٣٤٨	ينه اختر مطبعه سى	(ليلى ومجنون) ايله برلكده صحيفه لرى يوروتولمشدر .
»	١٣١٥	٣٤٨	خورشيد مطبعه سى	»
»	١٣٢٩		استانبول احمد كامل مطبعه سى	»

ختام

بوكتابده اسملری مذكور اولانلر :

— ا —

آدم (عليه السلام) ، ۳۵ ، ۵۵ .
آق شمس الدين ، ۵۵ .
ابراهيم بن حسن ، ۱۱۵ .
ابراهيم پاشا ، ۳۰،۳۲،۶۴،۱۵۶ .
ابراهيم خليل (عليه السلام)، ۲۱ (توريه طريقيله)، ۶۹ ، ۱۰۹ ، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۲ ، ۱۱۳ .
ابراهيم سلطان موصلو، ۶۲ ، ۶۳، ۶۴.
ابراهيم عشقی بك ، ۶ .
ابن زياد ، ۵۱ .
ابن سلام ، ۹۱ .
ابن ملجم ، ۵۱ .
ابوايوب انصاری (رضی الله عنه) ، ۵۵.
ابوبكر (رضی الله عنه) ، ۳۹ ، ۴۰ ، ۴۱ ، ۴۳ ، ۴۴ ، ۴۷ ، ۴۹، ۵۴ .
ابو حنيفه ، ۵۴ ، ۱۰۵ .
ابوسفيان ، ۵۱ .
ابوالضيا توفيق بك ، ۱۵۱ ، ۱۵۲ ، ۱۵۴ .
ابونواس ، ۲۸ .
احمد پاشا ، ۱۰۶ ، ۱۴۴ ، ۱۴۶ ، ۱۴۷ .
احمد حمدی افندی ، ۱۶۵ .
احمد كامل ، ۱۶۶ .
احمد وفيق پاشا ، ۱۱ .
احمدی ، ۸۱ .
اسماعيل (عليه السلام) ، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۱ ، ۱۱۲ ، ۱۱۳ .
اسماعيل افندی ، ۱۸ .
اسماعيل (شاه) ، ۲۱، ۴۷ ، ۶۷ ، ۶۸ ، ۶۹ ، ۷۰ ، ۱۰۷ ، ۱۴۷ ، ۱۴۸ ، ۱۴۹ .
اشرف رومی ، ۸۱ .
افلاطون ، ۹۹ .
اكرم بك ، ۱۳۸ ، ۱۵۱ ، ۱۵۲ .
الحاج محمد راغب ، ۱۲۸ .
اوليا چلبی ، ۵۰ .
اوميروس ، ۱۳۸ .
اياس پاشا ، ۱۴ ، ۱۵ ، ۴۱ ، ۴۲ ، ۶۰ ، ۶۱ .
ايلدكز ، ۱۳ .

— ب —

باقی ، ٢٢ ، ٥٨ ، ٦٥ ، ١٠٦ ، ١٠٧ ، ١٥٠ ، ١٥١ ، ١٦١ .
بلال حبشی (رضی‌الله عنه) ، ٤٤ .
بهجت افندی ، ١٢٨ .
بهلول ، ٤٦ .
بیانی محمد افندی ، ١٤٤ .

— پ —

پاغانینی ، ١٣٨ .
پرومه‌ته ، ٣٥ .

— ت —

تاجلی خانم ، ٦٧ .
توفیق فکرت بك ، ١٥٧ .

— ث —

ثابت ، ٤٠ .

— ج —

جامی بك ، ١١٥ ، ١١٦ ، ١١٧ .
جعفر چلبی ، ٦٧ .
جزمی ، ٥٩ .
جلال‌الدین رومی ، ٤٧ ، ٨١ .
جلال منیف بك ، ١٦١ .
جلیلی ، ٨١ .
جم ویا جمشید ، ٢١ ، ٦٧ ، ٦٨ ، ٦٩ ، ١٣٢ ، ١٣٥ .
جمیل الزهاوی افندی ، ١٣٦ ، ١٣٧ .
جناب شهاب‌الدین بك ، ١٠٦ ، ١٢١ .
جنید ، ٤٦ .
جهان پهلوان محمد ، ١٣ .

— ح —

حاجی تیمور بك ، ٥٦ .
حافظ ، ١٢٥ ، ١٣٧ ، ١٦٢ .
حبیبی ، ١٤٤ ، ١٤٥ ، ١٤٦ ، ١٤٧ ، ١٤٩ .
حسان (رضی‌الله‌عنه) ، ٣٧ .
حسن (رضی‌الله‌عنه) ، ١٠٦ .
حسن (اوزون) ، ١٤٩ .
حسن چلبی ، ١٩ ، ٢٥ ، ٣٠ ، ٣٢ ، ٦٤ ، ١٠٣ .
حسین (رضی‌الله‌عنه) ، ٤٦ ، ٤٧ ، ٤٨ ، ٥٠ ، ٥١ ، ١٠١ ، ١٠٢ ، ١٠٣ ، ١٠٤ ، ١٠٥ ، ١٠٨ ، ١٤٠ .
حسین بیقرا (خراسان شاهی) ، ٢٨ .
حسین عیشی ، ١٦٤ .
حسین واعظ الکاشفی ، ١٧ ، ٤٤ ، ١٠٢ ، ١٠٣ ، ١٠٤ ، ١٠٥ ، ١١٥ ، ١١٧ ، ١٥٦ ، ١٦١ ،
حیدر ، ١٤٨ .

— خ —

خضر (علیه‌السلام) ، ٣٤
خطایی (شاه‌اسماعیلك نظمده مخلصی) ، ١٤٧ ،

خیالی ، ۸۱ .
خیرالله افندی ، ۱۲۸ .

— د —

دانته‌الگییه‌ری ، ۸٤ ، ۱۳۸ .
دولتشاه بن علاءالدوله ، ۲۳ .

— ذ —

ذوالفقار ، ٦۳ .

— ر —

راغب پاشا ، ۱۸ ، ۷٦ ، ۱۰۷ .
رحمةالله افندی ، ۱٥٤ .
رستم پاشا ، ٦۲ .
رضا توفیق بك ، ۱۲٥ ، ۱٦۲ .
رومه‌ئو ژولییه‌ت ، ۸٤ .
ریاضی ، ۱۸ .

— ز —

زکریا (علیه‌السلام) ، ۱۰۸ .
زلیخا ، ۱۱۳ .
زید ، ۹۱ .
زین‌العابدین ، ۱۰۸ ، ۱۱٤ .

— ژ —

ژوپیته‌ر ، ۳٥ .

— س —

سالم ، ۱۲۹ ، ۱۳۰ .
سام میرزا ، ٤۹ .
سعد بن جبیر ، ۱۰۸ .
سعدی ، ۱۳۷ ، ۱٤٤ .
سعید پاشا ، ٥٥ .
سلمان (خواجه) ، ۱۷ .
سلیم اول ، ٤٦ ، ٤۷ ، ٦۷ .
سلیم ثالث ، ۱۲۹ .
سلیم ثانی ، ۳۰ ، ۱۱۷ .
سلیمان (علیه‌السلام) ، ۳٤ ، ۱٥۳ .
سلیمان (فضولینك پدری) ، ۱۲ ، ۱۷ ، ۱۸ ، ٤٦ ، ٥۲ ، ٥٦ ، ۱٥٤ ، ۱٥٦ .
سلیمان (قانونی) ، ۲۱ ، ۲۲ ، ۲۳ ، ۲٥ ، ۲٦ ، ۲۷ ، ۳۰ ، ۳۱ ، ۳۲ ، ٤٥ ، ٤٦ ، ٥۷ ، ٥۸ ، ٦۳ ، ۱۰۷ ، ۱۱٥ ، ۱٥۱ ، ۱٥٦ ، ۱٦۰ ، ۱٦۱ .
سلیمان نظیف بك ، ب ، ۱ .
سنان ، ۲٥ ، ٥۸ ، ۱۰٦ ،
سنان پاشا ، ۱۰٦ ، ۱۱۳ ، ۱٥۳ ، ۱٥٤ ،
سن پییه‌ر ، ۹۹ ، ۱۰۰ .
سنیح افندی ، ٤۹ .

— ش —

شافعی (امام)، ٥٤ .
شروان شاه ، ۲۸ .
شکسپیر ، ۸٤ ، ۱۳۸ .

شمس‌الدين سامى بك ، ١٥٦ .
شيت (عليه‌السلام) ، ٥٥ .
شيخى ، ٨١ .

— ص —

صادق ، ٦٣ ، ٦٤ ، ١٦٣ .
صفى‌الدين ، ٦٧ ، ١٤٨ .

— ض —

ضيا پاشا ، ٣٣ ، ٥٠ ، ٥١ ، ٥٢ ، ١٠٧ ، ١٥١ .

— ط —

طاتيوس ديويدجيان ، ١٦٦ .
طاوسى ، ١٠٥ .
طاهر بك ١٣٠ .
طهماسب ، ٦٢ ، ٦٣ .

— ع —

عارف حكمت بك ، ١٠٧ .
عاشق چلبى ، ٢٦ ، ٣٠ ، ٣١ ، ٣٢ ، ٥٣ ، ١١٦ .
عاصم افندى ، ٧ .
عالى ، ٣٢ ، ٨١ ، ١٠٢ .
عايشه (رضى‌الله‌عنه)، ٤٤ ، ٥٤ .
عباس (رضى‌الله‌عنه) ، ٤٤ .
عباس ، ١٠٨ .
عبدالحق حامد بك : ا ، ب ، ٤٩ ، ١٠١ ، ١٠٦ ، ١٢٥ ، ١٢٨ ، ١٤٠ ، ١٤١ ، ١٥٤ ، ١٥٥ .
عبدالحق منلا ، ١٢٨ .
عبدالرحيم طالبوف ، ١٢٧ .
عبدالقادر كيلانى ، ٤٥ ، ٤٦ .
عبدالله خلوصى افندى ، ٥٧ .
عبدالمجيد ، ١٢٨ .
عبدالمؤمن ، ٥٤ ، ٥٥ .
عثمان (رضى‌الله‌عنه) ، ٣٩ ، ٤٠ ، ٤٩ .
عزت منلا ، ١٥ ، ١٠٧ .
على (رضى‌الله‌عنه) ، ٣٩ ، ٤٠ ، ٤١ ، ٤٢ ، ٤٣ ، ٤٧ ، ٤٩ ، ٥٣ ، ٥٤ ، ٥٧ ، ٦٦ ، ١٠٢ ، ١٠٥ ، ١٦١ .
على افندى (قنه‌لى زاده ، اخلاق علائى مؤلفى) ، ٥٣ .
على اميرى افندى ، ١٦ ، ١٥٠ ، ١٦٣ .
على بك (دوفبور) ، ١٢٧ .
على بك (مجلد) ، ١٦٦ .
على جانب بك ، ١١٥ .
عليشيرنوايى ، ١٣ ، ٢٨ ، ١٤٤ ، ١٥٦ .
على كمال بك ، ١١٨ .
على نهاد بك ، ٧٢ .
عمر (رضى‌الله‌عنه) ، ٣٩ ، ٤٠ ، ٤١ ، ٤٣ ، ٤٩ ، ٥٣ .
عمر رضا بك ، ١٦١ .

عونی بك ، ٤٧ ، ١٠٧ .
عهدی ، ١٧ ، ١٨ ، ١٩ ، ٣٣ ، ١٠٢ .
عیسی (علیه‌السلام) ، ٩٩ ، ١٠٠ ، ١٣٩ .

— غ —

غالب بك ، ١٠٧ .
غالب (شیخ) ، ١٠٧ ، ١٦١ .

— ف —

فائضی ، ١٨ .
فائق رشـاد بك ، ١٢٣ ، ١٢٦ ، ١٤٧ .
فاطمه (رضی‌الله‌عنها) ، ٤٣ ، ٤٩ ، ١٠١ ، ١٠٥ .
فاطمه خانم ، ١٠١ .
فردوسی ، ١٣١ ، ١٣٨ .
فره‌ده‌ریق لولپه ، ١٥٩ .
فضل بن عباس ، ٤٤ .
فضلی (فضولی زاده) ، ١٦ ، ١٩ ، ٢٠ .
فضلی (قارا) ، ١٥٩ ، ١٦٠ ،
فضولی(پك‌آزاستثنا ایله ، همان هر صحیفه‌ده مسطور اولدیغندن ، اشارت ایدلمدی .)
فضولی (یوسف) ، ١٣ .
فطین افندی ، ١٢٩ .

— ق —

قادری افندی ، ٣٠ ، ٣٢ ، ٦٤ .
قدری بك ، ١١ .
قراتول ، ١٣٩ .
قزل آرسلان ، ١٣ .

— ك —

كاتب چلبی ، ١٨ ، ٥٢ ، ٥٣ .
كعب بن‌زهیر (رضی‌الله‌عنه) ، ٤٠ .
كیب ، ١٦٠ ، ١٦١ .

— ل —

لامارتین ، ٩٩ .
لامعی ،
لبیب افندی ، ١٢٨ .
لوقره‌چ ، ١٠٠ ، ١٣٨ ، ١٣٩ .
لیلی ، ٧٥ ، ٨٤ ، ٨٥ ، ٨٦ ، ٨٧ ، ٨٩ ، ٩٠ ، ٩٢ ، ٩٤ ، ٩٦ ، ٩٧ ، ٩٨ .

— م —

مجنون ، ٣ ، ٧٣ ، ٧٤ ، ٧٥ ، ٧٧ ، ٧٨ ، ٧٩ ، ٨٤ ، ٨٥ ، ٨٦ ، ٨٧ ، ٨٨ ، ٨٩ ، ٩٠ ، ٩٢ ، ٩٤ ، ٩٥ ، ٩٦ ، ٩٧ ، ٩٨ ، ١٠٥ ، ١٢٣ .
محتشم ، ١٠١ ، ١٠٢ ، ١٠٣ .
محمد (صلی‌الله‌تعالی‌علیه‌وسلم) ، ٥ ، ٢٠ ، ٣٧ ، ٣٨ ، ٤٢ ، ٤٣ ، ٤٤ ، ٤٨ ، ٥٤ ، ٥٧ ، ١٠٥ ، ١٠٨ ، ١١٤ ، ١٢٧ .

محمد بيك ، ٦٥ .
محمدپاشا ، ٢٢ ، ٢٣ ، ٧١ ، ١٥٣ ، ١٥٦ .
محمد راغب بك ، ١٢٨ .
محمد صبرى بك ، ٥٦ .
محمد عاكف بك ١٠٦ .
محمد غازى ، ٣٣ .
محمدفوأد بك ، ٦ ، ٧ ، ١٨ ، ٣٩ ، ٤١ ، ٤٤ ، ٤٥ ، ٤٨ ، ٤٩ ، ٥٠ ، ٥٢ ، ٥٣ ، ٦٣ ، ١٠٤ ، ١٠٥ ، ١٣٠ ، ١٤٧ ، ١٤٨ ، ١٤٩ .
محمود ثانى ، ١٢٨ .
محمود كمال بك ، ١٢٨ ، ١٢٩ .
محى الدين عربى ، ٥٥ .
مراد پاشا ، ٢٠ ، ٢١ .
مرتضى چلبى (نظمى‌زاده) ، ٢٠ ، ٢١ ، ٢٦ .
مرتضى قليخان ، ١١ .
مسلم عقيل ، ١٠٥ .
مصطفى چلبى (جلال زاده) ، ٣٢ ، ٦٤ .
معروف كرخى ، ٤٦ .
معروف الرصافى افندى ، ١٣٦ ، ١٣٧ .
منصور ، ٤٧ .
منيف پاشا ، ١٦١ .
ميكل آنژ ، ١٠٠ .

— ن —

نائلى ، ١٠٧ .
نابى ، ٨ ، ٤٠ ، ١٠٧ ، ١٥٠ .
ناجى افندى ، ١٥٤ ، ١٥٥ .
نامق كمال بك ، ١٥ ، ٥٨ ، ١٠٧ ، ١٢١ ، ١٣٨ ، ١٣٩ ، ١٥١ ، ١٥٤ .
نديم ، ٨ ، ١٠٧ ، ١٥٠ ، ١٥٧ ، ١٦١ .
نسيمى ، ١٤٤ ، ١٤٥ ، ١٤٩ .
نظامى ، ٢٨ ، ٧٢ ، ٧٥ ، ٧٧ ، ٧٩ ، ٨١ ، ٨٢ ، ٨٣ ، ١٠٢ ، ١٠٣ .
نعمان بن ثابت (ابوحنيفه) ، ٤٢ ، ٤٤ ، ٤٥ ، ٤٨ ، ٨٣ .
نفعى ، ٨ ، ٤٠ ، ١٠٧ ، ١٥٠ .
نوفل ، ٩١ .

— و —

وجدى ، ١٠٧ .
ولى الدين جارالله افندى ، ١٨ .
ويرژيل ، ١٠٠ ، ١٣٨ .
ويس بك ، ٦١ ، ٦٤ .

— هـ —

هاتفى ، ٧٢ ، ١٠٢ ، ١٠٣ .
هاجر ، ١١٠ ، ١١١ ، ١١٣ .

هارون الرشيد ، ٢٨ .
هامر ، ١٥٩ ، ١٦٠ .
هركول ، ٣٥ .

— ى —

يحيي (عليه السلام) ، ١٠٨ .
يزيد ، ٥١ ، ١١٤ .
يوسف (عليه السلام) ، ١١٣ .

تم

TO RENEW CALL
422-3900

DATE DUE

APR 03 1993

30 505 JOSTEN'S

Fiya[illegible]iradır

مركز توزيعى : باب عالى جاده‌سنده (يكى مطبعه)

سليمان نظيف بكك كتاب شكلنده مطبوع آثارى :

آمستان تاريخده (اونونجى بيك ، موجودى قالمامشدر .)
الجزيره مكتوبلرى (موجودى قالمامشدر .)
ايكى اتفاقك تاريخچه‌سى (موجودى قالمامشدر .)
ايكى دوست (برنجى بيك)
اعانه تسلط (ايكينجى بيك)
بطاريه ايله آتش !.. (يدنجى بيك)
پيه‌رلوتى خطابه‌سى (اون ايكينجى بيك ، موجودى قالمامشدر .)
تاريخك يلان حكايه‌سى (ايكينجى بيك)
چال چوبان چال !.. (ايكينجى بيك)
چالينمش اولكه (ايكينجى بيك)
حضرت عيسايه آچيق مكتوب (اوچونجى بيك)
فراق عراق (اوچونجى بيك)
فضولى ، ذاتى و آثارى (برنجى بيك)
كيزلى افغانلر (موجودى قالمامشدر .)
لبنان قصرينك صاحبه‌سى (فرانسزجه‌دن مترجم بويوك حكايه ، ايكينجى بيك)
مالطه كيجه‌لرى (ايكينجى بيك)
محمد عاكف ، ذاتى و آثارى (ايكينجى بيك)
معلومى اعلام (موجودى قالمامشدر .)
نصر الدين شاه وبابيلر (ايكينجى بيك)
نامق كمال (بشنجى بيك)
ويقتور هوغونك برمكتوبى (اوچونجى بيك)

PL248
F95Z8N39
1926

422-3900

Date Due

5/20/81			
6-8-81			
6/29/81			
7-22-81			
8/10/81			
8/31/81			
9/23/81			
10/14/81			
11/04/81			
11/25/81			
12/16/81			

BRODART, INC. Cat. No. 23 233 Printed in U.S.A.

stx
PL248
F95
Z87
1926